

Kauno technologijos universitetas

Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas

Lietuvos gyventojų paskirstomojo teisingumo vertinimai lyginamojoje Europos šalių perspektyvoje

Baigiamasis magistro studijų projektas

Gintarė Biterytė

Projekto autorė

Dr. Vaidas Morkevičius

Vadovas

Kaunas, 2021

Kauno technologijos universitetas

Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas

Lietuvos gyventojų paskirstomojo teisingumo vertinimai lyginamojoje Europos šalių perspektyvoje

Baigiamasis magistro studijų projektas

Socialinė gerovė ir politika (6211JX045)

Gintarė Biterytė

Projekto autorė

Dr. Vaidas Morkevičius

Vadovas / Vadovė

Prof. Audronė Telešienė

Recenzentė

Kaunas, 2021

Kauno technologijos universitetas

Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas

Gintarė Biterytė

Lietuvos gyventojų paskirstomojo teisingumo vertinimai lyginamojoje Europos šalių perspektyvoje

Akademinio sąžiningumo deklaracija

Patvirtinu, kad mano, Gintarės Biterytės, baigiamasis projektas tema „Lietuvos gyventojų paskirstomojo teisingumo vertinimai lyginamojoje Europos šalių perspektyvoje“ yra parašytas visiškai savarankiškai ir visi pateikti duomenys ar tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti sąžiningai. Šiame darbe nei viena dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar internetinių šaltinių, visos kitų šaltinių tiesioginės ir netiesioginės citatos nurodytos literatūros nuorodose. Įstatymų nenumatytų piniginių sumų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

Aš suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo faktui, man bus taikomos nuobaudos, remiantis Kauno technologijos universitete galiojančia tvarka.

Gintarė Biterytė

(vardą ir pavardę įrašyti ranka)

(parašas)

Biterytė, Gintarė. Lietuvos gyventojų paskirstomojo teisingumo vertinimai lyginamojoje Europos šalių perspektyvoje. Magistro studijų baigiamasis projektas / vadovas dr. Vaidas Morkevičius; Kauno technologijos universitetas, Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas.

Studijų kryptis ir sritis (studijų krypčių grupė): 05S (J03).

Reikšminiai žodžiai: paskirstomasis teisingumas, socialinis teisingumas, socialinė nelygybė, pajamų nelygybė, teisinga visuomenė, paskirstomojo teisingumo vertinimas.

Kaunas, 2021. 54 p.

Santrauka

Pastaruosius kelis dešimtmečius vykusi globalizacija, technologiniai pokyčiai ir reguliavimo reformos turėjo didžiulės įtakos darbo rinkoms ir žmonių pajamoms. Kartu su dabartinėmis socialinėmis ir demografinėmis tendencijomis, šie pokyčiai lėmė išaugusią socialinę nelygybę visoje Europoje. Turtinieji tapo dar turtingesni, o egzistuojančios institucijos ir esama politika nebepajėgia sėkmingai kovoti su augančiu skurdu. Nelygybė ir socialinė atskirtis turi neigiamos įtakos tiek visuomenėms, tiek individualiems jos nariams. Ji neleidžia individams, grupėms ir visuomenėms patiems priimti sprendimus, turinčios įtakos jų gyvenimui. Teigiama, kad visuomenėse, pasižyminčiose didele nelygybe, ekonominis augimas yra lėtesnis, jų nariams yra būdinga prastesnė sveikata ir žemesnis laimės lygis. Kalbant apie nelygybę Europos visuomenėse, ne išimtis yra ir Lietuva. Nepaisant to, kad per paskutinius keletą metų Lietuva patyrė teigiamų ekonominių pokyčių, nelygybė ir socialinė atskirtis išlieka problema. Socialinė nelygybė yra gėrybių ir naštos pasiskirstymo rezultatas visuomenėje. Tai, kaip vertinama objektyvi nelygybė, priklauso nuo žmonių požiūrio į paskirstomąjį teisingumą ir perskirstymo principus. Nelygybė laikoma tiek teisėta, kiek ji, be kita ko, atitinka visuomenės lūkesčius dėl to, kaip joje turėtų būti paskirstyti ištekliai. Šie lūkesčiai skiriasi tiek tarp tos pačios visuomenės narių, tiek tarp skirtingų visuomenių. Žmonės tą pačią objektyvią socialinę nelygybę gali vertinti skirtingai. Atsižvelgiant į nelygybės problemos prigimtį ir iššūkius, su kuriais Lietuvos ir likusios Europos visuomenėms tenka susidurti arba teks susidurti ateityje, galima teigti, kad empiriškai pagrįstos žinios apie žmonių požiūrį į paskirstomąjį teisingumą yra būtinos norint užtikrinti tinkamą politinių priemonių pasirinkimą. Ir nors teoriškai šios temos yra plačiai išnagrinėtos, tyrimų apie tai, ką žmonės iš tikrųjų galvoja, trūksta. Dėl šios priežasties šiame darbe siekiama atsakyti į klausimą, kokie yra Lietuvos gyventojų požiūriai į teisingas pajamas ir teisingą visuomenę, ir palyginti su kitomis Europos valstybėmis. Todėl šio baigiamojo projekto objektas yra Lietuvos ir kitų Europos šalių gyventojų subjektyvūs požiūriai į teisingas pajamas ir teisingą visuomenę. Projekto tikslas – ištirti Lietuvos gyventojų subjektyvius požiūrius į paskirstomąjį teisingumą lyginamojoje Europinėje perspektyvoje. Projekto tikslui pasiekti buvo išsikelti 3 uždaviniai: 1) išnagrinėti paskirstomojo teisingumo ir teisingos visuomenės suvokimo teorinius aspektus; 2) apžvelgti socialinės politikos priemones paskirstomajam teisingumui užtikrinti Lietuvoje; ir 3) empiriškai išanalizuoti Lietuvos gyventojų subjektyvius požiūrius į paskirstomąjį teisingumą ir teisingą visuomenę lyginamojoje Europinėje perspektyvoje. Siekiant įgyvendinti išsikeltus uždavinius magistro baigiamajame projekte atlikta mokslinės literatūros analizė, o empirinėje dalyje naudotas antrinės kiekybinės duomenų analizės metodas. Atliktas tyrimas parodė, kad tiek Lietuvos, tiek kitų Europos šalių gyventojai teisingą visuomenę įsivaizduoja kaip tokią, kurioje kiekvienas stengiasi dėl savo gerovės ir kurioje už įdedamas pastangas yra atitinkamai atlyginta, o visuomeniniuose santykiuose dominuoja individualizmas. Tačiau tuo pačiu metu

visuomenė jaučia pareigą pasirūpinti silpniausiais, pažeidžiamiausiais savo nariais ir užtikrinti būtiniausių jų poreikių patenkinimą. Tyrimas atskleidė, kad tiek Lietuvoje, tiek Europoje daugelis gyventojų mano, kad jų ir kitų ta pačia veikla užsiimančių žmonių gaunamos pajamos yra neteisingai mažos. Tačiau Lietuvoje situacija yra prastesnė negu daugelyje Europos šalių. Tyrimas išryškino tai, kad tam tikros visuomenės grupės Lietuvoje kenčia labiau negu kitos ir šie skirtumai yra ryškesni negu kitose Europos šalyse. Visa tai atspindi tam tikras Lietuvos visuomenės problemas, kurių mastas Lietuvoje yra didesnis negu daugelyje kitų Europos šalių: pensinio amžiaus žmonių skurdas, regioninė atskirtis ir darbo užmokesčio atotrūkis tarp vyrų ir moterų. Taip pat tyrimas parodė, kad turtinė nelygybė yra laikoma neteisinga daugelio žmonių visoje Europoje, įskaitant ir Lietuvą. Tačiau Lietuvoje manoma, kad mažiausiai uždirbančiųjų pajamos yra neteisingai mažos, tačiau nemanoma, kad daugiausia uždirbančiųjų pajamos yra neteisingai didelės, kas nėra būdinga kitoms Europos šalims. Tai leidžia daryti prielaidą, kad Lietuvoje didelis gerovės perskirstymas nebūtų itin palaikomas. Darbą sudaro 4 dalys: mokslinės literatūros analizė, socialinės politikos priemonių paskirstomajam teisingumui Lietuvoje užtikrinti apžvalga, tyrimo metodologijos pristatymas ir empirinio tyrimų rezultatų pristatymas.

Biterytė, Gintarė. Evaluation of Lithuania's Population Distributive Justice from a Comparative Perspective of the European Countries. Master's Final Degree Project / supervisor dr. Vaidas Morkevičius; Faculty of Social Sciences, Arts and Humanities, Kaunas University of Technology.

Study field and area (study field group): 05S (J03).

Keywords: distributive justice, social justice, social inequality, income inequality, just society, evaluation of distributive justice.

Kaunas, 2021. 54 p.

Summary

Globalization, technological change and regulatory reforms have made a major impact on labor markets and people's incomes over the last decades. Along with current social and demographic tendencies, these changes have led to the growth of social inequalities across Europe. The rich have become richer and existing institutions and policies are no longer able to successfully deal with growing poverty. Inequality and social exclusion have a negative impact on both societies and their individual members. It prevents individuals, groups and societies from making their own decisions that affect their lives. Societies with high inequalities are said to have slower economic growth, poorer health and lower levels of happiness. When it comes to inequality in European societies, Lithuania is not an exception. Despite the positive economic changes in Lithuania over the last few years, inequality and social exclusion remain a problem. Social inequality is the result of the distribution of goods and burdens in society. How objective inequality is assessed depends on people's attitudes towards distributive justice and the principles of redistribution. Inequality is considered to be as legitimate as it meets, inter alia, society's expectations of how resources should be allocated. These expectations vary both between members of the same society and between different societies. People may evaluate the same objective social inequality differently. Given the nature of the inequality problem and the challenges that Lithuanian and the rest of European societies face or will face in the future, it can be argued that empirically based knowledge of people's attitudes towards distributive justice is essential to ensure the right choice of policies. And while in theory these topics are extensively explored, there is a lack of research on what people actually think. For this reason, this thesis aims to answer the question of what the attitudes of the Lithuanian population towards a fair income and a fair society are and to compare it with other European countries. Therefore, the object of this final degree project is the subjective attitudes of the Lithuanian population towards a fair income and a fair society. The aim of the final degree project - to investigate the Lithuanian population subjective approaches to distributive justice in the European comparative perspective. In order to achieve the goal of the final project, 3 tasks were set: 1) to examine the theoretical aspects of the perception of distributive justice and a just society; 2) to review social policy measures to ensure distributive justice in Lithuania; and 3) to empirically analyze the subjective attitudes of the Lithuanian population towards distributive justice and a just society in a comparative European perspective. In order to implement the set tasks in the master's final project, the analysis of scientific literature was performed, and the method of secondary quantitative data analysis was used. Imagine a just society as one in which everyone strives for their own well-being and in which their efforts are rewarded accordingly, and individualism dominates in public relations. At the same time, however, society feels a duty to care for its weakest, most vulnerable members and to ensure that their most basic needs are met. The study revealed that both in Lithuania and in Europe, many people believe

that their income and that of other people engaged in the same activity is incorrectly low. However, the situation in Lithuania is worse than in many European countries. The study highlighted the fact that certain groups of society in Lithuania suffer more than others and these differences are more apparent than in other European countries. All this reflects certain problems of Lithuanian society, the scale of which is greater in Lithuania than in many other European countries: poverty of people of retirement age, regional exclusion and the pay gap between men and women. The study also showed that wealth inequality is considered unfair to many people across Europe, including Lithuania. However, in Lithuania it is considered that the income of the lowest earners is incorrectly low, but it is not considered that the income of the highest earners is incorrectly high, which is not typical for other European countries. This allows to assume that a large redistribution of wealth in Lithuania would not be strongly supported. The work consists of 4 parts: the analysis of scientific literature, the review of social policy measures to ensure distributive justice in Lithuania, the presentation of research methodology and the presentation of empirical research results.

Turinys

Lentelių sąrašas	9
Paveikslų sąrašas	10
Įvadas	11
1. Paskirstomojo teisingumo ir teisingos visuomenės suvokimo teoriniai aspektai	13
1.1. Socialinio teisingumo ir teisingos visuomenės samprata	13
1.2. Paskirstomasis teisingumas	16
1.3. Požiūrį į socialinį teisingumą lemiantys veiksniai	18
2. Socialinės politikos priemonės paskirstomajam teisingumui užtikrinti Lietuvoje	24
3. Lietuvos gyventojų požiūrių į paskirstomąjį teisingumą lyginamojoje Europos šalių perspektyvoje tyrimo metodologija	30
4. Lietuvos gyventojų požiūrių į paskirstomąjį teisingumą lyginamojoje Europinėje perspektyvoje empirinio tyrimo rezultatai	35
4.1. Teisingos visuomenės samprata	35
4.2. Gyventojų požiūriai į gaunamas pajamas	38
4.3. Gyventojų požiūriai į pajamų ir turto pasiskirstymą šalyje	44
Išvados	50
Literatūros sąrašas	52
Informacijos šaltinių sąrašas	56

Lentelių sąrašas

1 lentelė. Tyrime naudoti kintamieji (1).....	32
2 lentelė. Tyrime naudoti kintamieji (2).....	32
3 lentelė. Tyrime naudoti kintamieji (3).....	33
4 lentelė. Tyrime naudoti kintamieji (4)	33
5 lentelė. Paskirstomojo teisingumo principus atitinkantys teiginiai Europos socialiniame tyrime.....	35

Paveikslų sąrašas

1 pav. Ryšys tarp socialinių santykių tipo ir teisingumo principų.....	21
2 pav. Skurdo rizikos lygis Lietuvoje pagal amžiaus grupes	27
3 pav. Skurdo rizikos lygis iki ir po išmokų.....	28
4 pav. Tyrimo etapų schema.....	30
5 pav. Pritarimas paskirstomojo teisingumo principams Lietuvoje ir Europoje	36
6 pav. Gyventojų požiūriai į lygybės principą pagal pajamų grupes.....	37
7 pav. Gaunamų pajamų į rankas vertinimas Lietuvoje ir Europoje (visi pajamų šaltiniai)	39
8 pav. Dalis apklaustųjų, manančių, kad jų gaunamos pajamos į rankas yra teisingos pagal pajamų šaltinį	42
9 pav. Dalis apklaustųjų, manančių, kad jų gaunamos pajamos į rankas yra teisingos pagal gyvenamąją teritoriją	40
10 pav. Lyčių skirtumai vertinant gaunamas pajamas.....	42
11 pav. Kitų žmonių gaunamų pajamų vertinimas	42
12 pav. Tyrtinių skirtumų vertinimas	44
13 pav. Požiūris į daugiausiai uždirbančių gyventojų pajamas.....	45
14 pav. Požiūris į daugiausiai uždirbančių gyventojų pajamas pagal išsilavinimo lygį	46
15 pav. Požiūris į mažiausiai uždirbančiųjų gaunamas pajamas	47

Įvadas

Tyrimo temos aktualumas. Per paskutinius kelis dešimtmečius Europos visuomenės patyrė precedento neturintį pajamų ir turto nelygybės augimą (Piketty, 2014; OECD, 2015; Salverda ir kt. 2016; Musterd, Marcińczak, Ham, Tammaru, 2016). Globalizacija, technologiniai pokyčiai ir reguliavimo reformos turėjo didžiulės įtakos darbo rinkoms ir žmonių pajamoms (OECD, 2015). Kartu su dabartinėmis socialinėmis ir demografinėmis tendencijomis, šie pokyčiai lėmė išaugusią nelygybę. Turtingieji tapo dar turtingesni, o egzistuojančios institucijos ir esama politika nebepajėgia sėkmingai kovoti su augančiu skurdu (Atkinson, 2015).

Socialinė nelygybė yra susijusi su socialiniais santykiais, santykiais tarp tų, kurie turi, ir neturinčių – tarp turtingų ir vargšų, tarp skirtingų socialinių grupių, tarp vyrų ir moterų ir t.t. Ji neleidžia individams, grupėms ir visuomenėms patiems priimti sprendimus, turinčios įtakos jų gyvenimui. Nelygybė ir socialinė atskirtis turi neigiamos įtakos tiek visuomenėms, tiek individualiems jos nariams. Teigiama, kad tokiose visuomenėse ekonominis augimas yra lėtesnis (Halter, Oechslin, Zweimüller, 2013) jų nariams būdinga prastesnė sveikata (Pickett, Wilkinson, 2015), žemesnis laimės lygis (Oishi, Kesebir, Diener, 2011).

Kalbant apie nelygybę Europos visuomenėse, ne išimtis yra ir Lietuva. Nepaisant to, kad per paskutinius keletą metų Lietuva patyrė teigiamų ekonominių pokyčių, nelygybė ir socialinė atskirtis išlieka problema. 2018 metais 28,3% Lietuvos gyventojų grėšė skurdas arba socialinė atskirtis (Eurostat, 2020a), o pajamų nelygybė, lyginant su kitomis Europos Sąjungos šalimis, aukštesnė buvo tik Bulgarijoje ir Rumunijoje (Eurostat, 2020b).

Ir nors yra aišku, kad nelygybė Lietuvai ir kitoms Europos valstybėms sukurs daugybę iššūkių tiek trumpuoju, tiek ilguoju laikotarpiu, tačiau yra daug mažiau aišku kaip tokius iššūkius reikia veiksmingai spręsti.

Socialinė nelygybė yra gėrybių ir naštos pasiskirstymo rezultatas visuomenėje. Tai, kaip vertinama objektyvi nelygybė, priklauso nuo žmonių požiūrio į paskirstomąjį teisingumą ir perskirstymo principus.

Nelygybė laikoma tiek teisėta, kiek ji, be kita ko, atitinka visuomenės lūkesčius dėl to, kaip joje turėtų būti paskirstyti ištekliai. Šie lūkesčiai skiriasi tiek tarp tos pačios visuomenės narių, tiek tarp skirtingų visuomenių. Taip pat jiems įtakos turi visuomenės struktūros pokyčiai. Žmonės tą pačią objektyvią socialinę nelygybę gali vertinti skirtingai. Pavyzdžiui, pajamų skirtumai gali būti vertinami kaip skirtingo žmonių įdirbio pasekmė ir taip atspindėti „teisingą nelygybę“.

Tyrimo problema. Nors teoriškai nelygybės ir socialinio paskirstomojo teisingumo temos yra plačiai išnagrinėtos, tyrimų apie tai, ką žmonės iš tikrųjų galvoja, trūksta. Atsižvelgiant į nelygybės problemos prigimtį ir iššūkius, su kuriais Lietuvos ir likusios Europos visuomenėms tenka susidurti arba teks susidurti ateityje, galima teigti, kad empiriškai pagrįstos žinios apie žmonių požiūrį į paskirstomąjį teisingumą yra būtinos norint užtikrinti tinkamą politinių priemonių pasirinkimą. Dėl šios priežasties šiame darbe siekiama atsakyti į klausimą kokie yra Lietuvos gyventojų požiūriai į teisingas pajamas ir teisingą visuomenę ir palyginti su kitomis Europos valstybėmis.

Tyrimo temos naujumas ir iširtumo laipsnis. Lietuvoje paskirstomasis teisingumas, arba kitaip, socialinis teisingumas yra nagrinėtas Bieliauskaitės (2009), Vaišvilos (2002), Papirčio ir Bitino

(2010). Jie savo darbuose pristatė socialinio teisingumo sampratą. Gana plačiai nagrinėta socialinio teisingumo problema švietime (Lazutka, Šliužaitė, 2012, Lazutka, Norvilienė, 2010, Žalimienė, 2011, Iljina, 2015, Stonkuvienė, Purvaneckienė, 2015, Šliavaitė 2018, Beresnevičienė, 2016). Tačiau Lietuvos gyventojų požiūriai į paskirstomąjį teisingumą ir teisingą visuomenę nėra nagrinėti.

Tyrimo objektas: Lietuvos ir kitų Europos šalių gyventojų subjektyvūs požiūriai į teisingą pajamas ir teisingą visuomenę.

Tyrimo tikslas: ištirti Lietuvos gyventojų subjektyvius požiūrius į paskirstomąjį teisingumą lyginamojoje Europinėje perspektyvoje.

Projekto uždaviniai:

1. išnagrinėti paskirstomojo teisingumo ir teisingos visuomenės suvokimo teorinius aspektus;
2. apžvelgti socialinės politikos priemones paskirstomajam teisingumui užtikrinti Lietuvoje;
3. empiriškai išanalizuoti Lietuvos gyventojų subjektyvius požiūrius į paskirstomąjį teisingumą ir teisingą visuomenę lyginamojoje Europos šalių perspektyvoje.

Tyrimo metodai. Siekiant įgyvendinti išsikeltus uždavinius magistro baigiamajame projekte atlikta mokslinės literatūros analizė ir naudojamas antrinės kiekybinės duomenų analizės metodas. Teorinėje darbo dalyje pateikiamos socialinio ir paskirstomojo teisingumo sampratos, aptariami požiūriai į paskirstomąjį teisingumą lemiantys veiksniai ir galiausiai yra pristatomos socialinės politikos priemonės, naudojamos paskirstomajam teisingumui Lietuvoje užtikrinti. Atliekant empirinį tyrimą naudojamas antrinės kiekybinės duomenų analizės metodas. Naudojantis šiuo metodu yra analizuojami Europos socialinio tyrimo 9 bangos duomenys. Duomenų apdorojimui, analizei ir grafiniam vaizdavimui naudotos IBM SPSS ir MS Excel programos.

Projekto struktūra ir naudoti šaltiniai. Magistro baigiamąjį projektą sudaro santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, turinys, įvadas, teorinė ir tiriamoji darbo dalys, išvados, rekomendacijos ir literatūros sąrašas. Pirmajame projekto skyriuje pateikiama mokslinės literatūros analizė. Antrajame darbo skyriuje pristatoma pasirinkto empirinio tyrimo metodologija ir aptariama tyrimo eiga. Trečiajame skyriuje aprašomi empirinio tyrimo rezultatai. Darbo pabaigoje yra aprašomos projekto išvados ir pristatoma naudota literatūra.

1. Paskirstomojo teisingumo ir teisingos visuomenės suvokimo teoriniai aspektai

Šioje darbo dalyje išnagrinėjus akademinę literatūrą pristatomi teoriniai paskirstomojo teisingumo aspektai. Pirmiausia, pristatomas socialinis teisingumas, kaip platesnis paskirstomojo teisingumo apibrėžimas. Antrojoje skyriaus dalyje dėmesys sutelkiamas į paskirstomąjį teisingumo ir jį aiškinančias teorijas. Trečiojoje skyriaus dalyje aprašomi požiūri į socialinį teisingumą lemiantys veiksniai.

1.1. Socialinio teisingumo ir teisingos visuomenės samprata

Teisingumo supratimas ir vertinimas – viena seniausiai nagrinėjamų problemų žmonijos istorijoje. Individai, institucijos, vyriausybės nuolat priima sprendimus dėl to, kas yra teisinga, o kas neteisinga, remdamiesi sudėtingais moralinių ir politinių vertybių rėmais. Teisingumo sampratos turinys nėra nekintantis ir vienareikšmis ir reikšmingai priklauso nuo visuomenei būdingos kultūros, dominuojančios pasaulėžiūros ir vertybių. Įvairūs mokslininkai skirtingai interpretuoja teisingumą ir apibrėžia jo ribas. Nepaisant šios sąvokos nevienareikšmiškumo, teisingumo svarba nėra abejojama. Teisingumas – socialinio stabilumo ir žmogiškumo pagrindas, įprasminantis visą socialinį procesą (Vaišvila, 2002, Bieliauskaitė 2009), jis yra tarytum kompasas, nurodantis tam tikras moralines, teisines, ekonomines ir politines žmonių elgsenos ribas ir galimybes (Baublys, 2005).

Vakarų civilizacijoje teisingumo sampratos ištakos gali būti siejamos su judaizmo – krikščionybės bibline tradicija, kuri pabrėžia Dievo dovanotą, tačiau paties žmogaus pelnytą gėrį ir blogį (Sabbagh, Schmitt, 2016, Ornstein 2017). Teisingumo nagrinėjimo užuomazgų galima rasti ir klasikiniuose graikų filosofų darbuose, pavyzdžiui Platono (2014) Valstybėje arba Aristotelio (1990) Nichomako etikoje.

Nors filosofai vis dar nesutaria, kokios taisyklės ir principai skatina teisingumą grupėje, organizacijoje ar visuomenėje, apibendrinant galima išskirti tris pagrindinius formalius kriterijus, kurie apibūdina teisingumą:

1. lygybė, reiškianti, kad su visais asmenimis tomis pačiomis atitinkamomis sąlygomis turi būti elgiama vienodai;
2. nešališkumas, reiškiantis, kad tarpasmeniniuose interesų konfliktuose turi būti elgiama pagal visoms konflikto šalims priimtinas taisykles;
3. atsižvelgimas į teisėtus lūkesčius, reiškiantis, kad su individualiais turėtų būti elgiama pagal tai, ko jie nusipelno (Liebig, Sauer, 2016).

Tam, kad galėtų suprasti sudėtingą teisingumo problematiką mokslininkai vartoja įvairias papildomas sąvokas. Akademinėje literatūroje galima sutikti didelę įvairovę teisingumo paminėjimų: teisingumas, politinis teisingumas, formalusis teisingumas, atkuriamasis teisingumas, istorinis teisingumas, socialinis teisingumas. Atitinkamai vartojama ir neteisingumo sąvoka, apibūdinanti aplinkybes, kurios yra priešingos toms, kurios yra vertinamos kaip teisingos. Šiame darbe nagrinėjamas socialinis teisingumas, suprantamas kaip paskirstomasis teisingumas.

Socialinis teisingumas dažnai yra apibūdinamas kaip ideali situacija, kai visi visuomenės nariai yra lygūs, jie turi tas pačias teises, garantijas, galimybes, pareigas ir socialinę paramą, kartu suprantant, kad istoriškai susiformavusios nelygybės turi būti pripažintos ir sprendžiamos (Frėjūtė-Rakauskienė, Klumbyte, Marcinkevičius, Šliavaitė, 2018). Tačiau socialinis teisingumas gali būti vertinamas

pasirinkus tik vieną ar keletą skirtingų perspektyvų. Pavyzdžiui, dalis autorių kalbėdami apie socialinį teisingumą akcentuoja pilietybę ir įvairias teises, tokias kaip, teisė į nuosavybę, laisvę, teisę balsuoti, kurti asociacijas, teisę būti įtrauktam į švietimo, sveikatos apsaugos, socialinės rūpybos sistemą (Frėjutė-Rakauskienė ir kt., 2018). Skirtingos teorinės priegigos siūlo skirtingus kriterijus socialiniam teisingumui apibrėžti. Vienos iš jų labiau pabrėžia ekonominius, tuo tarpu kitos akcentuoja kolektyvinio solidarumo principus (Žalimienė ir kt., 2011).

Akademinėje literatūroje daugiausia dėmesio yra skiriama dviem pagrindinėms socialinio teisingumo rūšims: paskirstomajam teisingumui ir procedūriniam teisingumui. Procedūrinio teisingumo tyrimai yra nukreipti į sprendimų priėmimo procesą (Reason, Davis, 2005). Procedūrinis teisingumas analizuoja kiek įtakos sprendimų priėmimo procesuose turi tam tikros visuomenės grupės, lyginant su kitomis grupėmis. Teisinga visuomenė yra tokia visuomenė, kurioje sprendimai yra priimami nešališkai ir gerbiant kitus proceso dalyvius. (Reason, Davis, 2005). Tuo tarpu paskirstomasis teisingumas yra orientuotas į išteklių pasiskirstymą visuomenėje.

Tiek pasaulio, tiek Lietuvos akademikai dažniausiai sąvokas socialinis teisingumas ir paskirstomasis teisingumas naudoja kaip sinonimus ir kalbėdami apie socialinį teisingumą omenyje turi teisingą naudą ir naštos pasiskirstymą visuomenėje (Žalimienė ir kt. 2011, Bieliauskaitė, 2009, Papirtis, Bitinas 2010, Liebig, Sauer, 2016, Hegtvedt, Isom, 2014).

Pasak Liebig ir Sauer socialinis teisingumas yra socialinis fenomenas, kuris gali būti suvokiamas kaip socialinė vertybė ta prasme, kad jis apibūdina trokštamą situaciją, kaip turėtų būti paskirstomi ištekliai ir našta visuomenėje; Jis yra socialiai nulemtas, nes tai, ar kažkas laikoma teisingu, priklauso nuo visuomenės ar kitų socialinių struktūrų ir jų procesų. Tai – socialinė jėga, nes socialinis teisingumas veikia ekonomines, politines ir socialines struktūras bei procesus (2016).

Vaišvilos teigimu, socialinis teisingumas – tai asmens integravimas į visuomenę po to, kai rinkos ekonomika jį eliminavo iš visuomenės, pavertė socialiai neveiksniu ir dėl to potencialiai pavojinga jėga sau ir visuomenei (Vaišvila, 2002). Siekdama išvengti socialinių struktūrų naikinimo, visuomenė yra priversta įgyvendinti socialinį teisingumą, t.y., pripažinti asmeniui, eliminuotam iš darbo rinkos, tam tikras teises ir atleisti nuo tas teises kuriančių ir palaikančių pareigų vykdymo, prisiimdama tų pareigų vykdymą sau (Vaišvila, 2002). Pasak Vaišvilos, socialinio teisingumo šaltinis yra geraširdiškumas, socialinis solidarumas, kylantis iš to fakto, kad asmuo gyvena civilizuotoje bendrijoje ir kad visi tos bendrijos nariai vienas kitam reikalingi ne tik kaip keitimosi daiktinėmis paslaugomis, bet ir paties žmoniškumo kūrimo ir palaikymo subjektai (2002).

Guogio ir Gruževskio teigimu, socialinį teisingumą suprantame kaip teisėtai žmogui dėl jo darbo rezultatų ar vykdomų pareigų priklausančių materialinių gėrybių užtikrinimą, o visuomenės socialinės raidos aspektu jis yra suvokiamas „kaip tam tikri valstybės ekonominės sistemos principai, kurių įgyvendinimas užtikrina vienodas materialinių gėrybių pasiekiamumo sąlygas visiems visuomenės nariams“ (2010, p. 21). Anot jų, socialinio teisingumo principų įgyvendinimui būtinas tam tikras materialinių gėrybių visuomenėje persiskirstymas (2010).

Europoje valstybės lygmeniu sąvoka socialinis teisingumas formavosi XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje ir ypač išpopuliarėjusi po Antrojo pasaulinio karo. Pasak Vaišvilos, socialinio teisingumo sąvokos atsiradimas susijęs su personalistine teisės samprata, kuriai teisingumas rūpi kaip individų sugyvenimo ir klestėjimo pagrindas (2002). Socialinio teisingumo principų formavimuisi įtakos

turėjo nesuvaldyta industrializacija, nesibaigiantys karai, imperializmas, kolonializmas ir globalizacija (Ornstein 2017).

Labiausiai socialinio teisingumo koncepcijos atsiradimą nulėmė rinkos ekonomikos įsigalėjimas, dėl kurio atsirado papildomų socialinių rizikų. Greta tradicinių socialinės rizikos šaltinių, susijusių su darbingumo praradimu, tokių kaip ligos, senatvė, maitintojo praradimas, motinystė, atsirado nauji rizikos šaltiniai, tokie kaip išsilavinimo skirtumai, socialinė atskirtis, nelygybė ir pan., dėl kurių nemažai visuomenės daliai iškilo grėsmė būti eliminuotiems iš rinkos santykių ir galiausiai iš kultūros bei visuomenės (Rudzkienė, Kanopka, 2013, Ornstein 2017).

Nuo pat teisingumo tyrimų pradžios daug dėmesio buvo skiriama patiriamo neteisingumo jausmo pasekmėms analizuoti. Platus empirinių tyrimų spektras parodė, kad neteisingumo patirtis daro įtaką žmonių požiūriui ir elgesiui ir sukelia socialines pasekmes, turinčias įtakos organizacijų, institucijų ir visos visuomenės funkcionavimui (Hegtvedt & Isom, 2014). Įrodyta, kad aukšta nelygybė turi neigiamos įtakos visuomenių vystymuisi ir jų gerovei. Tokiose visuomenėse ekonomikos augimas yra lėtesnis (Halter, Oechslin, Zweimüller, 2013) jų nariams būdinga prastesnė sveikata (Pickett, Wilkinson, 2015), žemesnis laimės lygis (Oishi, Kesebir, Diener, 2011).

Pastangos skatinti socialinį teisingumą dažniausiai yra nukreiptos į įvairias visuomenės grupes, pagal demografines ypatybes, tokias kaip rasė, tautybė, lytis, seksualinė orientacija, amžius, negalia, pajamos, išsilavinimo lygis ir panašiai. Siekiama pašalinti patiriamą spaudą, netoleranciją, užtikrinti lygias galimybes kitų visuomenės grupių atžvilgiu, atlyginti už patirtą neteisingumą.

Socialinio teisingumo šalininkai savo tikslų gali siekti įvairiomis taikiomis ar netaikiomis priemonėmis, įskaitant įvairias vyriausybės strategijas ir programas, socialines akcijas, pilietinį aktyvizmą, smurtines akcijas ar net terorizmą. Vyriausybės lygmeniu socialinio teisingumo iniciatyvos gali būti vykdomos per įvairaus tipo programas. Tai gali būti tiesioginis turto ir pajamų perskirstymas, įvairios išmokos skirtos nepasiturinčioms grupėms, rūpinimasis, kad žmonės, iš šeimų su mažomis pajamomis ir dėl kitų priežasčių nepalankiu socialiniu statusu galėtų gauti tinkamą išsilavinimą ir pakeisti savo padėtį ir t.t.

Socialinio teisingumo supratimas ir lygis visuomenėje turi įtakos tam, kokį išsilavinimą gali įgyti kiekvienas jos narys, kokios yra jo galimybės įsidarbinti, kokį atlygį jis gali gauti ir kokį gyvenimo būdą pasirinkti. Socialiai teisingoje visuomenėje žmonėms yra suteikiamos galimybės pakeisti savo padėtį net jei jų pradinė pozicija nebuvo itin palanki. Skurde gimusio vaiko šeimos jam suteikiamos galimybės gerokai skiriasi nuo pasiturinčioje šeimoje gimusio vaiko galimybių, tačiau socialiai teisingoje visuomenėje pirmasis gali pasiekti tiek pat ar dar daugiau negu antrasis dėl palankios visuomenės struktūros, suteikiančios jam galimybę įgyti išsilavinimą. Socialinis teisingumas švietime yra gana plačiai Lietuvoje nagrinėjama tema.

Socialinis teisingumas ir nelygybė yra reikšmingai tarpusavyje susiję. Egzistuojančios nelygybės yra tiesiogiai susijusios su demokratinių visuomenių funkcionavimu (Rothstein, 1998). Laisvose demokratinėse visuomenėse socialinė nelygybė dažniausiai vertinama kaip neteisinga ir nepriimtina. Nors ekonominė nelygybė ne visada yra neteisingumo visuomenėje rezultatas, ji signalizuoja apie šioje srityje esančias problemas (Nozick, 2017).

Pasak Rudzikienės ir Kanopkos, socialinio teisingumo idėjos geriau įgyvendinamos ekonomiškai išsivysčiusiose ir socialiniu stabilumu pasižyminčiose šalyse, nes ten socialinės praktikos yra

ilgalaikės ir kokybiškos (2013). Tokios valstybės turi pakankamai resursų savo gyventojams užtikrinti aukštesnę gyvenimo kokybę, geresnę švietimo sistemą ir tinkamą sveikatos apsaugą (Rudzikienė ir kt., 2013).

Taigi, socialinis teisingumas, kaip ir teisingumas plačiaja prasme yra sunkiai apibrėžiama sąvoka. Nepaisant to, socialinio teisingumo užtikrinimas yra labai svarbus sėkmingam visuomenės funkcionavimui. Patiriamas neteisingumo jausmas turi neigiamos įtakos tiek visai visuomenei, tiek pavieniams individams. Socialinį teisingumą galima nagrinėti iš įvairių perspektyvų, tačiau dažniausiai socialinis teisingumas yra suvokiamas kaip paskirstomasis teisingumas, reiškiantis teisingą naudos ir naštos pasiskirstymą visuomenėje.

1.2. Paskirstomasis teisingumas

Dažnai sąvokos socialinis teisingumas ir paskirstomasis teisingumas yra naudojamos kaip sinonimai, norint pabrėžti, kad teisinga visuomenė yra tokia visuomenė, kurioje kiekvienas gauna tai, kas jam priklauso (Miller, 1999). Pasak McConnell (1981), kai kalbame apie moralinius ar etinius teisingumo aspektus, teisingumas gali būti suprantamas kaip socialinis teisingumas ir aiškinamas per teisingo paskirstymo principus, kuriais vadovaujantis sprendžiama kas ir kokių naudų gaus. Panašiai teigia ir Israel ir Frenkel (2018), sakydami, kad socialinis teisingumas tradiciškai yra siejamas su naudos ir naštos pasiskirstymu visuomenėje.

Paskirstymo principai kiekvienoje teorijoje skiriasi daugeliu aspektų. Jie skiriasi tuo, kas yra pagrindinis perskirstymo objektas (pajamos, turtas, galimybės, darbai), kas yra pagrindiniai paskirstymo gavėjai (individualūs asmenys, žmonių grupės) ir pagal tai, koku pagrindu turėtų būti įgyvendinamas paskirstymas. Akademinėje literatūroje ypač daug kalbama apie pastarąjį aspektą ir yra išskiriami keturi principai, kurie yra fundamentalūs įgyvendinant socialinį paskirstomąjį teisingumą:

- lygybė - kiekvienas, nepaisant socialinių ar ekonominių aplinkybių turėtų gauti tiek pat;
- nešališkumas - nauda ir našta turėtų būti paskirstyta proporcingai kiekvieno indėliui;
- poreikiai - kiekvienas turėtų gauti tiek kiek yra būtina pagrindiniams poreikiams patenkinti;
- statusas - žmonės turėtų gauti naudas arba našta, atsižvelgiant į jiems priskirtas ar pasiektas statuso savybes, tokias kaip lytis, išsilavinimas, profesija ar kilmė (Liebig, May, Sauer, Schneider, Valet, 2015, Liebig, Sauer, 2016, Miller, 1999).

Šių principų svarba varijuoja priklausomai nuo teorinių socialinių teisingumo prieigų. Šiame darbe dėmesys skiriamas liberalioms paskirstomojo, ar kitaip, socialinio teisingumo teorijoms.

Tiesa, kai kurių autorių teigimu paskirstomasis teisingumas aprėpia tik dalį problemų, kurias nagrinėja socialinis teisingumas (Young, 1990, Moroni, 2019). Moroni teigimu, paskirstomasis teisingumas nagrinėja tik su “paskirstomomis gėrybėmis” susijusias problemas (2019). Pasak jo, tos gėrybės turi būti 1) priskirtinos, 2) privačios, 3) perleidžiamos. Pirmoji charakteristika reiškia, kad kažkas turi turėti galimybę naudotis tomis gėrybėmis. Antroji reiškia, kad tai, jog kai kurie asmenys gali naudotis tomis gėrybėmis užkerta kelią jomis naudotis kitiems. O trečia, kad tos gėrybės turi galėti būti perkeltamos, paskiriamos kitiems. Ši kritika reiškia, kad tos gėrybės, kurios neturi čia įvardintų savybių, kalbant apie socialinį teisingumą kaip apie paskirstomąjį teisingumą yra ignoruojamos. Kaip tokios gėrybės pavyzdys kritikų yra pateikiama „gerovė“ (angl. *welfare*) (Fleischacker, 2004).

XX a. antroje pusėje akademinės visuomenės, politikų ir ekonomistų susidomėjimą paskirstomojo teisingumo principais paskatino Rawls teorija, kurią jis paskelbė 1971 m. knygoje Teisingumo teorija ir vėliau išplėtojo knygoje Politinis liberalizmas. Jo teoriją galima laikyti įtakingiausia socialinio teisingumo teorija. Rawls suprato visuomenę kaip sąžiningą lygių ir laisvų asmenų bendradarbiavimą, kuriame kiekvienas siekia įgyvendinti savo gero gyvenimo sampratą (Meyer, Sanklecha, 2016).

Rawls socialinio teisingumo teorija yra grindžiama dviem principais. J. Rawlsas teigia, kad „kiekvienas visuomenės narys turėtų vienodą teisę į pakankamą lygių pamatinių teisių ir laisvių sistemą, kuri yra suderinama su tokių teisių ir laisvių užtikrinimu visiems“, o „socialinė ir ekonominė nelygybė turi tenkinti dvi sąlygas: pirma, ji turi būti siejama su padėtimis ir pareigybėmis, kurios yra atviros visiems sąžiningos galimybių lygybės sąlygomis; antra, ji turi būti naudinga nepalankiausioje padėtyje esantiems visuomenės nariams“ (2002, p. 61-62). Anot Rawls, šie principai įkūnija teisingumą kaip nešališkumą ir turi būti taikomi pamatinę visuomenės struktūrą sudarančių socialinių institutų ir socialinių bei ekonominių mechanizmų reguliavime (Bieliauskaitė, 2009, Guogis, Gruževskis, 2010).

Pirmasis principas, kurį galima pavadinti laisvės principu, anot Rawls, yra svarbesnis už antrąjį principą (2002). Esant principų prieštaravimo atvejams, kai pavyzdžiui, blogiausiai gyvenančiųjų ekonominių interesų gynimas reikštų kitų žmonių individualių laisvių ribojimą, prioritetas turėtų būti teikiamas laisvės principui (Rawls, 2002). Taip Rawls parodo, kad bent jau tada, kai visuomenė pasiekia tam tikrą materialinio turto lygį, pagrindinių laisvių apsauga turi pirmenybę prieš ekonominius interesus. Be to, antrojo principo antra dalis turi pirmenybę prieš pirmąją dalį (Rawls, 2002). Ši dalis dar yra vadinama skirtumų principu ir yra labai svarbi kalbant apie socialinį teisingumą kaip apie paskirstomąjį teisingumą.

Rawls socialinio teisingumo teorija kritikuojama dėl kelių priežasčių. Kaip vieną iš teorijos trūkumų galima išskirti tai, kad Rawls visuomenė yra ideali visuomenė, neegzistuojanti realybėje, jis nenagrinėja kaip socialinės institucijos turėtų būti organizuojamos visuomenėse, kurios susiduria su dideliu išteklių trūkumu (Mayer ir kt., 2016, Bieliauskaitė, 2009). Tuo tarpu Dworkin kritikuoja teoriją dėl dviejų priežasčių. Pirmiausia dėl to, kad vietoje to, kad pirmiausia būtų aiškinamasi kokios priežastys lėmė prastą žmonių padėtį, iš karto yra kalbama apie perskirstymą (Craig, Burchardt, Gordon 2008). Antra, dėl to, kad nėra atsižvelgiama į tai, kad žmonių poreikiai skiriasi, kai kuriems reikia daug brangesnių dalykų negu kitiems, pavyzdžiui, žmonės turintys sunkią negalia arba turintys kitų brangių medicininių poreikių gali gauti nemažas pajamas, tačiau jos gali būti visiškai nepakankamos tinkamam gerovės lygiui pasiekti (Craig ir kt., 2008). Nepaisant įvairios kritikos, Rawls paskirstomojo socialinio teisingumo teorija yra itin svarbi ir turėjo reikšmingos įtakos socialinio teisingumo sampratos formavimuisi.

Tuo tarpu libertarizmo teorijos šalininkai priešinasi perskirstymo idėjai. Pasak libertarizmo teorijos atstovų, socialinio teisingumo turi būti siekiama remiantis nuostata, kad asmens laisvė yra aukščiausia vertybė. Žymiausio libertarizmo atstovo R. Nozicko teigimu, visuomenės institucinė struktūra yra teisingai organizuota, jei ji užtikrina laisvų interakcijų galimybę tarp visuomenės narių (Bieliauskaitė, 2009). Anot R. Nozicko, valstybės vykdomas pajamų ir turto perskirstymas yra amoralus. Jis teigia, kad negali būti nieko, kas turėtų teisę kontroliuoti visus išteklius ir spręsti, kaip jie turi būti padalyti, o bet kokie bandymai sumažinti pajamų skirtumus pažeidžia individų teisę ir laisvę bei nenuginčijamą teisę į nuosavybę (Bieliauskaitė 2009, Papirtis, Bitinas 2010). Libertarų tradicijos šalininkas R.

Nozickas išskiria tokius pagrindinius socialinio teisingumo principus: teisingo įsigijimo; teisingų mainų neteisingumo prevencijos ir kompensavimo (Papirtis, Bitinas, 2010). R. Nozickas teisinga situacija laiko tokią situaciją, kai asmuo laisvai valdo teisingai įsigytą nuosavybę, kurios nusavinimas yra įmanomas tik tokiu atveju, kai to reikia pažeisto teisingumo atkūrimui (Bieliauskaitė, 2009). Jam pritaria ir kitas libertarizmo teorijos atstovas F. A. von Hayek, kurio nuomone, socialinio teisingumo taisyklės pažeidžia daugybe individo teisių ir laisvių (Bieliauskaitė 2009, Papirtis, Bitinas 2010). Tačiau pasak Guogio ir Gruževskio, tikslinga pažymėti, kad nors libertarizmo teorijos atstovai socialinį teisingumą vertina neigiamai, jie pripažįsta šio principo neišvengiamumą kai kuriose visuomenės raidos srityse (2010).

Taigi, teisingumo klausimus nagrinėjantys akademikai sutinka dėl bendrų teisingumo ir paskirstomojo teisingumo nuostatų: jie sutinka, kad teisingumas yra elgimasis su visais asmenimis tomis pačiomis atitinkamomis sąlygomis vienodai ir atsižvelgimas į teisėtus žmonių lūkesčius, o paskirstomasis teisingumas yra teisingumas paskirstant tiems žmonėms naudą ir naštą išlaikant tinkamą pusiausvyrą. Tačiau nesutariama, kaip šios abstrakčios idėjos turėtų būti interpretuojamos ir kas turėtų būti akcentuojama kaip esminis kriterijus teisingumui vertinti. Pavyzdžiui, klausiama ar yra svarbus žmonių indėlis, jų poreikiai vertinant ar situacija yra teisinga ar ne. Pasvarstymai, kad galbūt svarbiausia lygybė. Dėl šių ir panašių paskirstomojo teisingumo klausimų sutarimo nėra.

Nepaisant kritikos ir nesutarimų kaip turėtų būti paskirstomos gėrybės, kokiais principais turėtų būti vadovaujama, paskirstomasis teisingumas yra labai svarbus. Kiekvienos visuomenės ekonominiai, politiniai ir socialiniai pagrindai – įstatymai, institucijos, politika ir kt. – lemia skirtingą naudos ir naštos paskirstymą tarp visuomenės narių. Šios sistemos yra žmogaus politinių procesų rezultatas ir laikui bėgant jos nuolat keičiasi tiek visuomenėse, tiek tarp visuomenių. Šių sistemų struktūra yra svarbi, nes dėl jų gaunamos naudos ir naštos paskirstymas iš esmės veikia žmonių gyvenimą.

Per didžiąją dalį žmonijos istorijos žmonės daugiausia išlikdavo toje pačioje ekonominėje padėtyje, kurioje ir gimė. Ekonominės naudos ir naštos pasiskirstymas buvo matomas kaip nekintanti būseną, nustatyta pagal žmogaus prigimtį. Tik tada, kai buvo plačiai suvokta, kad vyriausybės gali paveikti ekonominės naudos ir naštos pasiskirstymą, paskirstomasis teisingumas tapo aktualia tema. Dabar ši tema yra neišvengiama. Vyriausybės nuolat kuria ir keičia įstatymus ir taiko įvairias politikos priemones, turinčias įtakos naudos ir naštos pasiskirstymui visuomenėse. Beveik visi pakeitimai, nepaisant to, kokią sritį jie liečia – pramonę, sveikatą, švietimą – turi paskirstomojo tipo poveikį. Todėl skirtingose visuomenėse naštos ir naudos pasiskirstymas yra skirtingas. Visuomenės nuolat sprendžia, ar likti prie galiojančių įstatymų, ar juos keisti. Socialinio teisingumo teorijos, kalbančios apie socialinį teisingumą kaip apie teisingą naudos ir naštos pasiskirstymą visuomenėje suteikia tam tikrus moralinius nurodymus šiame nuolat vykstančiame pasirinkime.

1.3. Požiūrį į socialinį teisingumą lemiantys veiksniai

Aptariant teisingumo sampratą dėmesys buvo skiriamas paskirstomojo teisingumo teorijoms ir socialinio teisingumo sampratai valstybės lygiu. Tačiau šio darbo kontekste svarbu aptarti ir tai, kodėl žmonėms apskritai teisingumas yra svarbus ir kas lemia tai, ką žmonės laiko teisingumu paskirstomojo teisingumo kontekste.

Nepaisant to, kad atsakymas į klausimą „kas yra teisingumas?“ gali skirtis priklausomai nuo daugybės faktorių, noras gyventi teisingoje visuomenėje yra fundamentalus ir visuotinis (Benabou & Tirole,

2006). Akademinėje literatūroje, kaip ir kalbant apie teisingumo sampratą, pateikiamos skirtingos teorijos, aiškinančios teisingumo poreikio priežastis.

Dažnai kaip pagrindinė priežastis, kodėl žmonėms rūpi teisingumas, yra įvardijamas jų pačių interesas. Pirmieji bandymai paaiškinti teisingumo svarbą žmonėms teisingumą apibūdino kaip išskirtinai kažką, ką žmonės priima tam, kad galėtų maksimaliai padidinti savo rezultatus ir siekti savo tikslų, tuo pačiu prisitaikant prie tarpusavio priklausomybės su kitais (Deutsch, 1975). Naujesnės teorijos aiškino teisingumą kaip mechanizmą, leidžiantį įtvirtinti ir išlaikyti statusą ir pripažinimą grupėje (Ellard, Harvey, Callan 2016).

Tuo tarpu dabar mokslininkai teigia, kad žmonės turi funkciškai savarankišką teisingumo poreikį, kuris atsiranda kaip įprasto kognityvinio vystymosi dalis, ir kad teisingumo troškimas negali būti suprantamas tik kaip egoistinis žmogaus siekis pasiekti savo tikslų (Baumert, Schmitt 2016). Vienas daugiausiai teisingumo poreikį tyrinėjusių akademikų Lerner pagrindinį teisingumo motyvą aiškina kaip poreikį tikėti, kad pasaulis yra teisinga vieta, kurioje visi gauna tai, ko nusipelno, ir visi nusipelno to, ką gauna. Pasak šios teorijos, kitų žmonių likimo teisingumas mums yra svarbus, nes mūsų pačių tikslų siekimas tampa beprasmiu jei negalime patikėti, kad gyvename pasaulyje, kuriame žmonės gauna tai, ko nusipelno (Ellard ir kt. 2016). Manoma, kad teisingumo poreikis yra pagrįstas tvarkos pasaulyje poreikiu, nes tik teisingas pasaulis leidžia siekti tikslų (Lerner, 1980). Ši teorija paaiškina tiek socialiai nepageidaujamus reiškinius, tokius kaip aukų kaltinimas net tarp rafinuotų, išsilavinusių žmonių, tiek pageidaujamus reiškinius, tokius kaip teigiamos ateities lūkesčiai neapibrėžtose ar nepažįstamose situacijose (Gollwitzer, van Prooijen, 2016, Ellard ir kt. 2016).

Daugiau neaiškumų kyla kalbant apie veiksnius, lemiančius žmonių teisingumo ir neteisingumo vertinimus. Ši teisingumo tyrimų sritis vis dar turi daugybę neatsakytų klausimų. Skirtingos mokslo šakos, pavyzdžiui, sociologija, psichologija, pateikia skirtingus šio reiškinio aiškinimus. Tačiau XX a. viduryje mokslininkai priėjo išvadą, kad idėjos, apie tai, kas yra teisinga ar neteisinga tam tikroje situacijoje nėra savitos, bet vietoje to atspindi tam tikrus santykių dėsninumus tarp žmonių, kurie yra nulemti psichologinių, socialinių ir situacinių sąlygų (Liebig, Sauer, 2016). Begant laikui tapo aišku ir tai, kad žmonėms yra svarbu ne tik tai, kokie bus naudos ir naštos perskirstymo visuomenėje rezultatai, bet ir tai, kokiais principais vadovaujantis tas perskirstymas bus įgyvendintas (Liebig, Sauer, 2016).

Pasak Miller (1992), sprendimai dėl socialinio teisingumo yra pliuralistiniai ir priklausantys nuo konteksto. Miller teigimu, žmonės vadovaujasi daugybe skirtingų kriterijų, kuriuos jie naudoja arba atskirai arba kartu, priklausomai nuo situacijos, sprenddami kas yra teisinga, o kas ne. Kriterijai, kuriais vadovaujantis priimami sprendimai dėl teisingumo skiriasi priklausomai nuo to, kokioje socialinėje aplinkoje vyks perskirstymas, ypač nuo grupės, kurioje vyks perskirstymas, charakteristikų.

Walzer praplečia Miller idėjas pasiūlydamas kompleksinio teisingumo teoriją. Kaip ir Miller, Walzer teigia, kad nuomonės dėl to kaip turėtų būti paskirstytos gėrybės tarp žmonių skiriasi. Pasak Walzer (2010), mes galime džiaugtis, kad puikūs drabužiai ir prabangūs automobiliai yra prieinami tik tiems, kurie už juos gali sumokėti, tačiau balsavimo teisė ar teisė užimti politines pareigas niekada neturėtų būti nulemtos žmonių galimybės už tai susimokėti. Pagrindinis principas, kuriuo vadovaujames kalbėdami apie sveikatos apsaugą yra poreikis, tuo tarpu sprenddami socialinio teisingumo švietime klausimus vadovausimės lygybės principu. Walzer plėtoja šią išvalgą teigdamas, kad teisingo

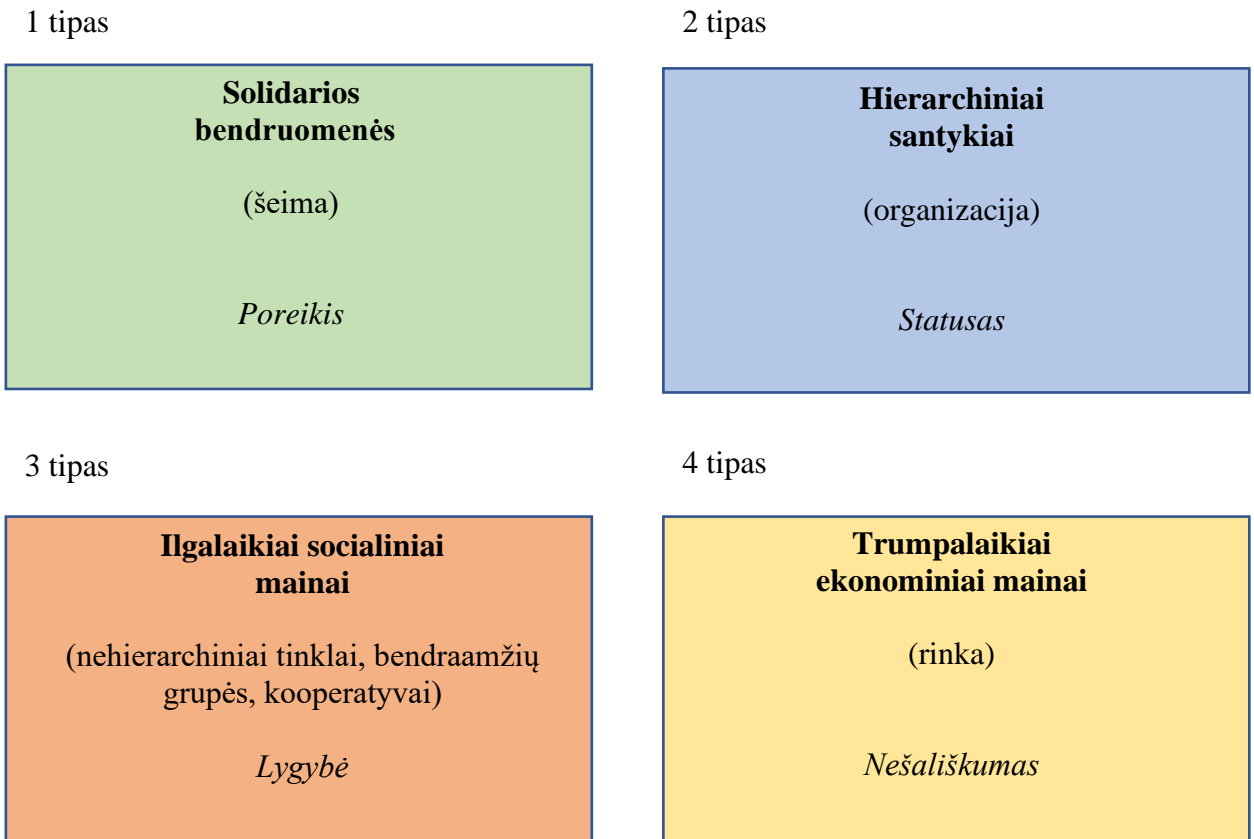
paskirstymo principai kuriais vadovaujamės priklauso nuo to, kokios gėrybės yra skirstomos, taip pat nuo to, kaip konkreti visuomenė tą gėrį vertina, kokia yra jo svarba.

Pasak Lerner, asmens polinkis teikti pirmenybę vienam ar kitam teisingumo principui priklauso nuo to, kokie santykiai sieja žmones kiekvienoje konkrečioje situacijoje (Lerner, 1977). Jis išskyrė tris paskirstomojo teisingumo principus - nešališkumas, lygybė ir poreikis. Anot jo, atitinkamas teisingumo vertinimas formuojasi jau vaikystėje, formuojantis vaiko identitetui. Pirmiausia, tapatinantis su tėvais, o vėliau atsiradus panašumo į kitus, pavyzdžiui, į bendraamžius, į komandos, klasės draugus, jausmui ir tuo pačiu atsiradus suvokimui apie išsiskyrimą iš kitų (Lerner, 1977). Šios santykių patirtys turi įtakos tam, kaip vertinama, kas ir ką turėtų gauti. Pasak Lerner, kai jaučiame galintys su žmogumi tapatintis, teikiame pirmenybę poreikio principui, kai jaučiamės panašūs, esame linkę vadovautis lygybės principu, o kai panašumų į save kitame žmoguje nerandame – nešališkumo principu (Lerner, 1977). Tačiau svarbu pabrėžti konteksto svarbą. Žmogus gali konkuruoti ir su sau artimu žmogumi ir dėl to mažiau skirti dėmesio galimoms savo atliekamų veiksmų pasekmėms (Lerner, Clavton, 2011).

Prielaidą, kad asmens polinkis teikti pirmenybę vienam ar kitam teisingumo principui priklauso nuo to, kokie santykiai sieja žmones kiekvienoje konkrečioje situacijoje yra plėtojama ir toliau. Tačiau, kaip buvo minėta anksčiau, išskiriamas dar vienas paskirstomojo teisingumo principas – statusas – kai nauda ir našta paskirstoma pagal žmonių turimą statusą.

Pasak Liebig ir Sauer (2016) ilgalaikiuose, tvirtuose santykiuose teikiama pirmenybė su lygybe ir poreikiais susijusiomis taisyklėmis. Tuo tarpu trumpalaikiuose, konkurenciniuose santykiuose dominuoja teisingumo principas, o hierarchiniuose santykiuose yra svarbu statusas. Teigiama, kad kuo didesnę galią daryti sprendimus santykiuose žmogus turi, tuo labiau jis bus linkęs priimti sprendimus remiantis lygybės ar poreikio principais. Tai taikoma net kalbant apie teisingą pajamų paskirstymą visuomenėje (Liebig ir Sauer 2016, Liebig, Sauer, Hülle 2015, Traub, Seidl, Schmidt, 2009).

Fiske darė prielaidą, kad egzistuoja 4 idealūs socialinių santykių tipai (Liebig, Sauer, 2016). Remiantis šiais santykių tipais Learner ir Sauer pateikė modelį, aiškinantį ryšį tarp santykių tipų ir pagrindinio kriterijaus, naudojamo vertinti teisingumą (žr. 1 pav.).

1 pav. Ryšys tarp socialinių santykių tipo ir teisingumo principų (sudaryta pagal Liebig, Sauer, 2016)

Pirmasis socialinių santykių tipas charakterizuojamas stipriais ir ilgalaikiais santykiais tarp individų. Individas yra bendruomenės, kurioje visi dalinasi ta pačia kilme ir identitetu. Tai yra solidarios bendruomenės, kuriose pagalba vienas kitam yra savaime suprantamas dalykas. Klasikiniai pavyzdžiai yra šeimos arba klanai, paremti giminystės ryšiais. Šiam santykių tipui būdingas polinkis vadovautis poreikio principu, kai kiekvienas gauna tiek, kiek reikia išgyvenimui.

Antrasis socialinių santykių tipas yra charakterizuojamas hierarchija. Šis santykių tipas būdingas organizacijoms su aiškia hierarchine struktūra. Aukštesnio rango asmenys yra įpareigoti duoti nurodymus žemesnio rango individams. Aukštesnio rango asmenys turi galią sankcionuoti žemesnio rango asmenis jei jie nesilaiko nurodymų ir tuo pačiu prisiima atsakomybę už žemesnio rango asmenis, kurie savo ruožtu pripažįsta aukštesnio rango asmenų valdžią. Šio tipo socialiniams santykiams yra būdingas vadovavimasis statuso principu. Individai gauna tai, kas jiems priklauso pagal jų užimamą poziciją hierarchinėje struktūroje.

Trečiasis socialinių santykių tipas pasižymi rango skirtumų nebuvimu. Pavyzdžiui, bendraamžių grupės, kooperatyvai. Nariai, nepaisant individualių skirtumų, traktuoja vienas kitą kaip lygų ir turi visas tas pačias teises ir pareigas. Santykiuose vyrauja tarpusavio mainai, kuriuose laikantis griežto abipusiškumo principo, atlygis ir indėlis tarp individų yra subalansuoti. Dominuojantis teisingumo principas yra lygybė.

Ketvirtasis socialinių santykių tipas apibūdinamas kaip trumpalaikiai santykiai tarp nepažįstamų žmonių. Tai būdinga rinkos santykiams, ekonominiams mainams, kai atskiri veikėjai siūlo savo

prekes ir paslaugas tam, kad padidintų savo asmeninę naudą. Su šiuo santykių tipu susijęs nešališkumo principas.

Anot Liebig, Sauer (2016) neteisingumas atsiranda tuomet, kai pasirenkamas paskirstymo principas yra netinkamas tam tikrai specifinei situacijai. Taip pat tada, kai skiriasi santykių šalių nuomonės dėl to, kokio tipo santykiai tai yra. Jei visuomenė yra apibūdinama kaip bendruomenė, kuri yra paremta bendra kilme, poreikio principas yra dominuojantis naudos ir naštos paskirstymo principas. Tačiau jei visuomenė yra suprantama kaip atskirų individų, kurių kiekvienas siekia naudos sau, nešališkumo taisyklė yra svarbiausia sprendžiant dėl naudos ir naštos paskirstymo.

Tiek šis modelis, tiek prieš tai aprašytos Lerner, Miller ir Walzer idėjos leidžia daryti išvadą, kad kiekvieno žmogaus teisingumo samprata nėra paremta vienu konkrečiu principu, kuris yra viršesnis už kitus. Žmonės gali teisingais laikyti skirtingus naudos ir naštos paskirstymo principus, pritaikydami kiekvieną iš jų skirtingose situacijose. Galima teigti, kad didžiausia įtaką žmonių teisingumo vertinimams daro žmonių tarpusavio santykiai ir socialinis kontekstas, kuriame yra atliekamas vertinimas.

Be to, kalbant apie tai, kaip kiekvienas asmuo vertina savo gaunamas pajamas, kaip suvokia egzistuojančias nelygybes, socialinę nelygybę analizuojantys tyrimai atskleidžia, kad teisingumo vertinimai nepriklauso nuo to, ką žmogaus pasitenkinimo tuo ką gauna, bet nuo to, ką jų manymu, turėtų gauti. Pasak Ahrens, asmenys vertina savo pačių gaunamas pajamas pagal jų indėlio ir gaunamo rezultato santykį (2019). Individai žino kiek pastangų įdėjo, kiek valandų dirbo, koks yra jų išsilavinimo lygis ir tikisi, kad jų gaunamas atlygis atspindės šį indėlį. Kaip pavyzdį Ahrens pateikia išsilavinimo skirtumus: asmuo turintis aukštąjį išsilavinimą gali būti nepatenkintas žemesnės ar vidurinės klasės statusu, nes jaučia, kad turi teisę į daugiau, tuo tarpu kitas asmuo, kurio išsilavinimo lygis yra žemesnis, greičiausiai bus patenkintas tokiu statusu (2019).

Asmens indėliui priskiriama vertė priklauso nuo socialinių palyginimų su tam tikra visuomenės grupe, kuriai asmuo save priskiria. Tai gali būti kolegos, šeimos nariai ir kt. Psichologiniai tyrimai rodo, kad žmonės nuolat lygina save su į save panašiais žmonėmis (Buunk, Gibbons, 2007). Jie lygina save su žmonėmis, kurie yra panašūs į juos tokiomis charakteristikomis kaip išsilavinimas ar pastangos (Clarc, Senik, 2010). Požiūris į asmenines pajamas priklauso nuo vidutinio kolegų, kitų toje pačioje srityje dirbančių asmenų, šeimos narių ir apskritai panašių į mus žmonių uždarbio (Ahrens, 2019).

Clark ir Senik (2010) atliktas didelio masto tyrimas, kuriame buvo nagrinėjami pajamų palyginimo intensyvumas ir kryptis parodė, kad trys ketvirtadaliai Europos šalių gyventojų mano, kad pajamų palyginimas yra bent šiek tiek svarbus. Žmonių noras lyginti yra susijęs ir su žemesniais subjektyvios gerovės lygiais ir su didesne perskirstymo paklausa. Turtingieji lygina mažiau ir yra laimingesni negu tos visuomenės, kurioje jie gyvena, vidurkis. Kalbant apie tuos, su kuriais žmonės yra labiausiai linkę lygintis, kaip ir minėta anksčiau, išskiriami kolegos. Tačiau tie, kurie savo gaunamas pajamas lygina su kolegų gaunamomis pajamomis yra laimingesni negu tie, kurie jas lygina su kitomis grupėmis.

Jeigu asmuo gauna mažiau negu kiti už tokias pačias įdėtas pastangas, jis ne tik, kad jaučia stiprų pyktį ir apmaudą, bet ir norą imtis veiksmų, kuriais būtų galima atkurti teisingumo jausmą. Pavyzdžiui, darbuotojai kurie mano, kad jiems yra mokama nepakankamai yra linkę dėti mažiau pastangų į atliekamą darbą, būti mažiau produktyvūs ar net vogti iš savo darboviečių (Gollwitzer, van

Prooijen, 2016). Tuo pat metu darbuotojai, kurie mano, kad jiems yra sumokama daugiau negu jie turėtų gauti pagal jų įdėtas pastangas arba, kad gavo aukštesnes pareigas, negu turėjo, pradeda dirbti daugiau.

Dar vienas svarbus nemažiau svarbus aspektas yra procesas, kaip sąžiningai tos pajamos yra įgyjamos. Daugėja tyrimų, kurie rodo, kad asmenys, manantys, kad pajamos jų šalyje yra gaunamos nesąžiningai, pavyzdžiui, dėl korupcijos, tokias pajamas laiko neteisingomis ir išreiškia didesnę paramą pajamų perskirstymui, tuo tarpu tie, kurie mano, kad pajamų dydis yra lemiamas žmogaus pastangų ir įgūdžių, paprastai pajamų perskirstymui rodo mažiau palaikymo (Alesina, Guliano, 2010, Miles, 2014). T. y., jei žmogus mano, kad gaunamoms pajamoms įtaką gali daryti pats, pasitelkdamas savo paties įgūdžius, nuolat juos tobulindamas, įdėdamas daugiau pastangų į savo atliekamą darbą, jis bus linkęs manyti, kad jo gaunamos pajamos yra teisingos ir mažiau reikalaus valstybės įsikišimo – perskirstymo. Asmenys sutinka su nepalankiais rezultatais, šiuo atveju, su mažais atlyginimais, jei šie rezultatai kyla iš sąžiningų sprendimų priėmimo procesų.

Teisingumo problema yra nagrinėjama per visą žmonijos istoriją. Vienas iš klausimų, į kuriuos siekia atsakyti teisingumo klausimą nagrinėjantys akademikai yra klausimas kaip visuomenėje turėtų būti paskirstomos gėrybės ir našta, kad pasiskirstymas būtų laikomas teisingu.

Įvairios socialinių ir paskirstomąjį teisingumą aiškinančios teorijos, akcentuoja skirtingus paskirstomojo teisingumo principus. Jie skiriasi tuo, kas yra pagrindinis perskirstymo objektas (pajamos, turtas, galimybės, darbai), kas yra pagrindiniai paskirstymo gavėjai (individualūs asmenys, žmonių grupės) ir pagal tai, koku pagrindu turėtų būti įgyvendinamas paskirstymas. Pastarasis yra dažniausiai akademinėje literatūroje akcentuojamas aspektas. Tačiau konsensuso dėl to, kurie principai yra svarbiausi nėra. Individai taip pat vadovaujasi skirtingais principais sprenddami kas yra teisinga, o kas ne, ir jie skiriasi tiek tarp visuomenių tiek pačiose visuomenėse, ir tam reikšmingos įtakos turi individų tarpusavio santykiai ir kontekstas kuriame šie sprendimai yra priimami.

Nepaisant visų prieštaravimų, kurie kyla bandant apibūdinti paskirstomąjį teisingumą ir teisingą visuomenę, nagrinėti paskirstomąjį teisingumą, jo supratimą konkrečioje visuomenėje yra svarbu norint priimti teisingus sprendimus, reikalingus kovai su nelygybe ir skurdu. Kiekvienos visuomenės ekonominiai, politiniai ir socialiniai pagrindai – įstatymai, institucijos, politika ir kt. – lemia skirtingą naudos ir naštos paskirstymą tarp visuomenės narių. Šios sistemos yra žmogaus politinių procesų rezultatas ir laikui bėgant jos nuolat keičiasi tiek visuomenėse, tiek tarp visuomenių. Šių sistemų struktūra yra svarbi, nes dėl jų gaunamos naudos ir naštos paskirstymas iš esmės veikia žmonių gyvenimą.

2. Socialinės politikos priemonės paskirstomajam teisingumui užtikrinti Lietuvoje

Šiame darbo skyriuje yra pristatomos socialinės politikos priemonės, naudojamos socialiniam teisingumui Lietuvoje užtikrinti. Pristatomi gerovės valstybių tipai ir Lietuvai būdingo gerovės valstybės tipo bruožai. Taip pat kalbama apie istorinę eigą ir priežastis, nulėmusias Lietuvos socialinės politikos raidą. Taip pat pristatomi kai kurie Lietuvos visuomenę ir kai kurias specifines jos grupes reprezentuojantys statistiniai rodikliai.

Socialinio teisingumo įgyvendinimas yra ne pavienių individų ar kito pavienio visuomenės vieneto pareiga. Tai yra atsakomybė, kurią, pirmiausia, turi prisiimti vyriausybė, o tik po to atskiri visuomenės nariai, kiekvienas pagal savo galimybes.

Kaip ir buvo minėta ankstesniame skyriuje, ilgą laiką žmonės išlaikydavo tą patį ekonominį ir socialinį statusą kaip ir jų tėvai. Valstybė padėdavo išlaikyti tą tvarką. Tuo tarpu šiuolaikinėse valstybėse egzistuoja įvairios institucijos, kurios užtikrina gėrybių ir naštos perskirstymą ir taip rūpinasi socialinio teisingumo įgyvendinimu. Pavyzdžiui, mokesčių sistemos ir socialinės rūpybos įstaigos, kurios rūpinasi pajamų ir turto perskirstymu. Taip normatyvinės idėjos, kas ką turėtų gauti, o kas turėtų už tai sumokėti yra paverčiamos socialine tikrove.

Socialinė politika – tai „teisinių, organizacinių ir ekonominių priemonių visuma, skirta socialiai apginti šalies žmones, sudarant jiems sąlygas dirbti, kartu solidariai suteikiant paramą tiems asmenims, kurie dėl ne nuo jų priklausančių aplinkybių nepajėgia užtikrinti būtinų gyvenimo sąlygų, atitinkančių priimtus standartus“ (Davulis, 2012, p. 582). Socialinė politika yra tas įrankis, kuriuo yra tikimasi padaryti visuomenės labiau teisingas ir sumažinti egzistuojančias nelygybes. Socialinė politika įkūnija įsipareigojimus teisingumui, kurie priklauso nuo dominuojančio teisingumo supratimo. Socialine politika siekiama pakeisti egzistuojantį tam tikrų visuomenės grupių gerovės lygį ir tuo pačiu išsaugoti už visą tai mokančių žmonių paramą.

Lietuvos socialinės apsaugos sistemą sudaro socialinis draudimas ir socialinė parama. Lietuvos Respublikos valstybės socialinio draudimo įstatymas apibrėžia, kad Socialinis draudimas – valstybinės socialinės apsaugos sistemos dalis, kurios priemonėmis visiškai ar iš dalies kompensuojamos apdraustiesiems asmenims ir įstatymų nustatytais atvejais jų šeimų nariams dėl draudžiamųjų įvykių prarastos darbo pajamos arba apmokamos papildomos išlaidos. Įstatyme numatyta, kad socialinis draudimas apima pensijų socialinį draudimą, ligos socialinį draudimą, motinystės socialinį draudimą, nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinį draudimą. Tai – tradicinės socialinio draudimo rūšys, būdingos daugelio Europos valstybių socialinio draudimo sistemoms. Valstybinis socialinio draudimo sistemos pagrindas yra universalumas ir solidarumas. Jos finansavimas paremtas einamojo finansavimo principu. Ir nors socialinis draudimas yra pritaikytas ir pasiekiamas visiems Lietuvos gyventojams, tam, kad gyventojas galėtų naudotis socialinio draudimo suteikiamomis naudomis, pavyzdžiui, gauti motinystės išmoką gimus vaikui, jis privalo būti darbo rinkos dalyvis ir mokėti nustatytas tam tikro dydžio įmokas. Nuo asmens indėlio nepriklauso socialinė parama. Socialinė parama apima piniginę socialinę paramą, pavyzdžiui, kompensacija už karštą ir šaltą vandenį, šildymą, socialines pašalpas, ir socialines paslaugas, tokias kaip įvairios globos įstaigos, dienos centrus ir t.t. Ji teikiama labiausiai nepasiturintiems, savimi negalintiems pasirūpinti šalies gyventojams, tiems kuriems jų gaunamos pajamos, socialinė padėtis neleidžia gauti būtiniausių paslaugų savo pačių lėšomis.

Valstybės socialinė politika labai priklauso nuo valstybės gerovės tipo. Kapitalistinių Vakarų valstybių institucinėse sąrangose gerovės valstybės politika yra vienas iš svarbiausių mechanizmų, skirtų sukurti ir išlaikyti tam tikrą socialinio teisingumo lygį šalyje, t.y. užtikrinti tam tikrą naštos ir naudos pasiskirstymą šalyje, kuris būtų laikomas teisingu (White, 2010). Per socialinės politikos programas ir priemones gerovės valstybės tipas atspindi tai, kokiais principais remiantis valstybėje yra perskirstomos gėrybės ir ką jos piliečiai laiko teisinga.

Akademinėje bendruomenėje plačiausiai paplitusią ir, galima teigti, pagrindinę gerovės valstybių režimų klasifikaciją yra pristatęs danų sociologas Esping-Andersen. Jis išskiria tris gerovės valstybės modelius: liberalusis, konservatyvusis ir socialdemokratinis (Esping-Andersen, 1990).

Socialdemokratinis gerovės valstybės tipas, būdingas Skandinavijos šalims, pasižymi universaliomis socialinėmis programomis, kurios užtikrina lygias socialines teises visiems valstybės piliečiams, nepaisant jų pajamų ar statuso ir yra finansuojamas iš bendrųjų mokesčių (Esping-Anderson, 1990, Aidukaitė, Bogdanova, Guogis, 2012, Sachweh, 2016). Šio tipo valstybės, pasak Esping-Andersen, leidžia piliečiams palaikyti socialiai priimtina gyvenimo lygį nepriklausomai nuo jų sėkmės darbo rinkoje (Esping-Andersen, 1990, Aidukaitė ir kt. 2012, Sachweh, 2016). Teigiama, kad socialdemokratinė gerovės valstybė remiasi universalus solidarumo idėja ir skatina statuso lygybę (Esping-Anderson, 1990). Svarbiausias socialinio teisingumo principas socialdemokratinio tipo valstybėse yra lygybė, tačiau tai nėra vienintelis principas, kuriuo vadovaujamosi socialinėje politikoje – ne ką mažiau svarbus yra ir poreikių principas. Tam tikros politikos priemonės yra taikomos patikrinus jų reikalingumą konkreitiems asmenims (Sachweh, 2016). Šio tipo gerovės valstybėse perskirstymas yra pats didžiausias (Aidukaitė ir kt. 2012).

Konservatyvusis – korporatyvinis gerovės valstybės tipas, būdingas kontinentinei Europai, pasižymi socialinės apsaugos užtikrinimui naudojamis socialinio draudimo schemomis (Esping-Anderson, 1990, Aidukaitė ir kt. 2012, Sachweh, 2016). Jose tam, kad būtų išlaikytas žmogaus turimas statusas susiduriant su įvairiais skirtingiems gyvenimo tarpsniams būdingais iššūkiais, tokiais kaip motinystė, darbo netekimas, senatvė, siūlomos su darbo užmokesčiu susijusios išmokos. Todėl socialinio draudimo programos yra skirtos tam, kad tokiais atvejais atstotų už darbą gaunamas pajamas. Pagrindinis dėmesys konservatyvioje gerovės valstybės tipo valstybėse yra skiriamas socialinei integracijai, suprantamai kaip esamos hierarchinės struktūros išlaikymas ir lojalumo valstybei kūrimas. Konservatyvaus gerovės valstybių tipo valstybės užtikrinamos pajamų saugumą ir stabilumą pabrėžia ne vertikalų perskirstymą tarp visuomenės grupių, bet horizontalų – kiekvieno žmogaus pajamų perskirstymą per visą gyvenimą. Svarbiausias vaidmuo rūpinantis silpnaisiais čia tenka ne valstybei, bet šeimai.

Liberalusis gerovės valstybės tipas, būdingas anglosaksų šalims, skiriasi nuo konservatyviojo ir socialdemokratinio. Šiam tipui būdinga tai, kad kol pasiturintiems visuomenės nariams socialinės paslaugos yra užtikrinamos rinkos (arba tiesiogiai arba per privačius socialinius draudimus), tuo tarpu labiausiai pažeidžiamoms visuomenės grupėms socialinės apsaugos priemonės yra taikomos remiantis realaus poreikio įrodymu (Esping-Anderson, 1990). Išmokos skiriamos tik tuo atveju, jei nėra jokios kitos paramos, pavyzdžiui, šeimos kuri galėtų pasirūpinti skurstančiu asmeniu (Aidukaitė ir kt. 2012). Perskirstymas tokio tipo valstybėse yra minimalus (Esping-Anderson, 1990). Todėl matyti, kad šio tipo valstybėse dominuoja poreikio tipas ir socialinės politikos programos yra skirtos tik bazinių žmonių poreikių užtikrinimui. Tačiau svarbu paminėti, kad baziniai socialiniai poreikiai yra labai subjektyvi samprata ir priklauso nuo daugybės skirtingų faktorių. Todėl negalima teigti, kad

socialinė politika šio tipo valstybėse yra mažiau palanki visuomenei ir atskiriems jos nariams negu socialinė politika, būdinga kitiems gerovės valstybės tipams. Visuomenė turi galimybę diskutuoti dėl to, ką reikia laikyti baziniais poreikiais, kurių užtikrinimas yra būtinas.

Tiesa, nėra nė vienos valstybės, kuri idealiai atitiktų kažkurį iš Esping-Andersen išskiriamų gerovės valstybės tipų. Ypač kuriam nors vienam tipui priskirti sunku posovietines šalis. Joms yra būdingi visų šių tipų bruožai, bet tuo pačiu jas galima priskirti atskiram, Rytų Europos gerovės valstybės tipui (Aidukaitė ir kt., 2012, Guogis, 2002). Guogis šį modelį apibūdina kaip „pokomunistinį konservatyvų-korporatyvinį arba liberalųjį, arba tarpinį tarp šių dviejų tipų“ (Guogis 2000, p. 42). Jam pritaria ir Dromantienė, kuri „Vidurio Europos“ socialinį modelį apibūdina kaip pasižymintį ir liberaliojo ir konservatyviojo – korporatyvinio modelio bruožais (2008).

Rytų Europos arba Vidurio Europos modeliui būdingas žemesnis išsivystymo lygis negu tradiciniams gerovės valstybių tipams priskiriamos valstybės, susiduriama su didele visuomenės nelygybe, skurdo problemomis ir aukštu nedarbo lygiu (Skuodis, 2009). Tokiose valstybėse, pasak Skuodžio, viešųjų programų finansavimas yra itin mažas, išlaidos socialinei ir sveikatos apsaugai bei tyrimams yra mažiausias iš visų Europos gerovės režimų (2009). Tiesa, svarbu paminėti, kad situacija nėra vien tik neigiama. Pasak Skuodžio, šio modelio valstybės išsiskiria sparčiu ekonomikos augimu ir dideliu kiekiu gyventojų, turinčių aukštąjį išsilavinimą Lietuva taip pat yra priskiriama šiam tipui (Guogis, 2000, Aidukaitė ir kt., 2012, Skuodis 2009, Dromantienė 2008).

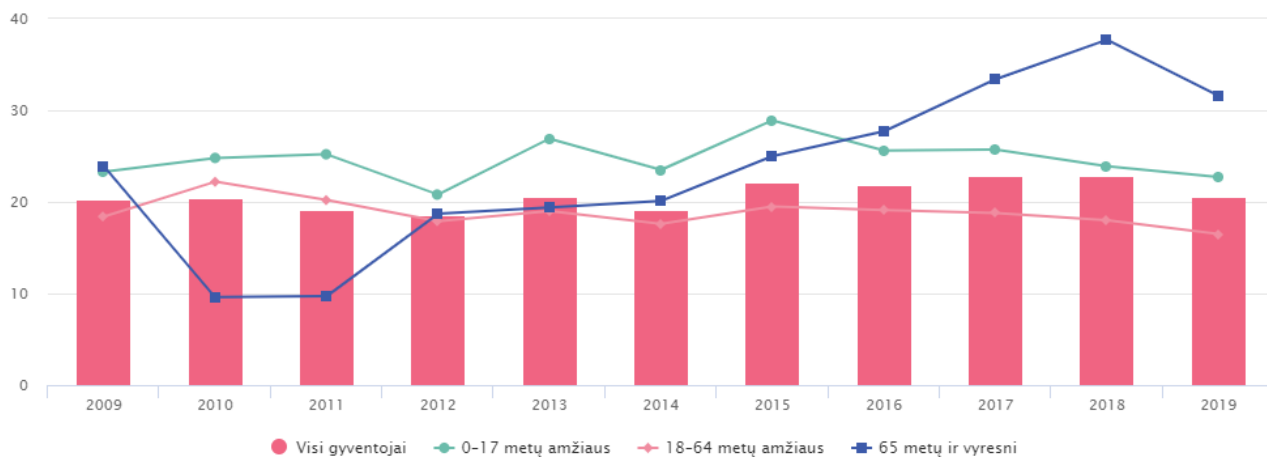
Atkūrus nepriklausomybę, Lietuvai teko iš naujo susikurti socialinės politikos modelį. Nuo 1990 – 1991 metų Lietuvoje buvo nustatytos ribotos gerovės valstybės funkcijos ir paslaugos: socialinė, sveikatos apsauga, švietimas, lengvatos būstui ir transportui bei įvairios socialinės pašalpos (Guogis, Liudvinovičienė, 2004). Naujoji socialinės apsaugos sistema buvo kuriama su darbo rinka susijusių išmokų pagrindu, pavyzdžiui:

- nuo buvusio darbo užmokesčio dydžio priklausė senatvės pensijos dydis;
- pašalpa, suteikiama ligos atveju taip pat priklausė nuo gaunamo uždarbio dydžio;
- gaunant socialinę išmoką bendrosios asmeninės pajamos visada buvo didesnės tų, kurių darbo užmokestis buvo didesnis;
- socialinio draudimo fondas buvo finansuojamas įmokomis, apskaičiuojamomis priklausomai nuo gaunamo darbo užmokesčio dydžio;
- vaiko priežiūros išmoka apdraustosioms moterims buvo didesnė negu neapdraustoms (Guogis, 2002).

Anot Guogio (2002), Lietuvoje korporatyvinis – konservatyvusis gerovės modelis buvo pasirinktas norint padidinti stimulus dalyvauti darbo rinkoje, taip pat ir dėl noro atsikratyti sovietinės praeities, kur visi bent formaliai buvo lygūs ir siekio pereiti prie rinkos ir nuopelnais grįstos socialinės apsaugos sistemos. Įtakos turėjo ir partijų veikla. Pasak Guogio (2002), Aidukaitės ir kt. (2012), nespėjus įsitvirtinti Bismarkiniui socialiniam modeliui, kai kurios dešiniojos jėgos pradėjo siekti jį pakeisti marginaliniu modeliu, kurį itin skatino Laisvosios rinkos institutas, propaguojantis rinkos fundamentalizmą, todėl dabar Lietuvos gerovės modelis gali būti apibūdintas kaip konservatyviojo – korporatyviojo ir liberalaus tipų mišinys.

Kalbant apie dabartį, šiame darbe jau buvo minėta, kad Lietuva pasižymi itin aukštu pajamų nelygybės lygiu ir lyginant su kitomis Europos šalimis prastesnė situacija yra tik Bulgarijoje. Tačiau

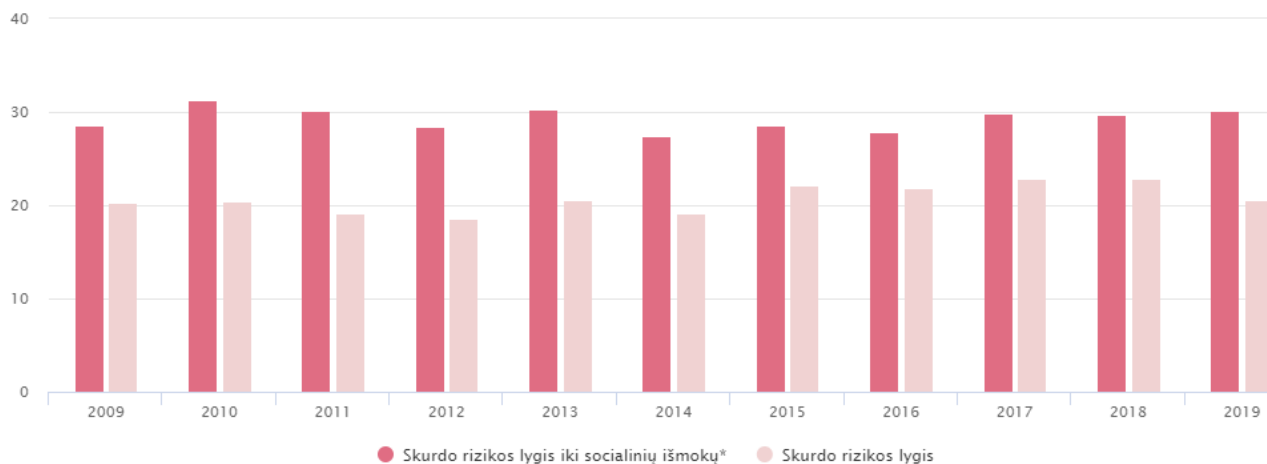
tai nėra vienintelis rodiklis, apibūdinantis situaciją šalyje. Kalbant apie situaciją Lietuvoje, yra verta plačiau apžvelgti skurdo rizikos lygį (asmenų, kurių ekvivalentinės pinigines disponuojamosios pajamos mažesnės už skurdo rizikos ribą, dalis) bei jo pokyčius šalyje per pastaruosius keletą metų, bei tai, kokią įtaką skurdo rizikos lygiui šalyje daro viena iš socialinės politikos priemonių – socialinės išmokos.

2. pav. Skurdo rizikos lygis Lietuvoje pagal amžiaus grupes (Lietuvos Statistikos departamentas, 2020)

Pateiktoje diagramoje (žiūrėti 2 pav.) matyti, kad skurdo rizikos lygis Lietuvoje yra itin aukštas ir nemažėjantis. Lietuvos statistikos departamento duomenimis (2020) 2019 m. skurdo rizikos lygis šalyje siekė 20,6% ir, palyginti su 2018 m., sumažėjo 2,3 procentiniais punktais. Didžiausias skurdo lygis buvo 65 metų ir vyresnių asmenų amžiaus grupėje, 2019 m. jis siekė 31,6%, bet buvo 6,1 procentiniais punktais mažesnis negu 2018 m. Vaikų iki 18 m. amžiaus skurdo rizikos lygis, palyginti su ankstesniais metais, sumažėjo 1,2 procentinio punkto ir 2019 m. siekė 22,7%, tuo tarpu darbingo amžiaus asmenų – sumažėjo 1,5 procentinio punkto ir siekė 16,5%.

Nors praėjusiais metais skurdo rizikos lygis šalyje buvo mažesnis negu 2018, matyti, kad nuo 2014 m. iki 2018 m. skurdo rizikos lygis buvo augantis, ir tik 2019 yra matomas sumažėjimas. Be to, tikėtina, kad nuo 2020 m. statistika rodys ir vėl išaugusius skurdo rodiklius, dėl pandemijos sukeltų padarinių pasaulio, tuo pačiu ir Lietuvos, ekonomikai. Tuo tarpu Europos Sąjungos vidurkis, kalbant apie skurdo rizikos lygį 2019 m. buvo mažesnis negu Lietuvos - 16,5 % (Eurostat, 2020c).

3 pav. Skurdo rizikos lygis iki ir po išmokų (Lietuvos statistikos departamentas)

Skurdo rizikos lygio iki ir po jų skirtumas rodo, kokią įtaką skurdo rizikos mažinimui turi socialinės išmokos. Lietuvos statistikos departamento duomenimis (2020c), iš gyventojų disponuojamųjų pajamų atėmus socialines išmokas (išskyrus senatvės ir našlių pensijas), skurdo rizikos lygis 2019 m. padidėtų net iki 30,1 proc. Socialinių išmokų įtaka skurdo rizikos lygiui, palyginti su ankstesniais metais, išaugo nuo 6,8 iki 9,5 procentinio punkto. Socialinės išmokos didžiausią įtaką turėjo namų ūkių su vaikais skurdo rizikos lygiui: atėmus socialines išmokas, šiuose namų ūkiuose skurdo rizikos lygis 2019 m. padidėtų nuo 18,4 iki 32,8 %, vaikų iki 18 metų amžiaus – nuo 22,7 iki 40,6 %

Tačiau nepaisant matomos socialinių išmokų įtakos pabrėžiama, kad Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų Rytų Europos/Vidurio Europos modeliui priskiriamų valstybių, socialinei apsaugai skiriamų išlaidų BVP dalis yra nedidelė (Matulionytė, Navickė 2018, Navickė, 2015, Šileika, Paškevičiūtė 2014). Įvairūs autoriai atkreipia dėmesį ir į žemą socialinių išmokų dydį (Navickė, 2015, Lazutka, 2014).

Be to, socialinės išmokos, spręsdamos skurdo problemas tuo pat metu kuria kitas problemas. Viešojoje erdvėje neretai diskutuojama apie tai, kad Lietuvoje socialinės išmokos neskatina tokias išmokas gaunančių gyventojų keisti savo statuto. Dažniausiai juos tenkina gaunamos išmokos ir darbas už minimalų atlyginimą, jų žodžiais tariant, jiems „neapsimoka“. Nėra motyvacijos dirbti, kai žinai, kad nedirbdamas gali gauti tiek pat kaip ir dirbdamas. Dažniausiai šie žmonės neturi reikiamų įgūdžių, išsilavinimo tam, kad galėtų dirbti didesnes pajamas atnešančius darbus. Be to, didžiule problema išlieka tai, kad vaikams, augančioms tokiose šeimose vis dar nėra sukuriamos sąlygos „nepaveldėti“ tokios socialinės padėties. Pavyzdžiui, šalyje veikia vaikų dienos centrai, kuriose vaikai iš nepasiturinčių šeimų gali leisti laiką po pamokų, bendrauti su bendraamžiais, mokytis ir gauti reikiamą pagalbą iš ten dirbančių socialinių darbuotojų ir plėtoti galimybes pasirūpinti savimi. Tačiau jie vis dar nėra prieinami visiems vaikams, kuriems to reikia. Bet svarbiausia yra tai, kad švietimo sistema vis dar yra nepajėgi užtikrinti, kad asmenys, užaukę socialinės rizikos ar skurstančiose šeimose galėtų nutraukti kilmės nulemtą jų padėtį ir neperduoti to ateities kartoms. Mokymosi ir studijų prieinamumas turi būti ne tik įtvirtintas įvairiais teisės aktais, bet ir užtikrinamas materialiai. Pavyzdžiui, anot Žalimienės ir kt., aukštojo mokslo pakopoje buvo įtvirtintas formalusis teisingumas kai po nepriklausomybės atkūrimo buvo įsteigta bendra egzaminavimo tvarka baigiant mokyklą visoje Lietuvoje, tačiau tai neužtikrino, kad visi turėtų vienodas sąlygas tiems egzaminams pasiruošti, nepriklausomai nuo jų gyvenamosios vietos, finansinių galimybių ir pan. (2011).

Lietuvoje diskusijos apie progresinius mokesčius, kurios užtikrintų didesnę pajamų perskirstymą, yra dažnos tarp centro-kairės politinių jėgų, tačiau jų įgyvendinimo nėra imamas. Tiesa, yra teigiančių, kad neapmokestinamų pajamų dydis yra tam tikra progresinių mokesčių išraiška. Tačiau neapmokestinamas pajamų dydis taikomas ir daugiau nei vidutinį uždarbį gaunantiems gyventojams. Be to, anksčiau pateikti statistiniai duomenys apie išmokas ir skurdo lygį šalyje rodo, kad socialinės išmokos vaidina svarbų vaidmenį skurdo mažinime. Iš to galima daryti išvadą, kad skurstantys gyventojai susimoka vis tiek pakankamai didelius mokesčius, o po to turi gyventi iš pajamų, gaunamų iš socialinių išmokų, vietoje to, kad tiesiog mokėtų mažiau mokesčių.

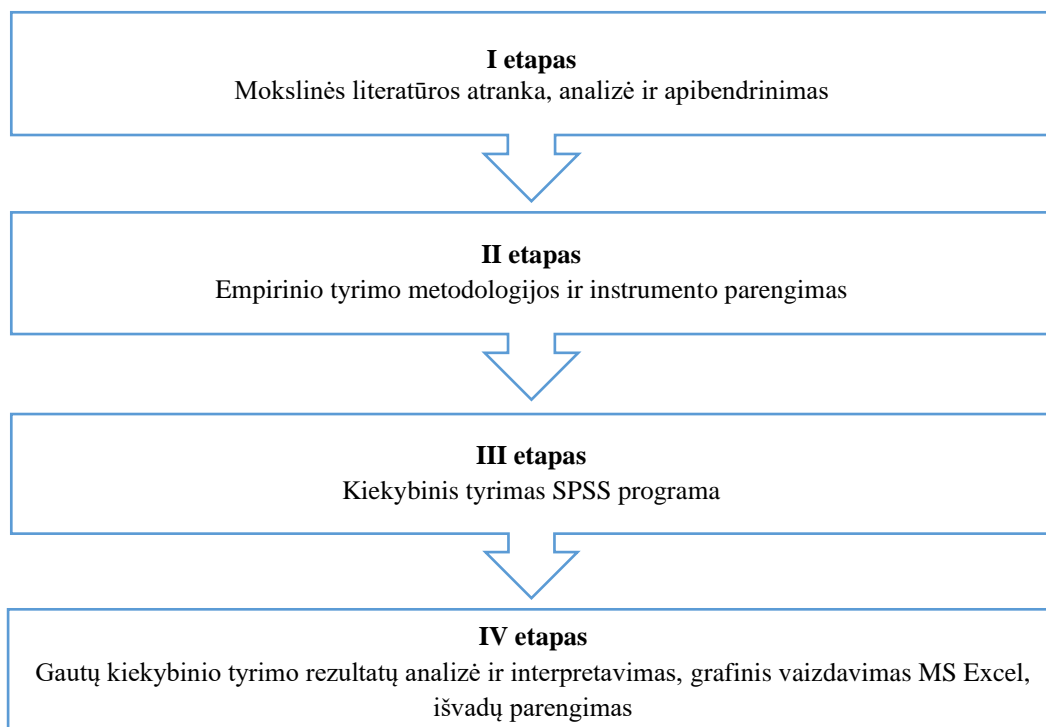
Taigi, vyriausybės vaidina didelį vaidmenį pajamų perskirstyme ir socialinių paslaugų tiekime. Valstybės socialinės politikos dosnumas ir perskirstymo lygis priklauso nuo gerovės valstybės tipo. Lietuva priskiriama mišriam Rytų Europos, arba dar kitaip, Vidurio Europos gerovės valstybės tipui, ir kaip ir kitos šio tipo valstybės pasižymi didele visuomenės nelygybe, skurdo problemomis ir aukštu

nedarbo lygiu. Čia viešųjų programų finansavimas yra itin mažas, išlaidos socialinei ir sveikatos apsaugai bei tyrimams yra mažiausias iš visų Europos gerovės režimų. Perskirstymas didelio itin didelio vaidmens ne vaidina. Jis vyksta daugiausia įvairių socialinių išmokų pavidalu.

3. Lietuvos gyventojų požiūrių į paskirstomąjį teisingumą lyginamojoje Europos šalių perspektyvoje tyrimo metodologija

Šioje darbo dalyje pristatoma projekto tyrimo metodologija. Aprašoma tyrimo eiga ir logika. Pristatomi tyrimo metodas ir instrumentas. Pateikiama informacija apie naudotus duomenis, pasirinktus kintamuosius ir analizės būdą.

Siekiant išanalizuoti Lietuvos gyventojų subjektyvius požiūrius į paskirstomąjį teisingumą lyginamojoje Europos šalių perspektyvoje, tyrimas buvo atliktas 4 etapais (žr. 4 pav.):

4 pav. Tyrimo etapų schema (sudaryta autorės)

Suformulavus baigiamojo projekto tyrimo parametrus pirmiausia buvo atlikta mokslinės literatūros apie socialinį, paskirstomąjį teisingumą atranka ir analizė bei aptarimas, išanalizuotos socialinės politikos priemonės, naudojamos Lietuvoje socialiniam teisingumui užtikrinti. Antrajame tyrimo etape parengti tyrimo metodologija ir instrumentas. Trečiajame etape atlikta statistinė pasirinktų antrinių duomenų analizė naudojantis specializuota statistine programine įranga SPSS 25 versija (angl. Statistical Package for the Social Sciences), naudota aprašomoji statistika. Ketvirtajame etape atliktas tyrimo rezultatų analizė ir interpretavimas, grafinis gautų rezultatų pavaizdavimas naudojantis MS Excel ir išvadų bei galutinės baigiamojo projekto ataskaitos parengimas.

Siekiant išanalizuoti Lietuvos gyventojų subjektyvius požiūrius į paskirstomąjį teisingumą lyginamojoje Europos šalių perspektyvoje pasirinktas antrinės duomenų analizės metodas. Antrinės duomenų analizė – tai analizė, kurios metu tyrėjai analizuoja kitų tyrėjų ar institucijų surinktus duomenis. Pasak Ch. Frankfort-Nachmias ir D. Nachmias galima išskirti 3 pagrindines antrinės duomenų analizės populiarumo priežastis:

- **konceptualiosios priežastys**, kai tyrimo hipotezėms patikrinti kiti tyrimo metodai nėra tinkami arba yra norima atlikti lyginamąją analizę;
- **ekonominės priežastys** – analizuoti kitų tyrėjų duomenis yra pigiau negu atlikti naują tyrimą;
- **metodologinės priežastys**: tokiu būdu duomenys yra replikuojami, plačiau pristatomi visuomenei, atsiranda galimybė atlikti pakartotinius ir tęstinius tyrimus, atlikti naujas tų pačių duomenų koreliacijas, be to, tokie paprastai analizuojami reprezentatyvūs duomenys, kuriais remiantis galima daryti platesnius apibendrinimus (Butkevičienė, Vaicekauskaitė, 2010).

Šiuo atveju antrinė kiekybinių duomenų analizė pasirinkta dėl galimybės ne tik santykinai greitai išanalizuoti subjektyvius Lietuvos gyventojų požiūrius į paskirstomąjį teisingumą bet ir palyginti gautus rezultatus su kitomis šalimis žinant, kad duomenys yra patikimi bei reprezentatyvūs.

Šio tyrimo instrumentu pasirinkti Europos socialinio tyrimo 9 bangos duomenys (3 leidimas). Šis empirinių duomenų šaltinis leido palyginti subjektyvius Lietuvos gyventojų požiūrius į paskirstomąjį teisingumą su kitų Europos šalių gyventojų požiūriais.

Europos socialinis tyrimas yra kas dvejus metus atliekama apklausa apie skirtingų Europos šalių gyventojų požiūrius, įsitikinimus ir elgseną. Europos socialinio tyrimo reprezentatyvios imtys apima visų tyrime dalyvaujančių šalių namų ūkių gyventojus nuo 15 metų ir vyresnius, nepriklausomai nuo to, kokios tautybės ar pilietybės jie yra. visose šalyse siekiama sudaryti ne mažesnę negu 1500 respondentų imtį, išskyrus tas šalis, kuriose gyvena mažiau nei 2 mln. gyventojų (tokiu atveju imties dydis – ne mažiau nei 800 respondentų). Šis tyrimas pasižymi tuo, kad yra išlaikomi aukšti standartai visuose tyrimo įgyvendinimo etapuose: tiek klausimų paruošime, tiek imčių atrankoje, tiek duomenų rinkime. Tyrimo klausimynas sudarytas iš nuolatinio modulio, kartojamo vykdant kiekvienos bangos tyrimą ir dviejų kintančių modulių. Nuolatinio klausimyno modulio temos yra šios: žiniasklaida ir socialinis pasitikėjimas, politika, subjektyvi gerovė, socialinė atskirtis, religija, tapatybė, socialinis demografinis profilis ir žmogiškosios vertybės. Tuo tarpu 9 bangos kintančių modulių klausimai apėmė gyvenimo ciklo ir teisingumo, kaip teisingo pajamų pasiskirstymo visuomenėje, temas.

Baigiamojo magistrinio darbo tyrimo tikslui pasiekti buvo analizuojami Europos socialinio tyrimo 9 bangos duomenys, susiję su teisingumu pajamų pasiskirstymo visuomenėje kontekste. Europos socialinio tyrimo 9 banga pasižymi šiomis savybėmis:

- įgyvendinta 2018.09.01-2018.12.31 laikotarpiu;
- apima duomenis iš 29 valstybių, tarp kurių yra ne tik Europos Sąjungos šalys: Austrija, Belgija, Bulgarija, Kroatija, Kipras, Čekija, Estija, Suomija, Prancūzija, Vokietija, Vengrija, Airija, Italija, Latvija, Lietuva, Juodkalnija, Norvegija, Lenkija, Portugalija, Serbija, Slovakija, Slovėnija, Ispanija, Švedija, Šveicarija, Jungtinė Karalystė, Danija, Islandija.;
- tyrimo imčiai sudaryti naudota tikimybinė reprezentatyvi respondentų atranka;
- tyrime iš viso dalyvavo 49519 respondentai;

Šio darbo tikslui pasiekti analizuoti visų tyrime dalyvavusių šalių duomenys. Lietuvos respondentų (N=1835) atsakymai buvo lyginami su visų Europos šalių (N=49519), dalyvavusių tyrime, atsakymais. Analitinėje darbo dalyje naudotus Europos socialinio tyrimo klausimus galima suskirstyti į kelias grupes, kurios apibūdintos žemiau.

Pirmajai grupei galima priskirti klausimus, kuriuose respondentų klausiama kaip jie vertina savo gaunamas pajamas ir pajamas žmonių, kurie yra toje pačioje pozicijoje kaip jie (žr.1 lentelę).

Atsakinėdami į šiuos klausimus respondentai turėjo savo vertinimus pateikti naudodamiesi skale nuo -4 iki +4. -4 ir +4 šiuo atveju reiškė, kad anot respondento, pajamos „ypatingai neteisingos“, -3 ir +3 „labai neteisingos“, -2 ir +2 „šiek tiek neteisingos“, o -1 ir +1 – „nežymiai neteisingos“. Kairėje skalės pusėje esantys skaičiai su minuso ženklo reiškė, kad respondentas mano, jog gaunamos pajamos yra neteisingai mažos, tuo tarpu dešinėje skalės pusėje esantys skaičiai reiškė, kad jis mano, kad pajamos yra neteisingai didelės. Jeigu respondentas manė, kad gaunamos pajamos yra teisingos, rinkosi skalėje rinkosi skaičių 0.

1 lentelė. Tyrime naudoti kintamieji (1)

Kintamasis	Klausimai	Klausimo numeris
Jūsų [uždarbis/pensija/socialinės išmokos] į rankas yra neteisingai mažos, teisingos ar neteisingai didelės	Kaip jūs manote, ar jūsų uždarbis į rankas yra neteisingai mažas, teisingas ar neteisingai didelis?	G14a
	Kaip jūs manote, ar jūsų pajamos iš pensijos yra neteisingai mažos, teisingos ar neteisingai didelės?	G14b
	Kaip jūs manote, ar jūsų pajamos į rankas iš socialinių pašalpų ir/ar išmokų yra neteisingai mažos, teisingos ar neteisingai didelės?	G14c
Kitų žmonių šalyje dirbančių tą patį darbą [uždarbis/pensija/socialinės išmokos] į rankas yra neteisingai mažos, teisingos ar neteisingai didelės	Apskritai, ar jūs manote, kad žmonių, dirbančių tokį patį darbą, kaip ir jūs, uždarbis [šalis] yra neteisingai mažas, teisingas ar neteisingai didelis?	G17a
	Apskritai, ar jūs manote, kad žmonių, dirbusių tokį patį darbą, kaip ir jūs, pajamos iš pensijos [šalis] yra neteisingai mažos, teisingos, ar neteisingai didelės?	G17b
	Apskritai, ar jūs manote, kad žmonių, gaunančių socialines pašalpas ir/ar išmokas, pajamos iš socialinių pašalpų ir/ar išmokų [šalis] yra neteisingai mažos, teisingos, ar neteisingai didelės?	G17c

Antrajai grupei galima priskirti klausimus, kuriuose respondentai turėjo įvertinti ar, jų nuomone, pajamų ir turto pasiskirstymas jų šalyje yra teisingas (žr. 2 lentelę) Kaip ir atsakinėdami į pirmosios grupės klausimus, taip ir atsakinėdami į šiuos klausimus respondentai savo vertinimus turėjo išreikšti naudodamiesi skale nuo -4 iki +4.

2 lentelė. Tyrime naudoti kintamieji (2)

Kintamasis	Klausimai	Klausimo numeris
10% daugiausiai uždirbančių darbuotojų šalyje uždirba daugiau nei [suma], kaip teisinga	Pagalvokite apie 10% daugiausiai uždirbančių darbuotojų [šalis], kurie dirba visą darbo dieną ir uždirba daugiau nei [suma] eurų per mėnesį. Jūsų manymu, ar šios pajamos yra neteisingai mažos, teisingos, ar neteisingai didelės? Prašau, pagalvokite bendrai apie žmones, uždirbančius tokią pajamų sumą.	G18
10% mažiausiai uždirbančių darbuotojų šalyje uždirba mažiau nei [suma], kaip teisinga	O dabar pagalvokite apie 10% mažiausiai uždirbančių darbuotojų [šalis], kurie dirba visą darbo dieną ir uždirba mažiau [suma] eurų per mėnesį. Jūsų manymu, ar šios pajamos yra neteisingai mažos, teisingos, ar neteisingai didelės? Prašau, pagalvokite bendrai apie žmones, uždirbančius tokią pajamų sumą.	G19
Turtiniai skirtumai, kaip teisinga	Jūsų manymu, ar turtiniai skirtumai [šalis] yra neteisingai maži, teisingi, ar neteisingai dideli	G20

Trečiajai grupei galima priskirti klausimą, kuriame buvo klausiama kiek respondentai pritaria kiekvienam iš keturių pateiktų teiginių (žr. 3 lentelę). Visi šie teiginiai apibūdino tam tikrą teisingos visuomenės išivaizdavimą. Tai yra, šioje dalyje nebuvo klausiama kaip respondentai vertina esamą situaciją šalyje ar kaip jie apibūdintų visuomenę, kurios nariais jie yra. Šioje dalyje buvo klausiama, kokia, pasak kiekvieno respondento, visuomenė yra teisinga, kaip toje visuomenėje yra paskirstyta našta ir nauda. Vertindami šiuos teiginius respondentai galėjo atsakyti, kad jiems 1 – „labai pritaria“, 2 – „pritaria“, 3 – „nei pritaria, nei nepritaria“, 4 – „nepritaria“, 5 – „labai nepritaria“.

3 lentelė: Tyrime naudoti kintamieji (3)

Kintamasis	Klausimo numeris
Visuomenė yra teisinga, kai pajamos ir turtas yra vienodai paskirstyti visiems žmonėms.	G26
Visuomenė yra teisinga, kai darbstūs žmonės uždirba daugiau nei kiti.	G27
Visuomenė yra teisinga, kai ji rūpinasi neturtingaisiais ir tais, kuriems reikia pagalbos, nepaisant jų indėlio į visuomenę.	G28
Visuomenė yra teisinga, kai žmonės iš aukštą visuomeninę padėtį užimančių šeimų naudojami privilegijomis savo gyvenime.	G29

Galiausiai, ketvirtajai grupei galima priskirti klausimus, kuriuose respondentai nurodė tam tikras savo socialines ir demografines charakteristikas (žr. 4 lentelę). Naudojantis šiais kintamaisiais buvo lyginamos atskiros visuomenės ir tų visuomenių grupės. Kintamasis „bendrosios namų ūkio pajamos po mokesčių“ buvo naudojamos vietoje kintamojo, nusakančio asmenines respondento pajamas dėl didesnio reprezentatyvumo. Tik labai nedidelė dalis respondentų nurodė kuriai pajamų grupei save priskiria pagal savo pačių gaunamas pajamas.

4 lentelė: Tyrime naudoti kintamieji (4)

Kintamasis	Klausimas	Klausimo numeris
Šalis	-	
Bendrosios namų ūkio pajamos po mokesčių	Naudodamiesi šia kortele, nurodykite, prašau, kuriai pajamų grupei priskirtumėte jūsų namų ūkio bendras mėnesines pajamas iš visų šaltinių, po visų mokesčių nuskaitymo. Atsakykite nurodydami tik raidę iš kortelės. Jeigu nežinote tikslios sumos, nurodykite apytiksliai.	F41
Pagrindinis pajamų šaltinis	Galvodami apie visas jūsų namų ūkyje gyvenančių žmonių pajamas ir visus jų pajamų šaltinius, atsakykite, kuris pajamų šaltinis jūsų namų ūkyje yra pagrindinis?	F40
Lytis	Jūsų/jo/jos lytis	F2
Gyvenamoji vietovė	Kuris variantas šioje kortelėje geriausiai apibūdina vietovę, kurioje gyvenate?	F14
Išsilavinimas	Kokį aukščiausią išsilavinimo lygį jūs sėkmingai baigėte? Atsakykite, naudodamiesi šia kortele.	F15

Empirinėje dalyje nėra aprašomi rezultatai pagal kiekvieną socialinę ir demografinę charakteristiką. Detalizuotai aprašomos tik tos charakteristikos, kurios turi įtakos respondentų atsakymams į vieną ar kitą konkretų klausimą ar teiginį iš 1, 2 ir 3 lentelės.

Duomenų analizei pasirinkta aprašomoji statistika naudojantis SPSS programiniu paketu. Tyrimo metu buvo skaičiuojami respondentų atsakymų dažniai, sudarytos lyginamosios lentelės tarp skirtingų grupių: pagal šalis, bendrąsias namų ūkio pajamas, pagrindinį pajamų šaltinį, lytį, gyvenamąją vietovę, išsilavinimo lygį.

Duomenų svėrimui naudotas anweight. Anweight, arba kitaip, analytical weight, atsižvelgia į skirtingus populiacijos dydžius skirtingose šalyse, koreguoja imties atrankos tipo nulemtus ne atsakymus į klausimus, nepadengimą ir tam tikras imties atrankos klaidas. Tai buvo svarbu norint lyginti Lietuvos respondentų atsakymus su kitų šalių respondentų atsakymais.

Rezultatų vizualizacijai pasirinkta naudoti MS Excel programa dėl jos patogumo ir vizualizacijų patrauklumo. Respondentų atsakymai ir tekste ir paveiksluose pateikiami procentine išraiška. Procentai pateikiami juos suapvalinus.

4. Lietuvos gyventojų požiūrių į paskirstomąjį teisingumą lyginamojoje Europinėje perspektyvoje empirinio tyrimo rezultatai

Šioje darbo dalyje pristatomi empirinio tyrimo rezultatai. Skyrius suskirstytas į 3 dalis. Pirmojoje dalyje pristatoma kaip Lietuvos ir kitų Europos šalių gyventojai supranta teisingą visuomenę paskirstomojo teisingumo kontekste. Antrojoje dalyje pristatomi Lietuvos ir kitų Europos šalių gyventojų požiūriai į gaunamas pajamas. Trečiojoje dalyje pristatomi gyventojų požiūriai į esamą pajamų ir turto pasiskirstymą jų šalyse.

4.1. Teisingos visuomenės samprata

Siekiant išanalizuoti Lietuvos gyventojų paskirstomojo teisingumo vertinimus buvo analizuojama kaip Lietuvos ir likusios Europos gyventojai suvokia teisingą pajamų ir turto pasiskirstymą visuomenėje ir kuriais paskirstomojo teisingumo principais paremta visuomenė yra laikoma teisinga.

Vienas iš veiksnių, lemiančių ar nelygybė yra laikoma teisinga ar neteisinga yra šalies gyventojų požiūriai į normatyvinius principus, kaip šalyje turėtų būti paskirstytos gėrybės ir situacijos atitikimas tiems požiūriams. Kaip aprašyta teorinėje šio darbo dalyje, yra išskiriami 4 pagrindiniai normatyviniai paskirstomojo teisingumo principai:

- Lygybė – visi visuomenės nariai turėtų gauti vienodą naudos ir naštos dalį;
- Poreikis – nauda ir našta visuomenėje turėtų būti paskirstyta taip, kad būtų užtikrintas visų visuomenės narių pagrindinių poreikių patenkinimas;
- Nešališkumo – naudos ir naštos pasiskirstymas visuomenėje turėtų priklausyti nuo to, kiek kiekvienas visuomenės narys pats prisideda prie naudos kūrimo, tai yra, kuo daugiau asmuo prisideda, tuo daugiau jis turėtų gauti;
- Statusas – našta ir nauda turėtų būti paskirstyta atsižvelgiant į asmens padėtį, jo kilmę ir praeities pasiekimus.

Europos socialinio tyrimo metu respondentams buvo pateikti teiginiai, atitinkantys šiuos normatyvinius principus (žiūrėti 5 lentelę).

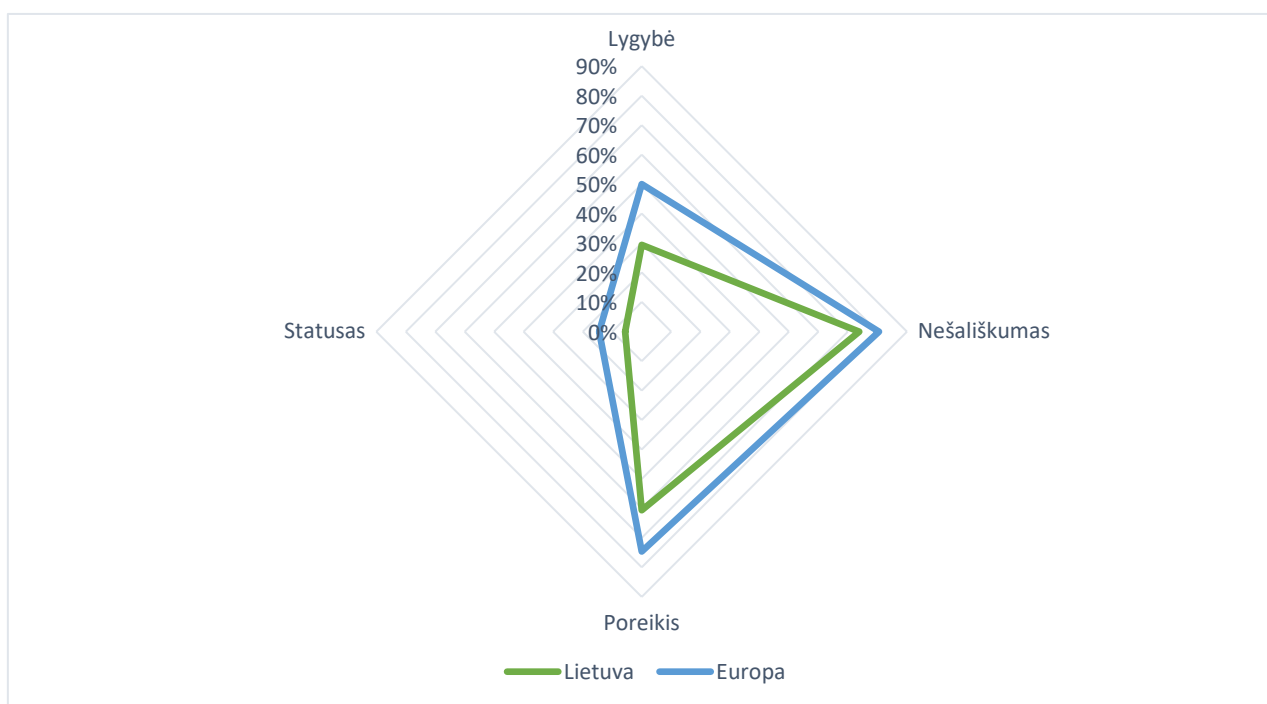
5 lentelė. Paskirstomojo teisingumo principus atitinkantys teiginiai Europos socialiniame tyrime (sudaryta autorės)

Lygybė	Poreikis	Nešališkumas	Statusas
„Visuomenė yra teisinga, kai pajamos ir turtas yra vienodai paskirstyti visiems žmonėms“	„Visuomenė yra teisinga, kai ji rūpinasi neturtingaisiais ir tais, kuriems reikia pagalbos, nepaisant jų indėlio į visuomenę“	Visuomenė yra teisinga, kai darbštūs žmonės uždirba daugiau nei kiti“	„Visuomenė yra teisinga, kai žmonės iš aukštą visuomeninę padėtį užimančių šeimų naudojami privilegijomis savo gyvenime“

Respondentų buvo klausiama kaip labai jie pritaria arba nepritaria šiems teiginiais: nuo labai nepritaria, iki labai pritaria. Šiame darbe atsakymai suskirstyti į 3 kategorijas: pritaria, nei pritaria nei nepritaria ir nepritaria: „labai pritaria“ „pritaria“ apibendrinamas kaip pritarimas, „labai nepritaria“ ir „nepritaria“ kaip nepritarimas.

Europos socialinio tyrimo apklausa parodė, kad didžiausio palaikymo tarp lietuvių sulaukia 2 principai (žiūrėti 5 pav.). Pirmasis principas yra nešališkumo principas, reiškiantis, kad visuomenė yra teisinga tuomet, kai daugiau dirbantys žmonės uždirba daugiau nei kiti, kad naudos ir naštos

pasiskirstymas visuomenėje turėtų priklausyti nuo to, kiek kiekvienas jos narys prisideda prie naudos kūrimo. Antrasis principas – poreikio principas, reiškiantis, kad visuomenė yra teisinga tada, kai ji rūpinasi neturtingaisiais ir tais, kuriems reikia pagalbos, nepaisant jų indėlio į visuomenę, o nauda ir našta visuomenėje turėtų būti paskirstyta taip, kad būtų užtikrintas visų visuomenės narių pagrindinių poreikių patenkinimas. Nešališkumo principui Lietuvoje pritaria 74% apklaustųjų. Tuo tarpu poreikio principui, kaip teisingos visuomenės principui pritaria 61% apklaustųjų. Mažiausiai apklausoje dalyvavę lietuviai pritaria statuso principui, reiškiančiam, kad visuomenė yra teisinga tuomet, kai žmonės iš aukštą visuomeninę padėtį užimančių šeimų naudojami privilegijomis savo gyvenime, o nauda ir našta turėtų būti paskirstyta atsižvelgiant į asmens padėtį, jo kilmę ir praeities pasiekimus. Tokiam teisingos visuomenės apibrėžimui pritaria vos 6% respondentų. Tik nedidelė dalis apklaustųjų, 30%, pritaria, lygybės principui, teisingą visuomenę apibūdinančiam kaip tokią, kurioje pajamos ir turtas yra vienodai paskirstytas visiems žmonėms ir visi visuomenės nariai gauna vienodą naštos ir naudos dalį. Tiek vertinant lygybės, tiek statuso principą, Lietuvos gyventojai turi stipriai išreikštas pozicijas ir dalis apklaustųjų, atsakiusių, kad nei pritaria, nei nepritaria, nėra didelė – atitinkamai 21% ir 16%.

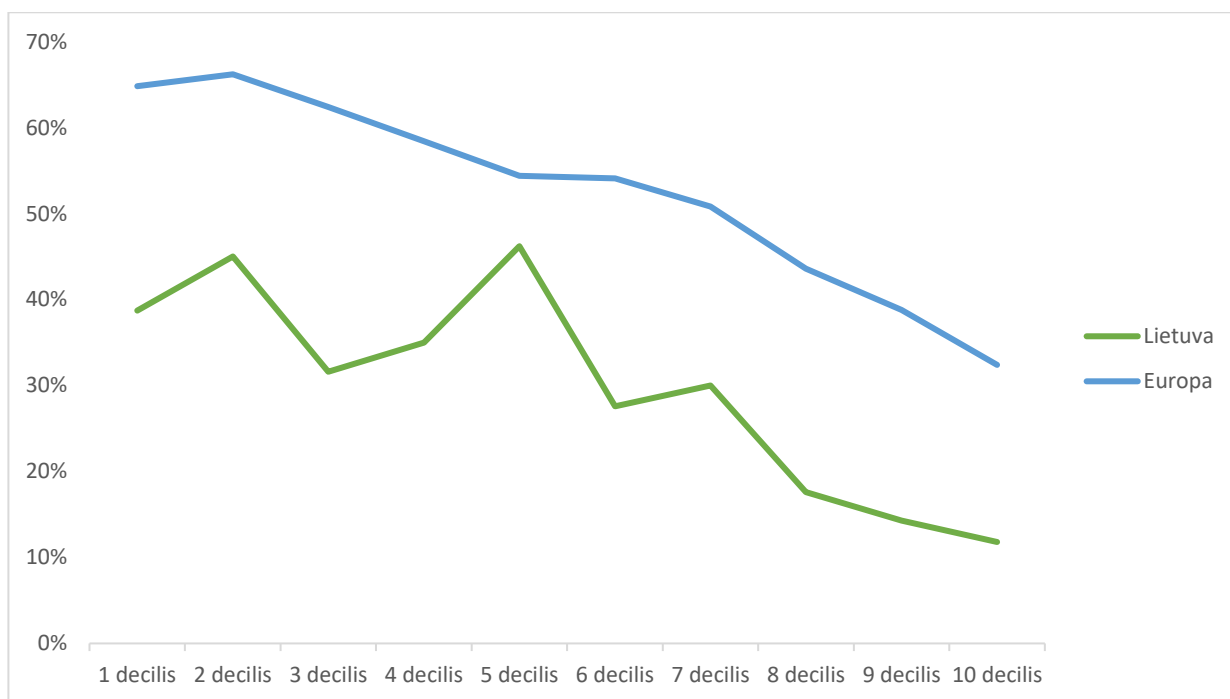

5 pav. Pritarimas paskirstomojo teisingumo principams Lietuvoje ir Europoje

Kaip matyti 5 pav., Lietuvos gyventojai pritaria tiems patiems principams, kaip ir kitų Europos šalių gyventojai. Tačiau skiriasi apklaustųjų, pritariančių kiekvienam iš principų, procentinė dalis. Kaip ir Lietuvoje, taip ir vidutiniškai Europoje labiausiai yra pritariama nešališkumo ir poreikio principams, bet Lietuvoje pritarimas šiems principams yra kiek mažesnis negu vidutiniškai Europoje. Pritarimas nešališkumo principui svyruoja nuo 70% Čekijoje iki 90% Austrijoje. Vidutiniškai Europoje nešališkumo principui pritaria 81% apklaustųjų, 7 procentiniais punktais daugiau negu Lietuvoje. Tuo tarpu pritarimas poreikio principui Lietuvoje yra 14 procentinių punktų mažesnis negu Europos vidurkis. Lietuva yra viena iš mažiausių palaikymą šiam principui išreiškusių šalių. Dar didesnis skirtumas matyti lyginant pritarimą lygybę pasižyminčios visuomenės kaip teisingos visuomenės sampratai. Kaip minėta anksčiau, tokiai sampratai Lietuvoje pritaria tik 30% apklaustųjų, o tai yra

gerokai mažiau nei vidutiniškai Europoje. Europoje šiam principui vidutiniškai pritaria lygiai pusė apklaustųjų. Kiek didesnis yra ir pritarimo statuso principui Europoje vidurkis – 14%.

Galima teigti, kad pritarimas kai kuriems principams varijuoja priklausomai nuo asmens padėties visuomenėje. Analizuojant skirtumus tarp įvairių socialinių grupių, reikšmingų skirtumų tarp darbingo ir nedarbingo amžiaus žmonių pritarimo kiekvienam iš principu nepastebėta, kaip ir skirtumų tarp vyrų ir moterų, tačiau pastebėta, kad tarp respondentų, kurių išsilavinimas yra žemesnis negu vidurinis, pritarimas lygybės principui yra didesnis. Taip pat šioje grupėje mažesnė dalis žmonių pritaria, kad teisinga visuomenė yra tokia, kurioje darbštūs žmonės gauna daugiau už kitus. Tarp asmenų, kurių pagrindinis pajamų šaltinis yra darbo užmokestis, pritarimas lygybės principui yra apie 51% Europoje ir 26% atskirai Lietuvoje. Tuo tarpu tarp iš pensijos gyvenančių žmonių, ir tarp tų, kurių pagrindinis pajamų šaltinis yra socialinės išmokos pritarimas yra didesnis. Tarp tų respondentų, kurių pagrindinis pajamų šaltinis yra senatvės pensijos, apie 58% Europoje ir 36% Lietuvoje pritaria tokiai teisingos visuomenės koncepcijai. O tarp tų, kurių pagrindinis pragyvenimo šaltinis yra socialinės išmokos, jai pritaria 61% respondentų Europoje ir 30% respondentų Lietuvoje. Pažeidžiamiausia grupė – socialinių išmokų gavėjai – kaip ir žemiausio išsilavinimo lygio grupė kiek mažiau pritaria nešališkumo principui ir kiek labiau pritaria poreikio principui. Taigi, galima daryti išvadą, kad didesnis pritarimas poreikio ir lygybės principams yra būdingas labiau pažeidžiamoms, silpnesnėms visuomenės grupėms. Lyginant atskiras pajamų grupes matyti, kad lygybės principui taip pat labiau pritaria mažesnes pajamas gaunantys asmenys (žiūrėti 6 pav.). Tai ypač ryšku vertinant bendras tendencijas Europoje. Lietuvos grafikas nėra toks tolygus, bet skirtumas tarp didžiausias pajamas gaunančių asmenų ir mažiausias pajamas gaunančių asmenų yra ganėtinai akivaizdus (žiūrėti x pav.).

6 pav. Gyventojų požiūriai į lygybės principą pagal pajamų grupes

Apibendrinat galima teigti, kad tiek Lietuvoje, tiek bendrai Europoje didžiausias palaikymas yra išreiškiamas nešališkumo principui, kas reiškia, kad teisinga visuomenė suvokiama kaip tokia visuomenė, kurioje itin svarbus yra individualių pastangų pripažinimas, o nauda ir našta yra

paskirstoma priklausomai nuo to, koks yra kiekvieno žmogaus indėlis į naudos kūrimą. Tačiau tiek Lietuvos, tiek kitų Europos šalių gyventojai taip pat ganėtinai vieningai pritaria tam, kad visuomenė yra teisinga tuomet, kai rūpinasi neturtingaisiais ir tais, kuriems reikia pagalbos, nepaisant jų indėlio į visuomenę. Lietuvos gyventojai, dalyvavę apklausoje, išreiškė kiek mažesnę palaikymą ir šiems, ir kitiems dviem paskirstomo teisingumo principams – poreikiui ir statusui – tačiau nuo bendrų tendencijų neišsiskiria. Išsiskiria tik tai, kad palaikymas lygybės principui yra ženkliai mažesnis negu Europos vidurkis. Nagrinėjant atskiras visuomenės grupes pastebėta, kad ir Lietuvoje, ir bendrai Europoje lygybės ir poreikio principams labiau pritaria pažeidžiamiausios visuomenės grupės. Todėl galima daryti išvadą, kad ir Lietuvoje ir bendrai Europoje visuomeniniuose santykiuose dominuoja individualizmas, žmonės mano, kad kiekvienas privalo stengtis dėl savo gerovės ir kiekvienas tikisi būti atlygintas atitinkamai pagal savo įdėtas pastangas, bet tuo pačiu visuomenė jaučia pareigą pasirūpinti silpniausiais, pažeidžiamiausiais savo nariais. Tuo tarpu pažeidžiamiausios grupės turi lūkestį visuomenei, kad jomis bus pasirūpinta, bet nesitiki, kad bus užtikrinta visiška lygybė. Pastaroji sąlyga itin aktuali Lietuvoje, nes pritarimas lygybės principui yra nedidelis net tarp pažeidžiamiausių visuomenės grupių.

4.2. Gyventojų požiūriai į gaunamas pajamas

Pirmojoje šio skyriaus dalyje buvo pristatyta ir palyginta kaip Lietuvos ir kitų Europos šalių gyventojai supranta teisingą visuomenę paskirstomojo teisingumo kontekste. Šioje darbo dalyje pristatoma ir palyginama kaip Lietuvos ir kitų Europos šalių gyventojai vertina savo ir kitų asmenų, pajamas gaunančių iš tokios pačios veiklos kaip ir jie, pajamas.

Respondentų buvo prašoma įvertinti gaunamą uždarbį/pensiją/socialines išmokas į rankas priklausomai nuo to, kas buvo jų pagrindinis pajamų šaltinis atsakant į vieną iš šių klausimų:

- Kaip jūs manote, ar jūsų uždarbis į rankas yra neteisingai mažas, teisingas ar neteisingai didelis?
- Kaip jūs manote, ar jūsų pajamos iš pensijos yra neteisingai mažos, teisingos ar neteisingai didelės?
- Kaip jūs manote, ar jūsų pajamos į rankas iš socialinių pašalpų ir/ar išmokų yra neteisingai mažos, teisingos ar neteisingai didelės?

Po to jų buvo prašoma įvertinti kitų visuomenės narių, dirbančių ar dirbusių tokį patį darbą ar gaunančių socialines išmokas, gaunamas pajamas atsakant į vieną iš šių klausimų:

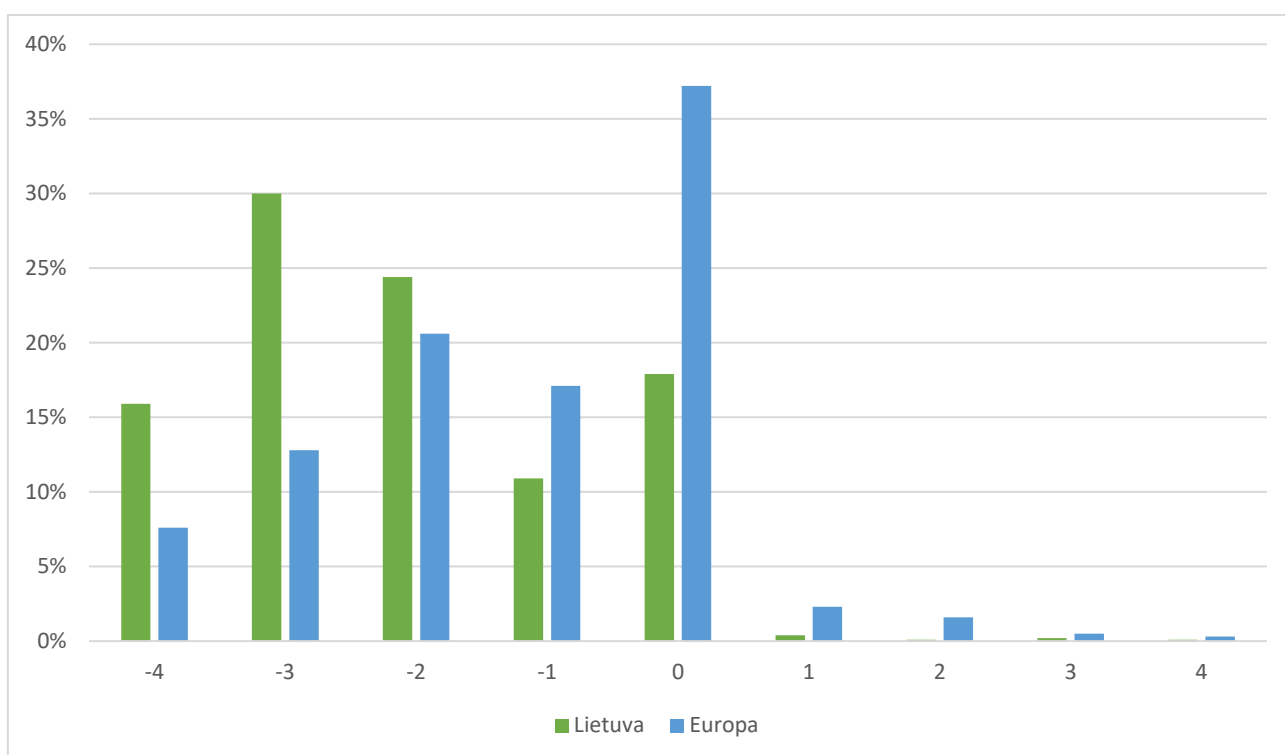
- Apskritai, ar jūs manote, kad žmonių, dirbančių tokį patį darbą, kaip ir jūs, uždarbis [šalis] yra neteisingai mažas, teisingas ar neteisingai didelis?
- Apskritai, ar jūs manote, kad žmonių, dirbusių tokį patį darbą, kaip ir jūs, pajamos iš pensijos [šalis] yra neteisingai mažos, teisingos, ar neteisingai didelės?
- Apskritai, ar jūs manote, kad žmonių, gaunančių socialines pašalpas ir/ar išmokas, pajamos iš socialinių pašalpų ir/ar išmokų [šalis] yra neteisingai mažos, teisingos, ar neteisingai didelės?

Savo vertinimus jie turėjo pateikti naudodamiesi skale nuo -4 iki 4, kur skaičiai su minuso ženklu reiškė, kad respondentas pajamas laiko neteisingai mažomis, 0 reiškė, kad pajamos teisingos, o teigiami skaičiai reiškė, kad pajamos neteisingai didelės. Detaliau skaičių reikšmės aprašytos metodologinėje darbo dalyje.

Tyrimas parodė, kad vos 18% tyrime dalyvavusių lietuvių savo gaunamas pajamas laiko teisingomis (žiūrėti 7 pav.). Didžioji dalis respondentų savo pajamas laiko neteisingai mažomis: maždaug

trečdalis respondentų savo gaunamas pajamas į rankas įvertino kaip „labai neteisingas“, dar 24% jų atsakė, kad savo pajamas laiko „šiek tiek neteisingomis“, o „ypatingai neteisingomis“ jas įvardijo apie 16% respondentų.

Matyti, kad Lietuvoje savo pajamas teisingomis laikančių respondentų dalis yra žymiai mažesnė negu Europos vidurkis. Tačiau ir vertinant bendrą situaciją Europoje, matome, kad vidutiniškai tik kiek daugiau negu trečdalis - 37% - respondentų savo pajamas laiko teisingomis. Kaip ir Lietuvoje, taip ir visoje Europoje gyventojai yra linkę savo gaunamas pajamas vertinti kaip neteisingai mažas (58%) ir tik labai nedidelė dalis apklaustųjų jas vertina kaip neteisingai dideles. Žvelgiant į atskiras šalis matyti, kad lyginant su kitomis šalimis, Lietuvoje respondentų dalis, laikančių savo pajamas teisingomis, yra viena mažiausių. Prastesnė situacija yra tik Vengrijoje, Serbijoje ir Bulgarijoje. Tiesa, tik nedidelėje dalyje tyrime dalyvavusių šalių – Danijoje, Austrijoje, Šveicarijoje, Jungtinėje Karalystėje, Airijoje, Nyderlanduose, Norvegijoje ir Švedijoje - savo pajamas teisingomis laiko daugiau nei 50% respondentų.

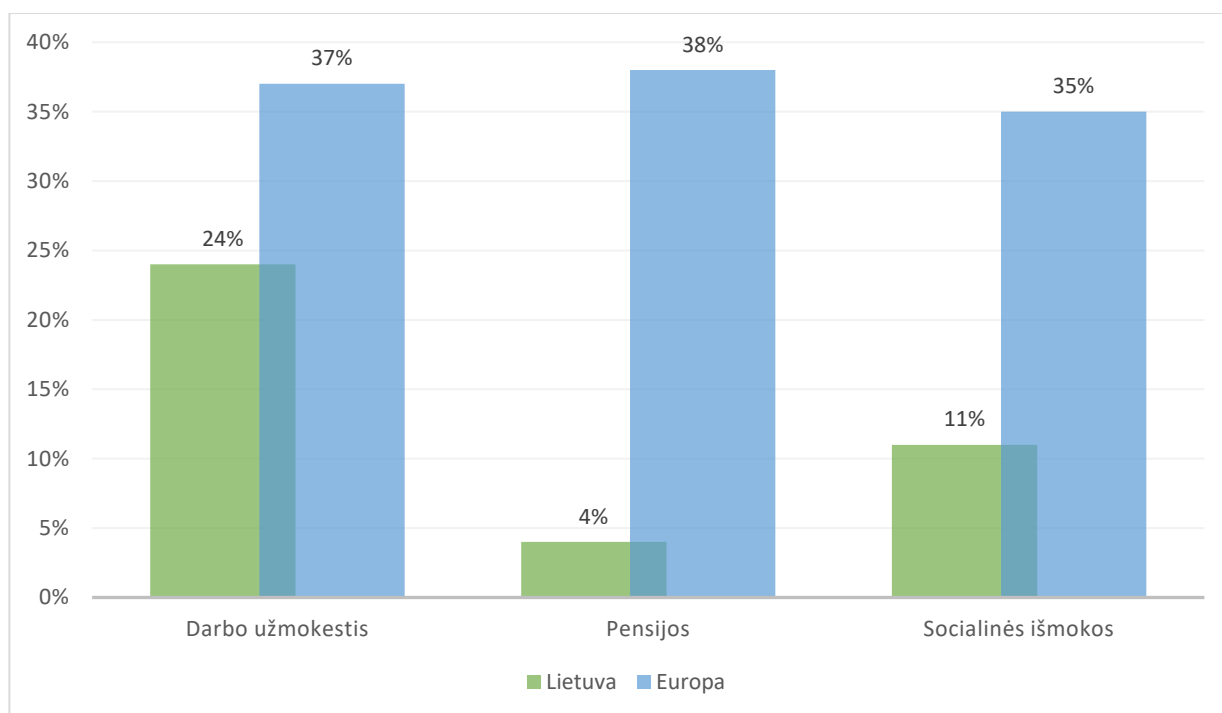

7 pav. Gaunamų pajamų į rankas vertinimas Lietuvoje ir Europoje (visi pajamų šaltiniai)

Kaip ir analizuojant gyventojų požiūrius į skirtingas teisingos visuomenės sampratas, taip ir analizuojant požiūrius į gaunamas pajamas pastebėta, kad gaunamų pajamų vertinimas skiriasi priklausomai nuo kai kurių socialinių ir demografinių gyventojų charakteristikų. Pavyzdžiui, bendrosios namų ūkio gaunamos pajamos. Mažiausias pajamas gaunantys respondentai yra mažiausiai linkę vertinti savo gaunamas pajamas kaip teisingas. Europoje šios grupės dalis, savo gaunamas pajamas vertinanti kaip teisingas sudaro apie 24%. Tuo tarpu tarp asmenų, kurių namų ūkio pajamos yra didžiausios, ši dalis siekia apie 49%. Lietuvoje respondentų, gaunančių mažiausias pajamas ir respondentų, gaunančių didžiausias pajamas gaunamų pajamų vertinimai reikšmingai skiriasi. Tarp mažiausias pajamas turinčių respondentų Lietuvoje, vos 4% savo gaunamas pajamas vertina kaip teisingas. Tuo tarpu tarp respondentų, kurių bendrosios namų ūkių pajamos yra

didžiausios, savo gaunamas pajamas kaip teisingas vertina didesnė dalis apklaustųjų – 47%. Tiesa, Lietuvoje gyventojų požiūrių į gaunamas pajamas negalima paaiškinti vien tik bendrųjų namų ūkio pajamų dydžiu, nes didėjimas nėra visiškai tolygus.

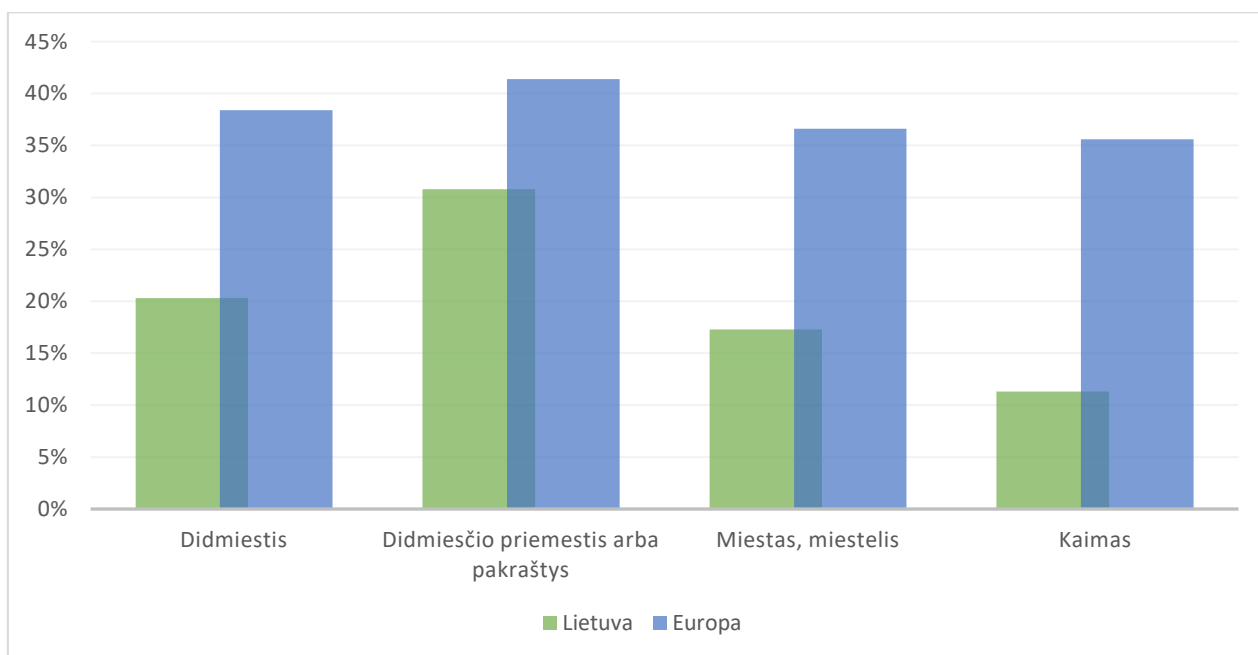
Analizuojant atskiras grupes pagal gaunamų pajamų šaltinį matyti, kad Lietuvoje savo gaunamas pajamas kaip neteisingai mažas respondentai vertino nepriklausomai nuo to, koks yra respondento pajamų šaltinis. Tik apie 24% respondentų, pajamas gaunančių iš darbo užmokesčio, jas laiko teisingomis (žiūrėti 8 pav.) Tai tik kiek daugiau negu bendras Lietuvos vidurkis. Tarp respondentų, kurių pajamos yra gaunamos iš pensijų, tokių yra vos 4%, o tarp tų, kurių pragyvenimo šaltinis yra socialinės išmokos – 11%. Didžioji dalis respondentų, pajamas gaunančių iš pensijų, mano, kad jos yra labai neteisingai mažos (42%) arba ypatingai neteisingai mažos (23%). Pusė darbo užmokestį kaip savo pajamų šaltinį nurodžiusių respondentų savo gaunamas pajamas laiko šiek tiek neteisingai mažomis (27%) arba labai neteisingomis (25%). Socialinių išmokų gavėjai, kaip ir pensininkai, savo pajamas daugiausia vertina arba kaip labai neteisingas (39%) arba kaip ypatingai neteisingas (28%). Tuo tarpu vidutiniškai Europoje 37% respondentų, pajamas gaunančių iš darbo užmokesčio, jas laiko teisingomis. Tarp respondentų, kurių pajamų šaltinis yra pensijos, 38% laiko jas teisingomis. Ši dalis kiek mažesnė (35%) tarp tų, kurių pagrindinis pajamų šaltinis yra socialinės išmokos. Respondentų, kurių pagrindinis pajamų šaltinis yra senatvės pensijos, gaunamų pajamų teisingumo vertinimas atspindi statistinius rodiklius, pateiktus 2 darbo skyriuje, kad būtent ši grupė Lietuvoje kenčia nuo skurdo daugiausiai. Pensijos auga gerokai lėčiau negu vidutinis darbo užmokestis šalyje.

8 pav. Dalis apklaustųjų, manančių, kad jų gaunamos pajamos į rankas yra teisingos pagal pajamų šaltinį

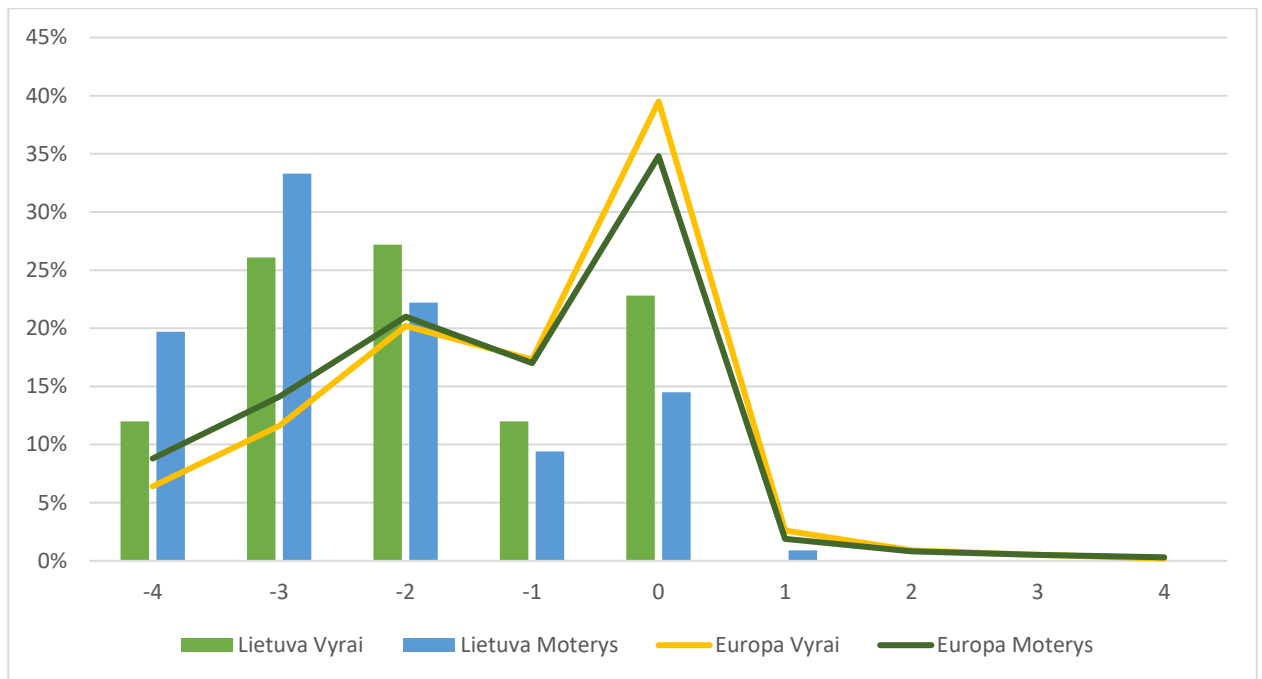
Taip pat tyrimas parodė, kad Lietuvoje savo gaunamas pajamas kaip teisingas dažniau įvardijo tie respondentai, kurie nurodė gyvenantys didmiestyje (20%) arba didmiesčio priemiestyje arba pakraštyje (31%) negu tie, kurie nurodė gyvenantys mieste, miestelyje (17%) arba kaime (11%) (žr. 9 pav.). Pastarieji dažniau savo gaunamas pajamas vertino kaip labai neteisingai arba šiek tiek neteisingai mažas. Bendrai Europoje ryškių skirtumų tarp žmonių, gyvenančių skirtingose vietovėse

nėra. Kaip ir Lietuvoje, taip ir vidutiniškai Europoje dažniausiai savo pajamas kai teisingas įvertino didmiesčių priemiesčių arba pakraščių gyventojai (41%) ir didmiesčių gyventojai (38%), tačiau skirtumas nuo miestų ar miestelių bei kaimo gyventojų nėra didelis: tarp miestų ar miestelių gyventojų savo pajamas teisingomis laiko 37%, o tarp kaimo gyventojų tokių yra 36%. Galima daryti prielaidą, kad tokių skirtumų Lietuvoje priežastis yra regioninė atskirtis – viena iš opiausių ir sunkiausiai išsprendžiamų Lietuvos problemų. Nepaisant to, kad Lietuva nėra didelė valstybė, tarp jos regionų egzistuoja nemaži skirtumai. Didieji miestai Kaunas ir Klaipėda nuo sostinės Vilniaus atlyginimų dydžiais atsilieka nedaug, tačiau mažesniuose miestuose jie yra gerokai mažesni. Mažuose miesteliuose ir kaimuose atotrūkis yra dar didesnis. Lietuvos statistikos departamento duomenimis žmonių, kurių disponuojamos pajamos yra mažesnės už skurdo rizikos ribą dalis mieste 2019 metais buvo apie 17% (5 didžiuosiuose miestuose 14%, kituose miestuose – apie 22%) tuo tarpu kaime – beveik 28% (2020).

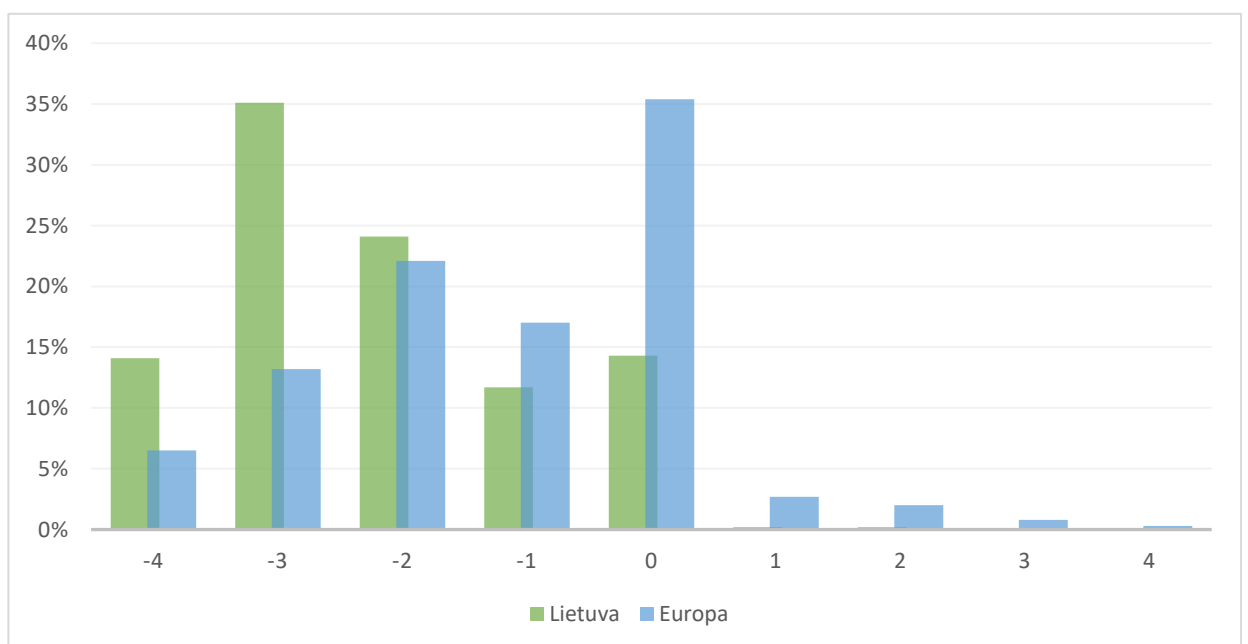
9 pav. Dalis apklaustųjų, manančių, kad jų gaunamos pajamos į rankas yra teisingos pagal gyvenamąją teritoriją

Lietuvoje savo gaunamas pajamas teisingomis laiko mažesnė dalis apklausoje dalyvavusių moterų negu vyrų (žiūrėti 10 pav.). Nors kaip ir minėta anksčiau, tik nedidelė dalis respondentų iš Lietuvos apskritai savo gaunamas pajamas vertina kaip teisingas, moterų dalis yra dar mažesnė ir siekia tik apie 15%, kai tuo tarpu tarp vyrų respondentų ši dalis siekia apie 23%. Didesnė dalis moterų negu vyrų savo gaunamas pajamas į rankas įvardija kaip „ypatingai neteisingai mažas“ (20% moterų, 12% vyrų) arba kaip „labai neteisingas“ (33% moterų, 26% vyrų). Vertinant bendrą situaciją Europoje matyti, kad skirtumai tarp vyrų ir moterų yra mažesni. Vidutiniškai Europoje savo pajamas teisingomis įvardijo 40% respondentų vyrų ir 35% respondenčių moterų. Kaip „ypatingai neteisingai mažas“ įvertino 6% vyrų ir 9% moterų, o kaip „labai neteisingas“ 12% vyrų ir 14% moterų. Galima daryti prielaidą, kad situacija Lietuvoje yra susijusi su darbo užmokesčio atotrūkiu tarp vyrų ir moterų Lietuvoje. Remiantis Socialinė apsaugos darbo ministerijos duomenimis, moterys Lietuvoje vidutiniškai uždirba mažiau nei vyrai – 2019 m. atlyginimų atotrūkis siekė 12,4% (2020). Tačiau skirtumai tarp vyrų ir moterų problema yra ne tik Lietuvoje, bet ir visoje Europoje – visoje Europoje moterys dažniau atsiduria žemiau skurdo rizikos ribos dažniau nei vyrai, tiesa, skirtumas nėra itin didelis – 2 procentiniai punktai (Eurostat, 2020d).

10 pav. Lyčių skirtumai vertinant gaunamas pajamas

Vertindami kitų gaunamas pajamas lietuviai yra dar pesimistiškesni (žiūrėti 11 pav.). Tik apie 14% respondentų mano, kad kiti gauna teisingą uždarbį ir pensijas už tą patį darbą ar teisingas socialines išmokas. Absoliuti dauguma respondentų Lietuvoje kitų pajamas laiko neteisingai mažomis (apie 86%), daugiausia jas įvardindami „labai neteisingomis“ (apie 35%). Europos vidurkis vertinant kitų žmonių gaunamas pajamas kaip teisingas taip pat yra mažesnis negu vertinant savo asmenines pajamas, tačiau skirtumas nėra reikšmingas. Taip pat žvelgiant į bendrą vaizdą Europoje, matyti, kad dalis Europiečių mano, kad kitų gaunamos pajamos yra neteisingai didelės. Pastaroji savybė nebūdinga apklausoje dalyvavusiems lietuviams.

11 pav. Kitų žmonių gaunamų pajamų vertinimas

Analizuojant atskiras socialines grupes galima išskirti keletą bruožų. Lietuvoje didmiesčių gyventojai šiek rečiau teigė manantys, kad kitų gaunamos pajamos už tokią pačią veiklą yra teisingos negu kalbėdami apie savo gaunamas pajamas. Tuo tarpu priemiesčių ir pakraščių gyventojai šiek tiek dažniau teigė, kad kitų pajamos už tą pačią veiklą yra teisingos negu kalbėdami apie savo pajamas. Pesimistiškesni kitų atžvilgiu buvo miestų ir miestelių bei kaimų gyventojai. Taip pat pastebėta ir tai, kad moterys dar rečiau pajamas vertina kaip teisingas kalbėdamos apie kitų žmonių gaunamas pajamas, o skirtumas tarp vyrų, vertinančių savo pajamas ir vyrų, vertinančių kitų pajamas yra mažesnis negu tarp moterų, vertinančių savo pajamas ir moterų, vertinančių kitų gaunamas pajamas. Žiūrint į vertinimus atskirai pagal pagrindinį pajamų šaltinį matyti, kad ryškiausias skirtumas yra tarp pajamas iš darbo užmokesčio gaunančių asmenų savų pajamų vertinimo lyginant su kitų žmonių pajamų už tą patį darbą vertinimu ir tarp socialinių išmokų gavėjų savų ir kitų žmonių pajamų, gaunamų iš socialinių išmokų vertinimo.

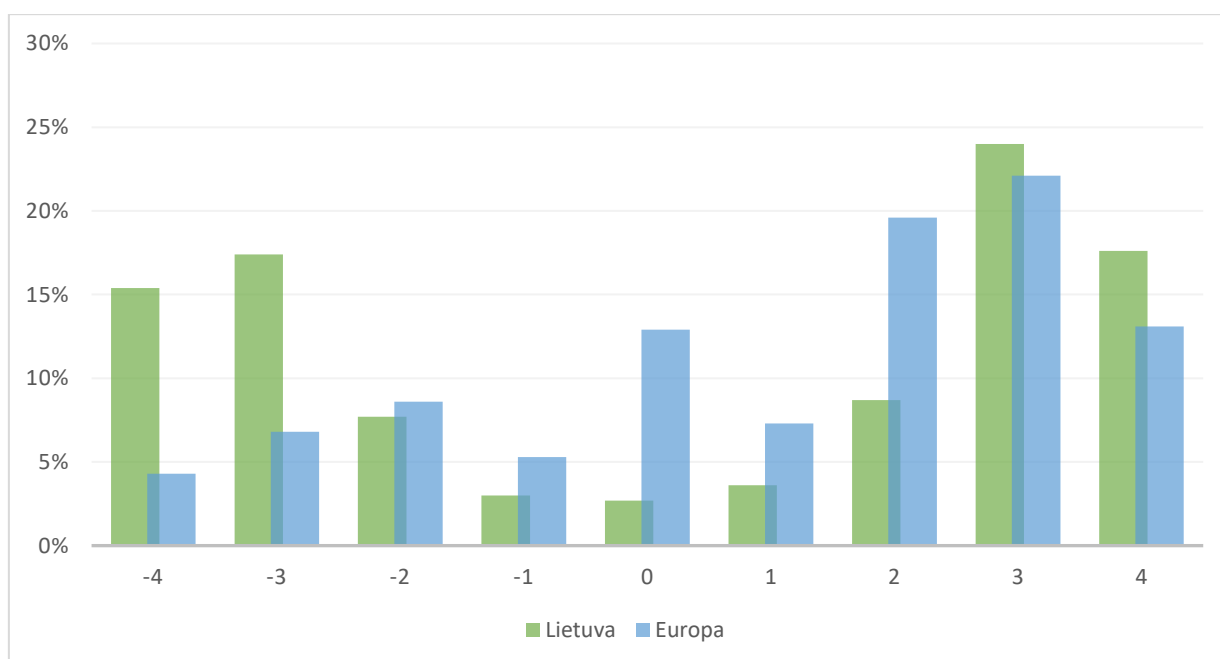
Apibendrinant šią empirinio tyrimo dalį galima teigti, kad savo gaunamas pajamas teisingomis laiko itin maža dalis lietuvių - mažiau nei penktadalis (18%) apklaustųjų savo pajamas įvertino kaip teisingas. Didžioji dalis lietuvių, dalyvavusių apklausoje savo gaunamas pajamas vertina kaip neteisingai mažas. Lyginant su kitų Europos šalių vidurkiu matyti, kad Lietuvoje savo pajamas teisingomis laikančių respondentų dalis yra žymiai mažesnė negu Europos vidurkis. Tačiau ir vertinant bendrą situaciją Europoje, matome, kad vidutiniškai tik kiek daugiau negu trečdalis - 37% - respondentų savo pajamas laiko teisingomis, todėl galima teigti, kad nepasitenkinimas gaunamomis pajamomis yra aktualus daugelio Europos šalių gyventojams. Lyginant atskiras visuomenės grupes pastebėta, kad kaip ir buvo galima tikėtis, gaunamų pajamų vertinimas priklauso nuo asmens socialinės padėties. Asmenys, su mažiausiomis pajamomis gerokai rečiau savo gaunamas pajamas įvertino kaip teisingas negu asmenys, kurių pajamos didžiausios. Lietuvoje rečiausiai savo gaunamas pajamas kaip teisingas įvertino asmenys, kurių pagrindinis pajamų šaltinis yra pensijos (4%), o tai atspindi liūdną statistiką, kad Lietuvos pensininkai yra dažniausiai už skurdo ribos atsiduriantieji asmenų grupė. Tačiau net ir tie, kurie pajamas gauna iš darbo užmokesčio jas teisingomis laiko retai (24%). Vidutiniškai Europoje gaunamų pajamų teisingumo vertinimo skirtumai tarp skirtingų grupių, pagal tai, kas yra pagrindinis pajamų šaltinis, nėra tokie ryškūs kaip Lietuvoje ir skiriasi tik 1-2 procentiniais punktais. Taip pat tyrimas parodė, kad Lietuvoje savo gaunamas pajamas kaip teisingas dažniau įvardijo tie respondentai, kurie nurodė gyvenantys didmiestyje arba didmiesčio priemiestyje arba pakraštyje negu tie, kurie nurodė gyvenantys mieste, miestelyje arba kaime. Galima daryti prielaidą, kad tai atspindi regionų atotrūkio problemas Lietuvoje. Bendrai Europoje kaip ir vertinant Lietuvą atskirai matyti, kad didmiesčių priemiesčių ir pačių didmiesčių gyventojai savo pajamas dažniau įvardija kaip teisingas, tačiau priešingai nei Lietuvoje skirtumas nuo miestų ar miestelių bei kaimo gyventojų nėra didelis. Be to, tyrimo rezultatai atskleidė, kad Lietuvoje savo gaunamas pajamas teisingomis laiko mažesnė dalis apklausoje dalyvavusių moterų negu vyrų. Tai atspindi darbo užmokesčio atotrūkio tarp vyrų ir moterų Lietuvoje problemą. Vertinant bendrą situaciją Europoje matyti, kad skirtumai tarp vyrų ir moterų yra mažesni. Vertindami kitų gaunamas pajamas lietuviai yra dar pesimistiškesni. Europos vidurkis vertinant kitų žmonių gaunamas pajamas kaip teisingas taip pat yra mažesnis negu vertinant savo asmenines pajamas, tačiau skirtumas nėra reikšmingas. Taip pat žvelgiant į bendrą vaizdą Europoje, matyti, kad dalis Europiečių mano, kad kitų gaunamos pajamos yra neteisingai didelės, tuo tarpu respondentai lietuviai tokio požiūrio neišreiškė.

4.3. Gyventojų požiūriai į pajamų ir turto pasiskirstymą šalyje

Pirmuosiuose skyriaus dalyse buvo pristatyta kaip Lietuvos ir kitų Europos šalių gyventojai suvokia teisingą visuomenę ir tai, kaip vertina gaunamas pajamas. Šioje darbo dalyje pristatoma ką apskritai Lietuvos ir kitų Europos šalių gyventojai mano apie pajamų ir turto pasiskirstymą šalyje ir kaip vertina mažiausiai ir daugiausiai uždirbančių asmenų padėtį. Respondentams buvo pateikti šie teiginiai ir jų buvo prašoma įvertinti ar tai yra teisinga ar ne:

- Jūsų manymu, ar turtiniai skirtumai [šalis] yra neteisingai maži, teisingi, ar neteisingai dideli?
- Pagalvokite apie 10% daugiausiai uždirbančių darbuotojų [šalis], kurie dirba visą darbo dieną ir uždirba daugiau nei [x] eurų per mėnesį. Jūsų manymu, ar šios pajamos yra neteisingai mažos, teisingos, ar neteisingai didelės? Prašau, pagalvokite bendrai apie žmones, uždirbančius tokią pajamų sumą.
- Dabar pagalvokite apie 10% mažiausiai uždirbančių darbuotojų [šalis], kurie dirba visą darbo dieną ir uždirba mažiau nei [y] eurų per mėnesį. Jūsų manymu, ar šios pajamos yra neteisingai mažos, teisingos, ar neteisingai didelės? Prašau, pagalvokite bendrai apie žmones, uždirbančius tokią pajamų sumą.

Kaip matyti 12 pav., tyrimo rezultatai parodė, kad Lietuvoje turtinius skirtumus teisingais laiko tik apie 3% apklaustųjų. Kiek daugiau nei pusė respondentų turtinius skirtumus vertina kaip neteisingai didelius (apie 55%), dažniausiai juos apibūdindami kaip labai neteisingus arba ypatingai neteisingus. Tačiau nemaža dalis (43%) juo vertina kaip neteisingai mažus. Vidutiniškai Europoje turtinius skirtumus teisingais laiko didesnė dalis negu Lietuvoje – apie 13% apklaustųjų, tačiau matyti, kad turtinė nelygybė yra įvardijama kaip neteisinga daugelio apklaustųjų visoje Europoje ir Lietuva šioje srityje neišsiskiria. Vos daugiau nei 20% apklaustųjų teigė, kad turtiniai skirtumai šalyje yra teisingi tik Čekijoje, Jungtinėje Karalystėje, Suomijoje, Nyderlanduose Norvegijoje ir Švedijoje. Išsiskiria Danija, kurioje turtinius skirtumus teisingais laiko 48% apklaustųjų. Vidutiniškai 62% apklaustųjų Europoje turtinius skirtumus įvertino kaip neteisingai didelius.

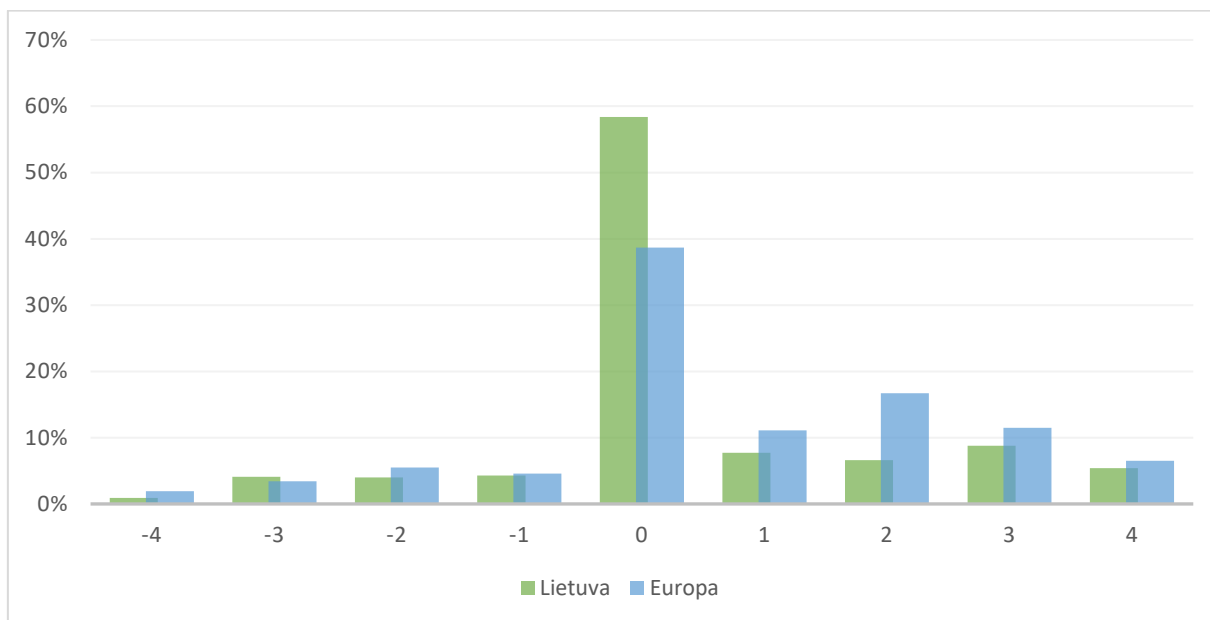

12 pav. Turtinių skirtumų vertinimas

Lietuvoje matyti ryškūs skirtumai tarp respondentų turtinių skirtumų vertinimo priklausomai nuo to, kur jie gyvena. Daugiausia turtinius skirtumus kaip teisingus įvardijo didmiesčių priemiesčių ir pakraščių gyventojai (33%) mažiausiai – kaimo gyventojai (8%). Žiūrint į Europos šalių vidurkį tokių skirtumų nėra. Nė viena iš grupių pagal gyvenamąją vietą reikšmingai nuo bendro vidurkio nesiskiria.

Rečiausiai turtinius skirtumus šalyje kaip teisingus įvardijo mažesnes pajamas gaunantys respondentai ir tie, kurių pagrindinis pajamų šaltinis yra arba senatvės pensijos arba įvairios socialinės išmokos. Tačiau Lietuvoje kaip ypatingai neteisingai didelius juos dažniau įvardijo tie, kurių pagrindinis pajamų šaltinis yra darbo užmokestis. Tarp socialinių išmokų gavėjų trečdalis turtinius skirtumus šalyje įvardijo kaip labai neteisingai didelius. Vidutiniškai Europoje turtinius skirtumus kaip ypatingai neteisingus (didelius) dažniausiai įvardijo socialinių išmokų gavėjai. Asmenys, kurių pagrindinis pajamų šaltinis yra darbo užmokestis dažniausiai turtinius skirtumus įvardijo kaip labai neteisingai didelius arba šiek tiek neteisingai didelius.

Nepaisant to, kad Lietuvoje turtinius skirtumus teisingais laiko itin maža dalis apklaustųjų – 3% - didžioji dalis apklaustųjų mano, kad 10% daugiausiai uždirbančių darbuotojų Lietuvoje, kurie dirba visą darbo dieną ir uždirba daugiau nei 2000 eurų pajamos yra teisingos (žiūrėti 13 pav.). Kad šios pajamos yra teisingos mano 58% apklaustųjų. Tuo tarpu Europos vidurkis yra gerokai mažesnis ir siekia tik 39%¹. Lietuviai yra mažiau linkę vertinti tokias pajamas kaip neteisingai didelės negu kitų Europos šalių gyventojai. Vidutiniškai Europoje tokias pajamas kaip neteisingai didelės įvertino 46% apklaustųjų. Tuo tarpu Lietuvoje tokias pajamas kaip neteisingai didelės įvardijo apie 29% respondentų. Kaip neteisingai mažas didžiausias pajamas Europoje vidutiniškai įvardijo 15%, Lietuvoje – 13% apklaustųjų. Panaši dalis respondentų kaip Lietuvoje šias pajamas laiko teisingomis tik Bulgarijoje, Estijoje ir Švedijoje.

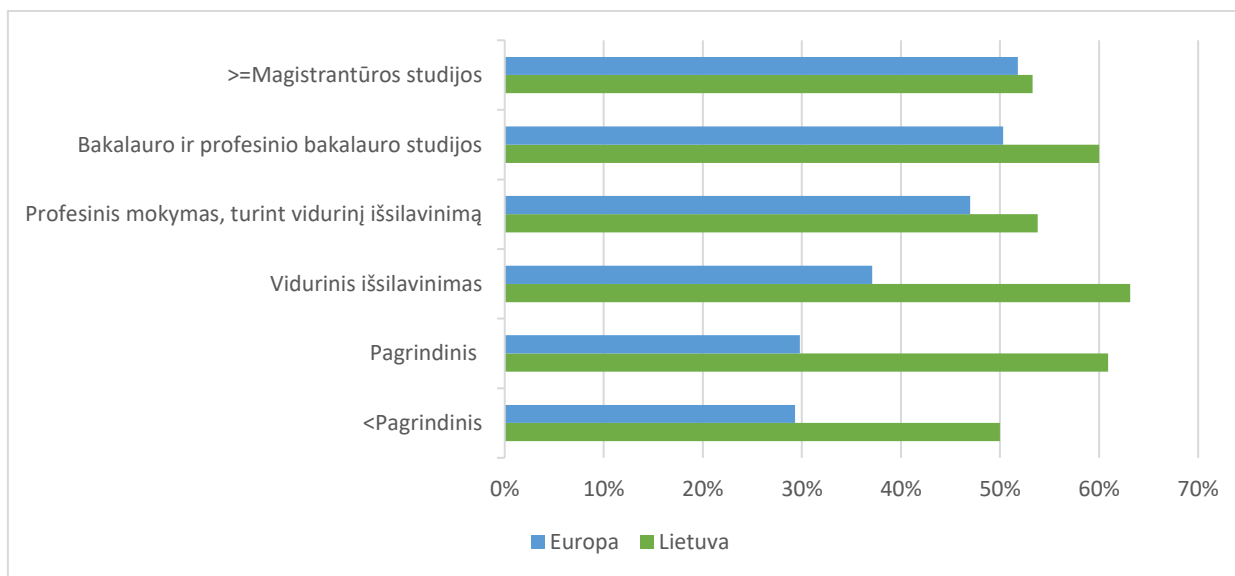

13 pav. Požiūris į daugiausiai uždirbančių gyventojų pajamas

¹ Pastaba: Kiekvienoje tyrime dalyvavusioje Europos šalyje tyrėjų įvardinta suma skiriasi priklausomai nuo realių duomenų, kiek kiekvienoje iš jų uždirba 10% didžiausias pajamas gaunančių asmenų. Pavyzdžiui, Belgijoje ši suma yra daugiau nei 5600 eurų, Lenkijoje – daugiau nei 1778 eurų (8100 zlotų), Estijoje – daugiau nei 2500 eurų, Vokietijoje – daugiau nei 5800 eurų ir t.t.

Vidutiniškai Europoje daugiausiai šalyje uždirbančiųjų pajamas teisingomis daugiausia laiko didmiesčių priemiesčių ir pakraščių gyventojai (47%) ir didmiesčių gyventojai (41%). Kiek mažesnė dalis miestų ir miestelių gyventojų laiko tokias pajamas teisingomis (39%). Mažiausiai tokio dydžio pajamas teisingomis laiko kaimo gyventojai (34%). Lietuvoje pasiskirstymas yra šiek tiek kitoks. Kaip ir vidutiniškai Europoje, taip ir atskirai Lietuvoje didžiausia dalis respondentų tokias pajamas įvertinusių kaip teisingas buvo tarp didmiesčių priemiesčių ar pakraščių gyventojų (73%). Tačiau pačių didmiesčių gyventojai tokio dydžio pajamas kaip teisingas įvertino rečiausiai (53%). Tarp kaimo gyventojų 59% respondentų tokias pajamas įvertino kaip teisingas.

Žemiau pateiktame paveiksle matomas ryšys tarp asmens išsilavinimo ir požiūrio į daugiausiai uždirbančiųjų pajamas (žiūrėti 14 pav.). Žiūrint į bendrą situaciją Europoje matyti, kad kuo išsilavinimo lygis yra aukštesnis, tuo didesnė dalis apklaustųjų teigia, kad tokio dydžio pajamos yra teisingos. Vidutiniškai Europoje didžiausias pajamas gaunančiųjų pajamas teisingomis laiko 29% respondentų, kurių išsilavinimas yra žemesnis negu pagrindinis išsilavinimas arba pagrindinis išsilavinimas. Tarp tų, kurie turi magistro arba aukštesnį laipsnį, taip manančių yra gerokai daugiau – 52%. Lietuvoje tarp tų, kurių išsilavinimas yra žemesnis negu pagrindinis išsilavinimas tokio dydžio pajamas teisingomis laiko 50% apklaustųjų, o tarp tų, kurie turi įgiję magistro ar aukštesnį laipsnį – 53%. Daugiausia tokias pajamas kaip teisingas įvardinusių yra tarp tų, kurie turi įgiję tik vidurinį išsilavinimą – 63%.

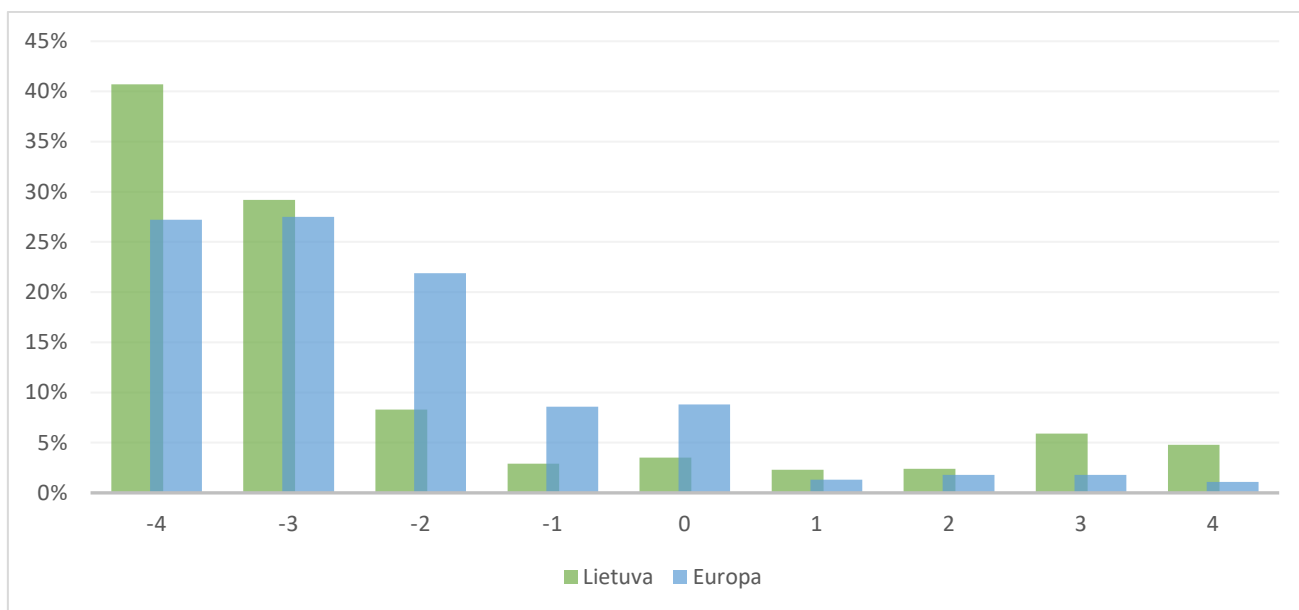
14 pav. Požiūris į daugiausiai uždirbančiųjų pajamas pagal išsilavinimo lygį

Pagal tai, kas yra pagrindinis pajamų šaltinis vidutiniškai Europoje labiausiai pritarė iš darbo užmokesčio savo pajamas gaunantys asmenys (41%). Lietuvoje – socialinių išmokų gavėjai (61%). Pagal bendrą namų ūkio pajamų dydį tiek Lietuvoje, tiek bendrai Europoje dažniausiai teisingomis pajamomis tokias pajamas įvardijo turtingiausieji, būtent tie, kurie ir gauna tokias pajamas.

Tuo tarpu vertindami 10% mažiausiai uždirbančiųjų darbuotojų savo šalyje absoliuti Lietuvos ir kitų Europos šalių respondentų dauguma yra linkę vertinti jas kaip neteisingai mažas². Lietuviai yra labiau

² Pastaba: Lietuvoje ši suma yra mažiau nei 450 eurų, Vokietijoje – mažiau nei 1700 eurų, Latvijoje – mažiau nei 300 eurų, Suomijoje – mažiau nei 2400 eurų, Bulgarijoje – mažiau nei 154 eurai (300 levų), Slovakijoje – mažiau nei 250 eurų, Prancūzijoje – mažiau nei 1600 eurų ir t.t.

linkę vertinti tokias pajamas kaip neteisingai mažas negu Europos vidurkis (žiūrėti 15 pav.) Net 41% respondentų tokias pajamas įvertino kaip „ypatingai neteisingas“, dar 29% teigė, kad jos yra „labai neteisingos“. Kitose Europos šalyse mažiausios pajamos yra vertinamos panašiai, skiriasi tik tai, kad mažesnė dalis žmonių negu Lietuvoje yra linkusi šias pajamas vertinti kaip „ypatingai neteisingas“ ir labiau linkusi jas vertinti kaip „šiek tiek neteisingas“. Iš bendro konteksto išsiskiria tik Danija, kurioje daugiau nei trečdalis apklaustųjų teigė, kad mažiausiai uždirbančiųjų pajamos yra teisingos ir Švedija, kur tokių žmonių dalis sudarė ketvirtadalį apklaustųjų.

15 pav. Požiūris į mažiausiai uždirbančiųjų gaunamas pajamas

Apibendrinant šią tyrimo dalį galima išskirti kelis dalykus. Pirmiausia, labai maža dalis respondentų Lietuvoje egzistuojančius turtinius skirtumus laiko teisingais. Kiek daugiau nei pusė respondentų turtinius skirtumus vertina kaip neteisingai didelius (apie 55%), dažniausiai juos apibūdindami kaip labai neteisingus arba ypatingai neteisingus. Tačiau nemaža dalis (43%) juo vertina kaip neteisingai mažus. Vidutiniškai Europoje turtinius skirtumus teisingais laiko didesnė dalis apklaustųjų, tačiau matyti, kad turtinė nelygybė yra įvardijama kaip neteisinga daugelio apklaustųjų visoje Europoje ir Lietuva šioje srityje neišsiskiria. Lietuvoje taip pat yra matyti ryškūs skirtumai tarp respondentų turtinių skirtumų vertinimo priklausomai nuo to, kur jie gyvena. Daugiausia turtinius skirtumus kaip teisingus įvardijo didmiesčių priemiesčių ir pakraščių gyventojai, mažiausiai – kaimo gyventojai. Vertindami daugiausiai uždirbančios visuomenės dalies pajamų teisingumą dauguma respondentų Lietuvoje nurodė, kad mano, kad tokios pajamos yra teisingos. Tuo Lietuva išsiskiria iš kitų Europos šalių, nes vidutiniškai Europoje didžiausias pajamas gaunančių asmenų pajamas teisingomis laiko tik kiek daugiau nei trečdalis respondentų ir yra dažniau linkę jas įvardinti kaip neteisingai dideles. Tuo tarpu vertindami 10% mažiausiai uždirbančių darbuotojų savo šalyje absoliuti Lietuvos ir kitų Europos šalių respondentų dauguma yra linkę vertinti jas kaip neteisingai mažas.

Empirinis tyrimas parodė, kad tiek Lietuvos, tiek kitų Europos šalių gyventojai teisingą visuomenę įsivaizduoja kaip tokią, kurioje kiekvienas stengiasi dėl savo gerovės ir kurioje už įdedamas pastangas yra atitinkamai atlyginta, o visuomeniniuose santykiuose dominuoja individualizmas. Tačiau tuo pačiu metu visuomenė jaučia pareigą pasirūpinti silpniausiais, pažeidžiamiausiais savo nariais ir užtikrinti būtiniausių jų poreikių patenkinimą. Tuo tarpu pažeidžiamiausios grupės turi lūkestį

visuomenei, kad jomis bus pasirūpinta, bet nesitiki, kad bus užtikrinta visiška lygybė. Tai yra, apskritai tiek Lietuvos, tiek Europos visuomenėse didžiausias pritarimas yra išreiškiamas nešališkumo ir poreikio principams, o silpniausios grupės kiek labiau negu kiti yra linkusios pritari poreikio ir lygybės principams. Lietuva iš bendro Europos konteksto išsiskiria tik tuo, kad lygybės principas kaip teisingos visuomenės principas yra priimtas itin mažai visuomenės daliai.

Taip pat tyrimas parodė, kad tik nedidelė dalis – kiek daugiau negu trečdalis – europiečių savo gaunamas pajamas laiko teisingomis. Dar pesimistiškesni Europos šalių gyventojai yra kitų asmenų gaunamų pajamų atžvilgiu. Tačiau Lietuvoje situacija yra dar prastesnė: tik mažiau nei penktadalis respondentų nurodė, kad savo gaunamas laiko teisingomis. Didžioji jų dalis mano, kad jų gaunamos pajamos yra neteisingai mažos. Kaip ir kitų Europos šalių gyventojai kalbėdami apie kitų žmonių, dirbančių ar dirbusių tą patį darbą, gaunančių tokias pačias socialines išmokas jas teisingomis laiko dar mažesnė dalis žmonių. Tiek Lietuvoje, tiek Europoje egzistuoja skirtumai tarp įvairių socialinių visuomenės grupių vertinimų ir tiek Lietuvoje, tiek bendrai Europoje gaunamų pajamų vertinimas turi įtakos asmens padėtis. Pavyzdžiui, namų ūkio pajamų dydis, gyvenamoji vieta ir t. t. Tačiau skirtumai Lietuvoje yra ryškesni, o kai kurios grupės nuo kitų skiriasi reikšmingai. Tyrimas parodė, kad savo gaunamomis pajamomis Lietuvoje labiausiai nepatenkinti yra asmenys, kurių pagrindinis pajamų šaltinis yra senatvės pensijos – absoliuti dauguma jų savo gaunamas pajamas vertina kaip neteisingai mažas, dažniausiai jas įvardindami kaip labai neteisingas arba ypatingai neteisingas. Taip pat tyrimas atskleidė gyventojų pasitenkinimo savo gaunamomis pajamomis skirtumus tarp didmiesčių, didmiesčio priemiesčiuose ar pakraščiuose ir kituose miestuose arba miesteliuose bei kaimuose gyvenančių žmonių: tarp didmiesčių pakraščiuose ar priemiesčiuose gyvenančių žmonių savo gaunamas pajamas teisingomis laiko trečdalis gyventojų, o tarp tų, kurie gyvena kaime tokių yra tik vos daugiau nei dešimtadalis. Be to, pastebėti didesni negu vidutiniškai Europoje skirtumai tarp to, kaip savo pajamas vertina vyrai ir kaip jas vertina moterys: moterys yra labiau negu vyrai linkusios savo gaunamas pajamas vertinti kaip neteisingai mažas ir bendrai Europoje ir atskirai Lietuvoje, tačiau Lietuvoje skirtumas yra didesnis. Visa tai atspindi tam tikras Lietuvos visuomenės problemas, kurių mastas Lietuvoje yra didesnis negu daugelyje kitų Europos šalių: pensinio amžiaus žmonių skurdas, regioninė atskirtis ir darbo užmokesčio atotrūkis tarp vyrų ir moterų.

Galiausiai, trečioji empirinio tyrimo dalis atskleidė ką Europos šalių gyventojai bendrai mano apie egzistuojančias nelygybes, turto ir pajamų skirtumus. Tyrimas parodė, kad turtinė nelygybė yra laikoma neteisinga daugelio žmonių visoje Europoje, įskaitant ir Lietuvą, tačiau lietuviai turtinius skirtumus dažniau įvardina kaip labai neteisingus arba ypatingai neteisingus negu kitų Europos šalių gyventojai. Kaip ir vertinant gaunamas pajamas, taip ir šiuo klausimu įtakos turi tam tikros asmenų socialinės ir demografinės charakteristikos. Vertindami daugiausiai uždirbančiųjų pajamas lietuviai daugiausia mano, kad tokios pajamos yra teisingos. Šiuo aspektu Lietuva išsiskiria iš bendro Europos šalių konteksto, nes vidutiniškai Europoje didesnė dalis žmonių mano, kad didžiausias pajamas gaunamų asmenų pajamos yra neteisingai didelės negu Lietuvoje, ir tik kiek daugiau negu trečdalis mano, kad tokios pajamos yra teisingos. Tačiau tokių Lietuvos gyventojų atsakymų pasiskirstymą galima paaiškinti tuo, kad tik nedaugelis lietuvių savo ir kitų pajamas laiko teisingomis, dažniausiai įvardindami jas kaip neteisingai mažas. Todėl daugelis jų nori, kad ne kiti uždirbtų mažiau, bet, kad jie patys uždirbtų daugiau. Tai patvirtina ir tai, kad absoliuti dauguma lietuvių mažiausiai uždirbančiųjų gaunamas pajamas laiko neteisingai mažomis, dažniau negu kitų Europos šalių gyventojai įvardindami jas kaip ypatingai neteisingai mažas.

Gauti rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad Lietuvoje didelis pajamų perskirstymas, būdingas socialdemokratiniam gerovės valstybės nebūtų sutinkamas itin palankiai. Lietuviai mano, kad turtiniai skirtumai šalyje nėra teisingi, labai neteisingais laiko mažiausiai uždirbančiųjų asmenų atlyginimus, tačiau nemano, kad didžiausias pajamas gaunančių asmenų atlyginimai yra neteisingai dideli. Be to, Lietuva pasižymi mažesniu pritarimu lygybės principui negu daugelis kitų Europos šalių. Priežasčių kodėl taip yra gali būti įvairių ir tam reikėtų platesnės analizės, tačiau svarstyti būtų galima istorinį, kultūrinį kontekstą. Ilga laiką, Lietuvai esant Sovietų Sąjungos sudėtyje lygybės buvo siekiama prievarta, o į pasiturinčius buvo žiūrima kaip į priešus. Tai galėjo padaryti įtakos dabartiniam požiūriui į lygybę. Kaip minėta antroje šio darbo dalyje, pasak Guogio (2002), Lietuvai pradėjus kurti savo socialinę sistemą buvo norima atsikratyti sovietinės praeities, kur visi bent formaliai buvo lygūs. Šis noras gali būti išlikęs iki šiol.

Išvados

1. Paskirstomasis teisingumas yra orientuotas į teisingą išteklių pasiskirstymą visuomenėje. Tai sąvoka, dažnai tapatinama su socialiniu teisingumu ir tapusi itin svarbi po Antrojo pasaulinio karo. Jos išpopuliarėjimui įtakos turėjo nesibaigiantys karai, imperializmas, kolonializmas ir globalizacija, tačiau svarbiausiu postūmiu galima laikyti rinkos ekonomikos įsigalėjimą, dėl kurio greta tradicinių socialinės rizikos šaltinių, tokių kaip ligos, senatvė atsirado papildomų socialinių rizikų, tokių kaip išsilavinimo skirtumai, socialinė atskirtis ir nelygybė. Įvairios socialinių ir paskirstomąjį teisingumą aiškinančios teorijos, akcentuoja skirtingus paskirstomojo teisingumo principus. Jų skirtumai priklauso nuo to, kas laikoma pagrindiniu perskirstymo objektu (pajamos, turtas, galimybės, darbai), kas įvardijami kaip pagrindiniai paskirstymo gavėjai (individualūs asmenys, žmonių grupės), ir pagal tai, koku pagrindu turėtų būti įgyvendinamas paskirstymas. Išskiriami 4 principai, kurie yra fundamentalūs įgyvendinant paskirstomąjį teisingumą visuomenėje: lygybė, nešališkumas, poreikiai ir statusas. Visi jie sukuria skirtingus teisingos visuomenės modelius. Šių principų svarba varijuoja priklausomai nuo teorinių socialinio teisingumo prieigų, o tai, kuriam iš principų skirtingos visuomenės ir atskiri tų visuomenių nariai teikia pirmenybę priklauso nuo įvairių aspektų. Nepaisant visų prieštaravimų, kurie kyla bandant apibūdinti paskirstomąjį teisingumą ir teisingą visuomenę, nagrinėti paskirstomąjį teisingumą, jo supratimą konkrečioje visuomenėje yra svarbu norint priimti teisingus sprendimus, reikalingus kovai su nelygybe ir skurdu.
2. Kiekvienos visuomenės ekonominiai, politiniai ir socialiniai pagrindai – įstatymai, institucijos, politika ir kt. – lemia skirtingą naudos ir naštos paskirstymą tarp visuomenės narių. Šios sistemos yra žmogaus politinių procesų rezultatas ir laikui bėgant jos nuolat keičiasi tiek visuomenėse, tiek tarp visuomenių. Šių sistemų struktūra yra svarbi, nes dėl jų gaunamos naudos ir naštos paskirstymas iš esmės veikia žmonių gyvenimą. Valstybės socialinės politikos dosnumas ir perskirstymo lygis priklauso nuo gerovės valstybės tipo. Lietuva priskiriama mišriam Rytų Europos, arba dar kitaip, Vidurio Europos gerovės valstybės tipui, ir kaip ir kitos šio tipo valstybės pasižymi didele visuomenės nelygybe, skurdo problemomis ir santykinai aukštu nedarbo lygiu. Čia viešųjų programų finansavimas yra itin mažas, išlaidos socialinei ir sveikatos apsaugai bei tyrimams yra mažiausias iš visų Europos gerovės režimų. Perskirstymas didelio tokio tipo valstybėse itin didelio vaidmens nevaidina. Jis vyksta daugiausia įvairių socialinių išmokų pavidalu.
3. Empirinis tyrimas parodė, kad tiek Lietuvos, tiek kitų Europos šalių gyventojai teisingą visuomenę įsivaizduoja kaip tokią, kurioje kiekvienas stengiasi dėl savo gerovės ir kurioje už įdedamas pastangas yra atitinkamai atlyginta, o visuomeniniuose santykiuose dominuoja individualizmas. Tačiau tuo pačiu metu visuomenė jaučia pareigą pasirūpinti silpniausiais, pažeidžiamiausiais savo nariais ir užtikrinti būtiniausių jų poreikių patenkinimą. Tuo tarpu pažeidžiamiausios grupės turi lūkestį visuomenei, kad jomis bus pasirūpinta, bet nesitiki, kad bus užtikrinta visiška lygybė. Pastarasis aspektas svarbus Lietuvoje, nes Lietuvoje pritarimas lygybės principui tarp respondentų yra gerokai mažesnis negu Europos vidurkis. Tyrimas atskleidė, kad tiek Lietuvoje, tiek Europoje daugelis gyventojų mano, kad jų ir kitų ta pačia veikla užsiimančių žmonių gaunamos pajamos yra neteisingai mažos. Tačiau Lietuvoje situacija yra prastesnė negu daugelyje Europos šalių. Tyrimas išryškino tai, kad tam tikros visuomenės grupės Lietuvoje kenčia labiau negu kitos ir šie skirtumai yra ryškesni negu kitose Europos šalyse: tai skirtumai tarp vyrų ir moterų, tarp didmiesčių ir didmiesčių priemiesčių ar pakraščių gyventojų ir tų, kurie gyvena mažesniuose miestuose, miesteliuose ir kaimuose, skirtumai tarp savo pajamas iš darbo užmokesčio ir iš senatvės pensijos ar socialinių išmokų gaunančių asmenų. Visa tai atspindi tam tikras Lietuvos visuomenės problemas, kurių mastas

Lietuvoje yra didesnis negu daugelyje kitų Europos šalių: pensinio amžiaus žmonių skurdas, regioninė atskirtis ir darbo užmokesčio atotrūkis tarp vyrų ir moterų. Taip pat tyrimas parodė, kad turtinė nelygybė yra laikoma neteisinga daugelio žmonių visoje Europoje, įskaitant ir Lietuvą. Tačiau Lietuvoje manoma, kad mažiausiai uždirbančiųjų pajamos yra neteisingai mažos, tačiau nemanoma, kad daugiausia uždirbančiųjų pajamos yra neteisingai didelės, kas nėra būdinga kitoms Europos šalims. Tai leidžia daryti prielaidą, kad Lietuvoje didelis gerovės perskirstymas šalyje nebūtų itin palaikomas.

Literatūros sąrašas

1. Ahrens, L. (2019). Theorizing the impact of fairness perceptions on the demand for redistribution. *Political Research Exchange*, 1(1), 1-17. doi:<https://doi.org/10.1080/2474736X.2019.1617639>
2. Aidukaitė, J., Bogdanova, N., & Guogis, A. (2012). *Gerovės valstybės kūrimas Lietuvoje mitas ar realybė?* Vilnius, Lietuva: Spaudmeta.
3. Alesina, Alberto, and Paola Giuliano. 2010. "Preferences for Redistribution." In *Handbook of Social Economics, 1A*, edited by Jess Benhabib, Alberto Bisin, and Matthew O. Jackson, 93–132. Burlington: Elsevier Science
4. Aristotelis. (1990). Nichomako etika. In *Rinktiniai raštai* (pp. 62-123). Vilnius, Lietuva: Mintis.
5. Baublys, L. (2005). *Antikinė teisingumo samprata ir jos įtaka Vakarų teisės tradicijoje*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas
6. Beresnevičienė, D. (2016). Nuolatinis mokymasis vardan lygybės ir socialinio teisingumo kaip aukštojo mokslo misija. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 8, 175–188. <https://doi.org/10.15388/ActPaed.2001.08.9525>
7. Bieliauskaitė, J. (2009). Socialinio teisingumo principų sistema šiuolaikinėje vakarų teisės tradicijoje. *Socialinių mokslų studijos*, 2(2), 119-135. Prieiga per internetą: <https://www3.mruni.eu/ojs/societal-studies/article/view/1426/1366>
8. Clark, A. E., & Senik, C. (2010). Who Compares to Whom? The Anatomy of Income Comparisons in Europe. *The Economic Journal*, 120(544), 573–594. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0297.2010.02359.x>
9. Craig, G., Burchardt, T., & Gordon, D. (2008). *Social justice and public policy: Seeking fairness in diverse societies*. Bristol: Policy Press.
10. Davulis, G. (2012). Socialinės politikos principai Europos Sąjungoje ir Lietuvoje. *Societal Innovations for Global Growth*, 1(1), 582-597.
11. Deutsch, M. (1975). Equity, equality, and need: What determines which value will be used as the basis of distributive justice? *Journal of Social Issues*, 31, 137–149
12. Dromantienė, L. 2008. Socialinės Europos kūrimas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras
13. Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. London, England: Polity Press.
14. Fleischacker, S. (2004). *A Short History of Distributive Justice*. Harvard: Harvard University Press
15. Frėjutė-Rakauskienė, M., Klumbyte, N., Marcinkevičius, A., & Šliavaitė, K. (2018). *Socialinis ir istorinis teisingumas daugiaetniniame Lietuvos visuomenėje: Sampratos, patirtys ir kontekstai*. Vilnius, Lietuva: Balto print.
16. Gollwitzer, M., & van Prooijen, J. W. (2016). Psychology of justice. In *Handbook of social justice theory and research* (pp. 61-82). Springer, New York, NY.
17. Guogis, A. (2002). Dėl Lietuvos socialinės politikos modelio. *Politologija*. 28. 1-20.
18. Guogis, A., & Gruževskis, B. (2010). Ar reikia kitokio Lietuvos visuomenės socialinės raidos modelio? *Socialinių Mokslų Studijos*, 3(7), 19-35.
19. Halter, D., Oechslin, M., & Zweimüller, J. (2013). Inequality and growth: The neglected time dimension. *Journal of Economic Growth*, 19(1), 81-104. doi:10.1007/s10887-013-9099-8

20. *handbook of the welfare state* (pp. 19–31). Oxford, England: Oxford University Press.
21. Hegtvedt, K. A., & Isom, D. (2014). Inequality: A matter of justice? In J. D. McLeod, E. J. Lawler, & M. Schwalbe (Eds.), *Handbook of the social psychology of inequality* (pp. 65–94). Dordrecht, The Netherlands: Springer
22. Ijina, O. (2014). Socialinis teisingumas Lietuvos mokyklose: grindžiamosios teorijos pagrindai. *Acta Paedagogica Vilnensia*, (32), 133–146.
23. Young, IM. (1990). *Justice and the Politics of Difference*. Princeton, NJ: Princeton University Press
24. Israel, E, Frenkel, A. (2018). Social justice and spatial inequality: Toward a conceptual framework. *Progress in Human Geography* 42(5): 647–665. <https://doi.org/10.1177/0309132517702969>
25. Lazutka, R., 2014b. The minimum income scheme reform in Lithuania. *Ekonomika*, 93(4): 24–40.
26. Lerner, M. J. (1977). The justice motive: Some hypotheses as to its origins and forms. *Journal of Personality*, 45 , 1–52
27. Lerner, M. J., & Clayton, S. (2011). *Justice and selfinterest: Two fundamental motives* . New York, NY: Cambridge University Press
28. Liebig S., Sauer C. (2016) Sociology of Justice. In: Sabbagh C., Schmitt M. (eds) *Handbook of Social Justice Theory and Research*. Springer, New York, NY. https://doi.org/10.1007/978-1-4939-3216-0_3
29. Liebig, S., May, M., Sauer, C., Schneider, S., & Valet, P. (2015). How much inequality of earnings do people perceive as just? The effect of interviewer presence and monetary incentives on inequality preferences”. *MDA - Methods, Data, Analyses* 9 (1), 57–86.
30. Liebig, S., Sauer, C., & Hülle, S. (2015). *Why is justice regarded as so important? Theoretical considerations and an empirical test of a fundamental question* (SFB 882 Working Paper Series, 46). Bielefeld: DFG Research Center (SFB) 882 From Heterogeneities to Inequalities.
31. Liudvinovičienė, Agnė & Guogis, Arvydas. (2004). Lietuvos ir Švedijos socialinės politikos lyginamoji analizė. *Viešoji politika ir administravimas*. 74-82.
32. Matulionytė, R., & Navickė, J. (2018). Sąlygų griežtumas socialinės paramos sistemose: Lietuvos ir kitų Europos Sąjungos šalių palyginimas. *Socialinė Teorija, Empirija, Politika Ir Praktika*, 16, 7-25. <https://doi.org/10.15388/STEPP.2018.16.11420>
33. McConnell, S. (1981). *Theories for Planning*. London: Heinemann
34. Meyer L.H., Sanklecha P. (2016) Philosophy of Justice: Extending Liberal Justice in Space and Time. In: Sabbagh C., Schmitt M. (eds) *Handbook of Social Justice Theory and Research*. Springer, New York, NY. https://doi.org/10.1007/978-1-4939-3216-0_2
35. Miles, Matthew R. 2014. “Process Over Outcome: How Perceptions of Procedural Fairness Influence Conservative Support for Redistributive Taxes.” *The Social Science Journal* 51 (4): 615–626. doi: 10.1016/j.soscij.2014.07.010
36. Miller, D. (1999). *Principles of social justice*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
37. Miller, D., (1992). Distributive Justice: What the People Think, *Ethics*, 102, 555-593. <https://doi.org/10.1086/293425>

38. Moroni, S. (2019). The just city. Three background issues: Institutional justice and spatial justice, social justice and distributive justice, concept of justice and conceptions of justice. *Planning Theory*, 19(3), 251–267. <https://doi.org/10.1177/1473095219877670>
39. Musterd, S., Marcińczak, S., van Ham, M., & Tammaru, T. (2016). Socioeconomic segregation in European capital cities. Increasing separation between poor and rich. *Urban Geography*, 38(7), 1062–1083. <https://doi.org/10.1080/02723638.2016.1228371>
40. Navickė, J., 2015. The role of cash social benefits in poverty reduction in Lithuania: discipline, redistribute, include, invest. Doktoro disertacija. Vilniaus universitetas
41. Nozick, R. (2017). *Anarchy, state, and utopia*. Oxford, The United Kingdom: Blackwell Publishing.
42. OECD. (2015). *In It Together: Why Less Inequality Benefits All*. Paris: OECD Publishing. Atkinson, A.B., & Bourguignon, F. (eds.) (2015). *Handbook of Income Distribution*, Vol. 2A, 1147–1208. Amsterdam: Elsevier
43. Oishi, S., Kesebir, S., & Diener, E. (2011). Income Inequality and Happiness. *Psychological Science*, 22(9), 1095–1100. <https://doi.org/10.1177/0956797611417262>
44. Ornstein, A. C. (2017). Social Justice: History, Purpose and Meaning. *Society*, 54(6), 541-548. doi:10.1007/s12115-017-0188-8
45. Papirtis, L. V., & Bitinas, A. (2010). Socialinio teisingumo įgyvendinimo problematika finansuojant socialinės saugos sistemą. *Socialinių Mokslų Studijos/Social Sciences Studies*, 3(7), 37-58. Prieiga per internetą:
46. Pickett, K. E., & Wilkinson, R. G. (2015). Income inequality and health: A causal review. *Social Science & Medicine*, 128, 316-326. doi:10.1016/j.socscimed.2014.12.031
47. Piketty, T. (2014). *Capital in the Twenty-First Century*. Cambridge, MA: The Belknap Press
48. Platonas. (2014). *Valstybė*. Vilnius, Lietuva: Margi raštai.
49. Rawls, J. (2002). Politinis liberalizmas. Vilnius: Eugrimas, p. 61–62.
50. Reason, R. D., & Davis, T. L. (2005). Antecedents, precursors, and concurrent concepts in the development of social justice attitudes and actions. *New Directions for Student Services*, 2005(110), 5-15. doi:10.1002/ss.161
51. Rothstein, B. (1998). *Just Institutions Matter: The Moral and Political Logic of the Universal Welfare State*. Cambridge: Cambridge University Press
52. Sabbagh, C., Schmitt, M. (2016). Past, Present, and Future of Social Justice Theory and Research. 10.1007/978-1-4939-3216-0_1.
53. Sachweh, Patrick. (2016). Social Justice and the Welfare State: Institutions, Outcomes, and Attitudes in Comparative Perspective. Doi:10.1007/978-1-4939-3216-0_16.
54. Salverda, W., Nolan, B., Checchi, D., Marx, I., McKnight, A., Tóth, I. G., & Werfhorst, H.G.v.d. (eds.) (2014). *Changing Inequalities and Societal Impacts in Rich Countries: Analytical and Comparative Perspectives*. Oxford: Oxford University Press.
55. Skuodis, M. (2009). Naujųjų Europos Sąjungos valstybių narių gerovės režimų vieta tradicinių Europos socialinių modelių tipologijoje. *Filosofija, Sociologija*, 2009(2), 130–143.
56. Stonkuvienė, I., & Purvaneckienė, G. (2015). Giedrė Purvaneckienė: kokybiško švietimo pagrindas – lygios galimybės ir socialinis teisingumas. *Acta paedagogica Vilnensia*, (34), 131–135.

57. Šileika, A., Paškevičiūtė J., 2013. Lietuvos tapsmo gerovės valstybe prieštaros. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 1 (29): 8–19.
58. Šliavaitė, K. (2018). Ar galimas neoliberalus socialinis teisingumas? Lietuvos mokyklų tinklo optimizavimo interpretacijos ir patirtys. *Kultūra Ir Visuomenė*, IX(2), 37–60.
59. Traub, S., Seidl, C., & Schmidt, U. (2009). An experimental study on individual choice, social welfare, and social preferences. *European Economic Review*, 53(4), 385-400. doi:10.1016/j.euroecorev.2008.04.002
60. Vaišvila, A. (2002). Teisingumas: jo formos ir socialinė reikšmė (metodologinis aspektas), *Jurisprudencija*, 24(16), 7–15.
61. Walzer, M. (2010). *Spheres of justice: A defense of pluralism and equality*. New York, New York: Basic Books.
62. Walzer, M. (2010). *Spheres of justice: A defense of pluralism and equality*. New York, New York: Basic Books.
63. White, S. (2010). Ethics. In F. G. Castles, S. Leibfried, J. Lewis, H. Obinger, & C. Pierson (Eds.), *The Oxford Handbook of the Welfare State*, Oxford: Oxford University Press
64. Žalimienė, L., Lazutka, R., Skučienė, D., Aidukaitė, J., Kazakevičiūtė, J., Navickė, J., Ivaškaitė-Tamošiūnė, V. (2011). *Socialinis teisingumas švietime: teorinė samprata ir praktinis vertinimas*. Mokslo studija. Švietimo ir mokslo ministerija. Lietuvos socialinių tyrimų centras. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.

Informacijos šaltinių sąrašas

1. Butkevičienė, E., Vaicekuskaitė, A. (2010). Antrinė kiekybinių duomenų analizė. [Žiūrėta 2020-11-05] Prieiga per internetą: http://www.lidata.eu/index.php?file=files/mokymai/kiek2/kiek2.html&course_file=kiek2_1_1.html
2. Eurostat (2020b) Income inequality. *Požymiai: statistiniai rodikliai ir metai [lentelė]*. [Žiūrėta: 2020-09-17] Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tespm151/default/table?lang=en>
3. Eurostat. (2020a). *People at risk of poverty or social exclusion Požymiai: statistiniai rodikliai ir metai [lentelė]*. [Žiūrėta: 2020-09-17] Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/t2020_50/default/table?lang=en
4. Eurostat. (2020c). At risk of poverty by sex. *Požymiai: statistiniai rodikliai ir metai [lentelė]*. [Žiūrėta: 2020-09-25] Prieiga per internetą <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tessi010/default/table?lang=en>
5. Eurostat. (2020d). People at risk of poverty or social exclusion by age and sex. *Požymiai: statistiniai rodikliai ir metai [lentelė]*. [Žiūrėta: 2020-12-17] Prieiga per internet: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_peps01/default/table?lang=en
6. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. (2020, September 9). Išanalizavo moterų ir vyrų darbo užmokesčio atotrūkį Lietuvoje: Kada moterys pažeidžiamos labiausiai. Retrieved December 1, 2020, from <https://socmin.lrv.lt/lt/naujienos/isanalizavo-moteru-ir-vyru-darbo-uzmokescio-atotruki-lietuvoje-kada-moterys-pazeidziamos-labiausiai>
7. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas. Nr. I-1336. Lietuvos aidas, 1991-05-31, Nr. 107-0.
8. Rudzkienė, V., Kanopka, A. (2013). Suvokiamas socialinis teisingumas, socialinė darna ir jų vadyba // SOCIN 2013 : international interdisciplinary conference on social innovations “Social innovations : theoretical and practical insights” : conference abstracts [elektroninis išteklius] / Mykolas Romeris University. Vilnius, . P. 5-20. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/handle/007/16401>